

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
VĒSTURES UN ARHEOLOĢIJAS NODAĻA

Vēstures bakalaura studiju programmas

3. kursa studente

Enija Zaķe

stud.apl.Nr.ez20031

LUBĀNA LĪDZENUMA APDZĪVOTĪBA BRONZAS UN DZELZS LAIKMETĀ
(1800. G.P.M.Ē. - 1200.G.)
BAKALAURA DARBS

Darba zinātniskā vadītāja

Mg. hist., lektore

Elīna Guščika

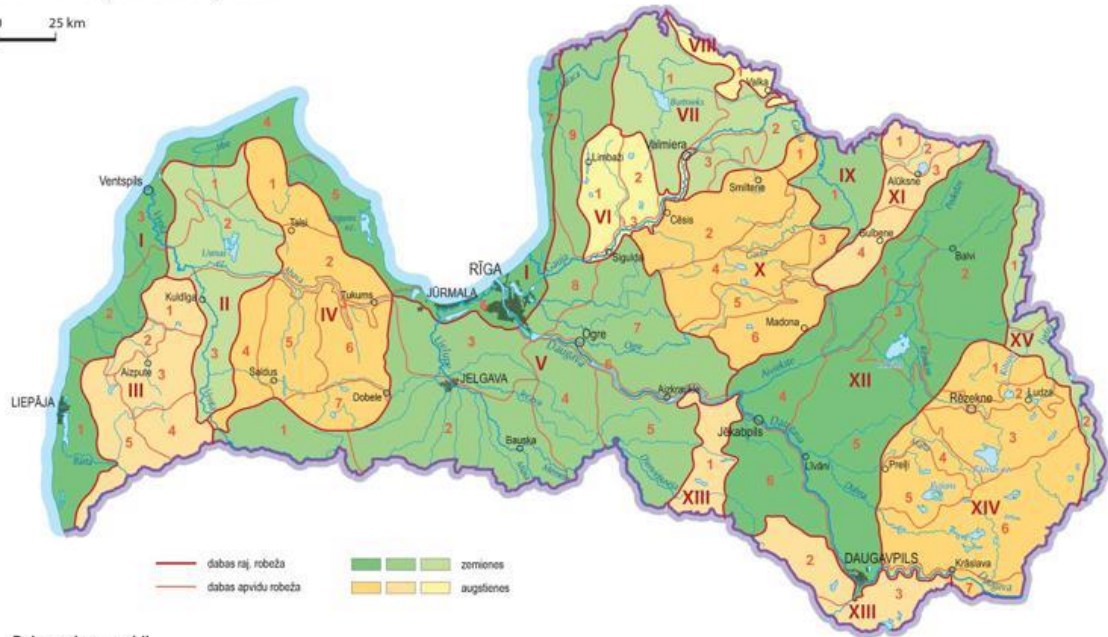
RĪGA 2023

SATURS

Anotācija	3
Annotation	5
Ievads	7
Avotu un literatūras apskats	10
1.Lubāna līdzenuma arheoloģiskās izpētes vēsture no 19. gs. – 2023. gadam.....	17
1.1.Izpētes vēsture no 19. gs. līdz 1918. gadam	17
1.2. Izpētes vēsture no 1918. gada līdz 1940. gadam.	21
1.3. Izpētes vēsture no 1940. gada līdz 1991. gadam.	27
1.4.Izpētes vēsture no 1991. gada līdz 2023. gadam.	37
2. Apdzīvotība bronzas laikmetā	41
2.1. Dzīvesvietas	41
2.2. Apbedījumu vietas	50
2.3. Savrupatradumu vietas	51
3. Apdzīvotība dzelzs laikmetā.....	56
3.1. Dzīvesvietas	56
3.2. Apbedījumu vietas	64
3.3. Kulta vietas	69
3.4. Savrupatradumu vietas	70
3.5. Apdzīvotības struktūra	71
Secinājumi	74
Izmantoto avotu un literatūras saraksts	77
Pielikums	87
1.Pielikums. Attēli	87

Dabas rajoni un apvidi

0 25 km

Dabas raj. un apvidi

I Piejūras zemiene

- 1 Bārtavas līdzenums
- 2 Piemāres līdzenums
- 3 Ventavas līdzenums
- 4 Irves līdzenums
- 5 Engures līdzenums
- 6 Rīgas līdzenums
- 7 Vidzemes piekraste

II Kursas zemiene

- 1 Rīsdas līdzenums
- 2 Ugāles līdzenums
- 3 Pieventas līdzenums

III Rietumkursas augstiene

- 1 Kumbles pauguraine
- 2 Apriku līdzenums
- 3 Bandavas pauguraine
- 4 Embūtes pauguraine
- 5 Vārtiņas viļņotais līdzenums

IV Austrumkursas augstiene

- 1 Dundāgas pacēlums
- 2 Vanemas pauguraine
- 3 Abavas ieleja
- 4 Vīrnes nolaidenums
- 5 Saldus pauguraine
- 6 Spārņenes viļņotais līdzenums
- 7 Lielauces pauguraine

V Viduslatvijas zemiene

- 1 Vadakstes līdzenums
- 2 Zemgales līdzenums
- 3 Tīreļu līdzenums
- 4 Upmalas paugurliedzenums
- 5 Taurkalnes līdzenums
- 6 Lejasdaugavas senleja
- 7 Madlienas nolaidenums
- 8 Ropazu līdzenums
- 9 Metsepoles līdzenums

VI Iudmejas augstiene

- 1 Limbažu viļņotais līdzenums
- 2 Augstrozēs paugurvalnis
- 3 Gaušas senleja

VII Ziemeļvidzemes zemiene

- 1 Burtnieka līdzenums
- 2 Sedas līdzenums
- 3 Trikātas pacēlums

VIII Sakalas augstiene

- 1 Eŗģemes pauguraine

IX Vidusgaujas zemiene

- 1 Traņenes līdzenums

X Vidzemes augstiene

- 1 Aumeiŗteru paugurvalnis
- 2 Meŗoles pauguraine
- 3 Augļgaujas pazeminājums
- 4 Piebalgas pauguraine
- 5 Augļogres pazeminājums
- 6 Vestienas pauguraine

XI Alūksnes augstiene

- 1 Vecālcenes pauguraine
- 2 Vaidavas pazeminājums
- 3 Malienas pauguraine
- 4 Gulbenes paugurvalnis

XII Austrumlatvijas zemiene

- 1 Meŗrānu līdzenums
- 2 Adzeles pacēlums
- 3 Lubāna līdzenums
- 4 Jerķikas līdzenums
- 5 Aronas paugurliedzenums
- 6 Aknīstes nolaidenums

XIII Augŗzemes augstiene

- 1 Sēļijas paugurvalnis
- 2 Ilūkstes pauguraine
- 3 Skrudalienas pauguraine

IV Latgales augstiene

- 1 Burzavas pauguraine
- 2 Rāzeknes pazeminājums
- 3 Rāznavas pauguraine
- 4 Matīas pazeminājums
- 5 Feiņmaņu pauguraine
- 6 Dagdas pauguraine
- 7 Augŗdaugavas pazeminājums

XV Mudavas (Veļķķajas) zemiene

- 1 Abrenes nolaidenums
- 2 Zilupes līdzenums

.....	87
2. PIELIKUMS. TABULAS	104
3. PIELIKUMS. KARTES	108

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā tiek analizēta Lubāna līdzenuma apdzīvotība bronzas (1800. – 500. g. p. m. ē.) un dzelzs (500. g. p. m. ē. – 1200. g.) laikmetā. Mērķis ir raksturot Lubāna līdzenuma apdzīvotību bronzas un dzelzs laikmetā, izsekojot Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta apdzīvotības arheoloģiskām liecībām, to izmaiņām, struktūrai, intensitātei, kā arī noteicošajiem sociālajiem un ģeoloģiskajiem faktoriem, kas ietekmējuši un veidojuši Lubāna līdzenuma apdzīvotību pētāmajā laika posmā.

Uz Lubāna līdzenuma apdzīvotību bronzas un dzelzs laikmetā norāda līdzenumā situētie arheoloģiskie pieminekļi – apmetnes, pilskalni, kapulauki, kulta vieta un savrupatradumu vietas. Arheoloģisko pieminekļu plašais un daudzpusīgais arheoloģiskais materiāls un arheoloģisko pieminekļu izvietojums Lubāna līdzenumā, norāda uz Lubāna līdzenuma konkrētā laika posma sezonālo, ilglaicīgo, intensīvo vai tieši pretēji – ne tik intensīvo apdzīvotību bronzas vai dzelzs laikmetā, kā arī ataino līdzenuma apdzīvotības struktūru no bronzas līdz dzelzs laikmetam.

Atslēgas vārdi: Lubāna līdzenums, bronzas laikmets, dzelzs laikmets, arheoloģiskā izpēte, apdzīvotība, apdzīvotības struktūra.

ANNOTATION

The bachelor thesis analyzed the settlement of the Lubans plain in the Bronze (1800 – 500 BC) and Iron (500 BC – 1200 AD) ages. The aim of the thesis is to describe the Inhabitation of the Lubans Plain in the Bronze and Iron Ages, deduce the archaeological evidence of the Bronze and Iron Age settlement of the Luban Plain, their changes, structure, intensity, as well as determine social and geological factors that influenced and created the settlement during the inhabited period of the Luban Plain.

The inhabitation of the Lubans plain in the Bronze and Iron Ages is indicated by the archaeological monuments located on the plain – settlements, hillforts, burial grounds, ancient cult site and stray finds. The extensive and versatile archaeological material and the location of the archaeological monuments in the Lubans plain indicate the seasonal, long – term, intensive or, on the contrary, not so intensive settlement of the Lubans Plain during the Bronze or Iron age, as well as depict the inhabitation structure of the plain from the Bronze to the Iron Age.

Key words: Luban Plain, Bronze Age, Iron Age, archaeological research, population, population structure.

APDZĪMĒJUMU SARAKSTS

A – austrumi

APL – Arheologu pētījumi Latvijā par ... un ... gadu. Rīga 2000 – 2022

att. – attēls

D – dienvidi

DA – dienvidaustrumi

DR – dienvidrietumi

Inv. nr. – Inventarizācijas numurs

LAB – Latvijas Arheologu biedrība

LĢIA – Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra

LNKMP PDC – Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes Pieminekļu dokumentācijas centrs

LNVM – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs

LNVM AD – Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas departaments

LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

LU – Latvijas Universitāte

LU LVI AMK – Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuve

LVĢMC VDA – Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra Vides datu arhīvs

LVI – Latvijas vēstures institūts

Nr. – numurs

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

R – rietumi

red. – redaktors

sast. – sastādītājs

sēj. – sējums

skat. – skatīt

Tab. – tabula

Z – ziemeļi

ZA – ziemeļaustrumi

ZR – ziemeļrietumi

IEVADS

Lubāna ezers un tā apkārtnē ir nozīmīga vieta Latvijas teritorijā, jo tā apdzīvota visu aizvēstures periodu (10500. g. p. m. ē. – 1200. g.). Šo teritoriju par apmešanās vietu jau no vēlā paleolīta (10500. – 9000. g. p. m. ē.) izvēlējās pirmie Latvijas teritorijā ienākušie ziemeļbriežu mednieki. Lubāna līdzenuma teritoriju turpina apdzīvot gan bronzas, gan arī dzelzs laikmetā, ļaujot spriest par apdzīvotības attīstību laika gaitā. Lubāna ezera apkārtnē ir atpazīstama kā viena no plašāk pētītākajām akmens laikmeta arheoloģiskajām vietām Latvijā. Pētot akmens laikmetu, atklāti un pētīti vairāki bronzas un dzelzs laikmeta pieminekļi, kuriem kopumā līdz šim uzmanība pievērta mazāk. Lubāna līdzenumā uz bronzas un dzelzs laikmeta apdzīvotību norāda dažādas arheoloģiskās vietas – apmetnes, pilskalni, kapulauki, kulta vietas, kā arī savrupatradumu vietas.

Lubāna līdzenums Latvijas teritorijas reljefā situēts Austrumlatvijas zemienes ZR un tā vidusdaļā, veidojot plašas teritorijas apkārt Lubāna ezeram. R un ZR līdzenums robežojas ar Gulbenes valni un Vidzemes Centrālo augstieni, savukārt Z un A tas robežojas ar Ziemeļlatgales pacēlumu, bet D no Meirānu – Praulienas stacijas līdz Vidusdaugavas zemīnei.¹ (1.att.) Lubāna ezers ir 80,70 km² liels, tā garums DR un ZA virzienā ir 15,7 km, bet A un R virzienā ir 7,9 km.² Lubāna ezeram, Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta apdzīvotības struktūras izveidē, ir liela nozīme, jo aizvēstures periodā, klimatu pārmaiņu ietekmē, gan Lubāna ezers, gan arī Lubāna ezera apkārtnē mainījās, līdz ar to ietekmējot bronzas un dzelzs laikmeta dzīvesvietu izvietojumu apkārt Lubāna ezeram.³ Tāpat Lubāna ezera ūdens līmeņa izmaiņas un citi ģeoloģiskie procesi ietekmēja dzīvesvietu apdzīvotību, kā arī to arheoloģisko izpēti no 19. gs. līdz 20. gs.

Pēc administratīvā dalījuma Lubāna līdzenumā atrodas Madonas novada – Ošupes, Indrānu un Barkavas pagasts, Rēzeknes novada – Gaigalavas, Nagļu un Dekšāres pagasts, Balvu novada – Rugāju, Bērzpils un Lazdukalna pagasts un Gulbenes novada – Līgo, Stradu un Daukstu pagasts. Vietām Lubāna līdzenuma administratīvo teritoriju noteikšana ir komplicēta, jo sarežģīti ir nodalīt precīzas administratīvas robežas, kas būtu vienādas ar Lubāna līdzenuma teritorijas robežām.

¹ IRAĪDA ĻUĻKO (red.). Pārskats par piesārņojuma līmeni un hidroloģiskajiem rādītājiem Lubāna ezerā un Aiviekstes upē. LVGMC VDA. Inv. nr. 330. 1.lp.

² LAIMDOTA KALNIŅA. Lubāna ezers. In: Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/51670-Lubana-ezers> (skat. 18.05.2022.)

³ AIVARS MARKOTS. Lubāna līdzenums. In: GUNTIS KAVACS (red.). Enciklopēdija Latvija un latvieši. Latvijas daba 3.sēj. Rīga 1995. 159. – 161.lpp.

Lai arī zinātniskajā literatūrā lielākā uzmanība pievērta Lubāna līdzenuma teritorijas 23 akmens laikmeta (10500. – 1800. g. p. m. ē.) pieminekļiem, teritorijā veiktie arheoloģiskie izrakumi sniedz apjomīgu bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģisko materiālu, kas ļauj izpētīt Lubāna līdzenuma apdzīvotību bronzas un dzelzs laikmetā. (2.att.) Nozīmīgi apskatīt Lubāna līdzenuma teritorijā situēto bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģisko pieminekļu un savrupatradumu vietu arheoloģisko materiālu, kā arī apdzīvotības struktūru, kas sniedz priekšstatu par Lubāna līdzenuma teritorijas apdzīvotības attīstību un intensitāti no bronzas līdz dzelzs laikmetam.

Darba mērķis ir raksturot Lubāna līdzenuma apdzīvotību bronzas un dzelzs laikmetā, izsekojot Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta apdzīvotības arheoloģiskām liecībām, to izmaiņām, struktūrai, intensitātei, kā arī noteicošajiem sociāliem un ģeoloģiskajiem faktoriem, kas ietekmējuši un veidojuši Lubāna līdzenuma apdzīvotību pētāmajā laika posmā.

Darba mērķa sasniegšanai izvirzīti uzdevumi:

1. apzināt un analizēt bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģisko pētniecību Lubāna līdzenumā no 19. gs. līdz 2023. gadam, aplūkojot arheoloģiskās izpētes noteicošos faktorus, raksturu, apjomu, pētītās vietas;
2. izpētīt Lubāna līdzenuma arheoloģisko pieminekļu un savrupatradumu situāciju, kā arī arheoloģisko materiālu, kas liecina par teritorijas apdzīvotību bronzas un dzelzs laikmetā, analizējot, Lubāna līdzenuma apdzīvotības struktūras izmaiņas ietekmējošos ģeoloģiskos un sociālos faktorus;
3. izpētīt Lubāna līdzenuma dzelzs laikmeta arheoloģisko vietu (gan pieminekļu, gan savrupatradumu vietu) izvietojumu un arheoloģisko materiālu, analizējot Lubāna līdzenuma apdzīvotības struktūras izmaiņas ietekmējošos faktorus.

Darbs sastāv no trīs nodaļām. Pirmajā nodaļā apskatīta Lubāna līdzenuma arheoloģiskās izpētes vēsture no 19. gs. līdz mūsdienām. Lubāna līdzenuma arheoloģiskās izpētes vēsture iedalās četros pētniecības posmos, vadoties pēc arheoloģiskās zinātnes attīstības iezīmēm un to ietekmējošajiem politiski vēsturiskajiem notikumiem. Nodaļā aplūkotas – Lubāna līdzenuma pētītās bronzas un dzelzs laikmeta vietas un arheoloģiskās izpētes noteicošie faktori.

Otrā un trešā nodaļa pēc struktūras ir līdzīga, jo pēta attiecīgi bronzas, dzelzs laikmeta arheoloģiskās liecības – apskata gan bronzas, gan dzelzs laikmeta dzīvesvietas, kapulaukus, kulta vietas un savrupatradumu vietas, kas liecina par Lubāna līdzenuma apdzīvotību bronzas un dzelzs laikmetā. Nodaļā aplūkots gan arheoloģiskais materiāls, tā raksturīgās iezīmes un atšķirība dažādos Lubāna līdzenuma arheoloģiskajos pieminekļos. Tāpat nodaļās analizēta Lubāna līdzenuma apdzīvotības struktūra – tās izmaiņas un intensitāte – bronzas un dzelzs laikmetā, kā arī noteicošie faktori.

Lubāna līdzenuma arheoloģiskās izpētes vēsture – no 19. gs. līdz mūsdienām apkopota četrās tabulās – Tab. 1., Tab. 2., Tab. 3. un Tab. 4., kurās norādīts bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskā pieminekļa nosaukums, atrašanās vieta, datējums, kā arī informācija par to, kas un kad pētījis arheoloģisko pieminekli. Tabulas strukturētas attiecīgi katram arheoloģiskās izpētes posmam, ļaujot pētīt šos periodus attiecībā pret akmens laikmeta liecībām un atsevišķā izpētes posma arheoloģiskās izpētes iezīmēm. Bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģisko pieminekļu uzskaitījums, kā arī arheoloģiskās pētniecības dati apkopoti divās tabulās – Tab. 5. un Tab. 6., kuras sastāv no augstāk minēto tabulu informācijas, norādot uz Lubāna līdzenuma arheoloģiskajiem pieminekļiem, kuros novērojama apdzīvotība bronzas un dzelzs laikmetā, tādejādi raksturojot Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta apdzīvotības telpu. Tāpat bronzas un dzelzs laikmeta savrupatradumu vietas norādītas un apkopotas divās tabulās – Tab. 7. un Tab. 8., saturot informāciju par apzinātajām savrupatradumu vietām, kas gan papildina datus par jau zināmiem Lubāna līdzenuma arheoloģiskiem pieminekļiem, gan norāda uz teritorijām Lubāna līdzenumā, kurās atrastas bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskās liecības. Savrupatradumu vietu tabulas sastāv no savrupatraduma nosaukuma, atrašanās vietas, atrasto senlietu uzskaitījuma un datējuma. Balstoties uz apzinātām Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta liecībām, izveidotas trīs kartes – 1.karte, 2.karte un 3.karte, kurās redzami agrā (1800. – 1100. g. p. m. ē.) un vēlā (1100. – 500. g. p. m. ē.) bronzas laikmeta, kā arī dzelzs laikmeta arheoloģiskie pieminekļi un tās savrupatradumu vietas, kas norāda uz vēl neapzinātām Lubāna līdzenuma teritorijām, kurās atrastas bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskās liecības.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Darba izstrādē izmantoti nepublicētie un publicētie avoti. Nepublicētos avotus sastāda – arheoloģisko izrakumu un apzināšanas ekspedīciju pārskati, Lubāna līdzenuma administratīvo pagastu savrupatradumu ziņojumi, kā arī pārskats par Lubāna ezera ģeoloģisko izpēti. Savukārt, publicētie avoti sastāv no preses un zinātniskās atskaites tēzēm, un kartogrāfiskā materiāla. Avoti atspoguļo Lubāna līdzenuma arheoloģisko pieminekļu pētniecību no 19. gs. līdz 21. gs. un Lubāna līdzenuma apdzīvotību bronzas un dzelzs laikmetā, kā arī Lubāna līdzenuma atrašanās vietu Latvijas reljefā.

Nepublicētie avoti.

Nepublicētos avotus sastāda LU LVI AMK, LNVM AD, LNKMP PDC arheoloģiskie avoti, kā arī viens LVĢMC VDA ģeoloģiska pētījuma pārskats. LU LVI AMK avoti, galvenokārt, sastāv no padomju perioda arheoloģisko izrakumu pārskatiem, kā arī no 1997. un 2008. gada pārskatiem. LNVM AD avotus sastāda 20. gs. sākuma arheoloģisko izrakumu pārskati. Savukārt, LNKMP PDC arheoloģiskie avoti ir Lubāna līdzenuma administratīvo pagastu savrupatradumu ziņojumi. LVĢMC VDA pārskats ir par Lubāna ezera piesārņojumu un hidroloģiskajiem rādītājiem Lubāna ezerā un Aiviekstes upē, kas bakalaura darba izstrādē palīdzēja noteikt precīzu ģeogrāfisko Lubāna līdzenuma raksturojumu Latvijas reljefā.

LU LVI AMK un LNVM AD materiāli. Darbā izmantoti šo krājumu arheoloģisko izrakumu pārskati, kuru autori ir izpētes veicēji. Avotos parādās Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskajos pieminekļos veikto arheoloģisko izrakumu norise, metodes un arheoloģiskās izpētes process kopumā. Arheoloģisko izrakumu avoti norāda uz arheoloģiskās izpētes vadītāja vispārēju vērtējumu un analīzi par arheoloģisko pieminekli un tā datēšanas rezultātiem.

20. gs. sākuma arheoloģisko izrakumu pārskatu autori ir gan latviešu, gan vācu, gan igauņu, gan krievu pētnieki. 20. gs. sākuma arheoloģisko izrakumu pārskatu autors galvenokārt ir Makss Eberts (*Max Ebert*, 1879 – 1929), kā arī Eduards Šturms (1895 – 1959), Pēteris Stepiņš (1914 – 1999), Rauls Šnore (1901 – 1962) un Augusts Nore (1883 – 1959). Savukārt, 20. gs. otrās puses pārskatu autore galvenokārt ir Ilze Loze, kā arī citi arheologi – Francis Zagorskis (1929 – 1986), Ieva Cimermane (1930 – 2014), Jānis Apals (1930 – 2011), Silvija Laula (1931 – 2013), Jānis Graudonis (1913 – 2005), Andrejs Vasks un Arnis Radiņš. 21. gs. avotu autore ir I. Loze.

Kopumā arheoloģisko izrakumu pārskati ir rakstīti ar vienu mērķi un starp tiem nav novērojamas krasas atšķirības. Vienīgā atšķirība ir, ka, laika gaitā no 20. gs. sākuma līdz 2023. gadam, arheoloģisko izrakumu pārskati ir pilnveidojušies, uzlabojušies un palikuši

sistematizētāki un organizētāk sastādīti. Avotu nozīme vai mērķis – atspoguļot arheoloģiskās izpētes gaitu un dokumentēt arheoloģiskā pieminekļa arheoloģisko materiālu, šajā laikā nemainījās. Arheoloģisko izrakumu pārskatos ievietotas senlietu uzskaites tabulas, foto un zīmēto plānu kopijas, kartes, kā arī izrakumu laukuma un vietu situācijas plāni.

LNKMP PDC materiāli. LNKMP PDC darbā izmantotie avoti ir Lubāna līdzenuma administratīvo pagastu – Ošupes, Indrānu, Barkavas, Gaigalavas, Nagļu, Dekšāres, Rugāju, Bērzpils, Lazdukalna, Līgo, Stradu un Daukstu pagastu dokumentu mapēs ievietotie savrupatradumu vietu ziņojumi. Savrupatradumu vietas bieži vien ziņojumos ir norādītas aptuveni, galvenokārt minot ciema vietu. Tāpat ir ziņojumi, kuros savrupatradumu vieta aprakstīta attiecībā pret upju un ezeru krastiem. Savukārt pēdējo gadu ziņojumos savrupatradumu vietas ir norādītas salīdzinoši konkrēti. Ziņojumu autori ir arheologi, kas balstās uz vietējo iedzīvotāju ziņām, kā arī paši vietējie iedzīvotāji. Bronzas un dzelzs laikmeta savrupatradumu tabulu izveidē izmantota šajos ziņojumos sniegtā informācija par savrupatradumu vietu. Tāpat Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģisko pieminekļu kartēs savrupatradumu vietas, noteiktas pēc šajos avotos norādītās informācijas par savrupatraduma atrašanās vietu.

LVĢMC VDA materiāli. Ģeoloģes Iraīdas Ļuļko (1944 – 2015) 1993. gada pārskats par Lubāna līdzenuma piesārņojumu un hidroloģiskajiem rādītājiem Lubāna ezerā un Aiviekstes upē tiek izmantots, lai precīzāk raksturotu Lubāna līdzenumu Latvijas reljefā, tā robežas dabā un līdz ar to ģeoloģiskā kontekstā raksturotu Lubāna līdzenuma teritorijā situētos arheoloģiskos pieminekļus un savrupatradumu vietas.⁴ Avots nav arheoloģisks, bet gan ģeoloģiski raksturojošs.

Publicētie avoti.

Publicētos avotus galvenokārt sastāda arheologu ziņojumi par konkrētā gadā un pieminekļi veiktajiem arheoloģiskajiem izpētes darbiem Latvijas teritorijā, kas publicēti periodiskā izdevumā, kurš iznāk no 1959. gada līdz mūsdienām. Periodiskais izdevums laika gaitā ir mainījis nosaukumu. No 1959. gada līdz 1971. gadam izdevuma nosaukums ir – “Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu un etnogrāfu ... gada pētījumu rezultātiem” un tas iznāk katru gadu.⁵ Pēc tam no 1972. gada līdz 1998. gadam izdevuma

⁴ IRAĪDA ĻUĻKO (sast.). Pārskats par piesārņojuma līmeni un hidroloģiskajiem rādītājiem Lubāna ezerā un Aiviekstes upē. LVĢMC VDA. Inv. nr. 330.

⁵ ILZE LOZE. Lubānas zemienes arheoloģiskā pētniecība 1965. gadā. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu un etnogrāfu 1965. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1966. ILZE LOZE. Jaunie neolīta laikmeta pieminekļi Lubānas zemienē. In: Referātu tēzes zinātniskai atskaites sesijai par 1963. gada arheoloģiskām un etnografiskām ekspedīcijām. Rīga 1964. ILZE LOZE. Arheoloģiskie pētījumi Lubānas klānos 1967.gadā. In: Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1967. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1968. ILZE LOZE. Arheoloģiskā pētniecība Lubānas zemienē 1966. gadā. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1966 gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1967. ILZE LOZE. Arheoloģiskie

nosaukums ir – “Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu ... gada pētījumu rezultātiem”, kurš no 1980. gada iznāk divos gados reizi.⁶ Savukārt, 2000. gadā izdevums maina nosaukumu uz – “Arheologu pētījumi Latvijā par ... un ... gadu”.⁷ Sākot ar APL izdevumu, rakstus veidojuši vairāki pētnieki, kas gan piedalījušies arheoloģiskajos izrakumos, gan veikuši attiecīgi arī citus pētījumus arheoloģiskajā pieminekļi, kā piemēram, antropoloģiskos, demogrāfiskos vai paleobotāniskos pētījumus.

pētījumi Lubānas zemienē. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1969. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1970. ILZE LOZE. Arheoloģiskie pētījumi Aboras I apmetnē Lubānas zemienē. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1970. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1971. ILZE LOZE. Arheoloģiskie pētījumi Lubānas zemienē 1964.gadā. In: Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1975. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1965.

⁶ ANDREJS VASKS. Darbu nobeigums Brikuļu nocietinātajā apmetnē. In: ZIGRĪDA APALA, CIMERMANIS SAULVEDIS, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1979. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1980. ILZE LOZE. Pētījumi Lubānas zemienē. In: ZIGRĪDA APALA, CIMERMANIS SAULVEDIS, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1979. ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. In: ZIGRĪDA APALA, CIMERMANIS SAULVEDIS, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1979. ILZE LOZE. Arheoloģiskie pētījumi Sūļagala apmetnē. In: ZIGRĪDA APALA, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980. / 1981. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1982. ILZE LOZE. Lubānas līdzenuma akmens laikmeta apmetņu datējumi ar radioaktīvā oglekļa metodi. In: ZIGRĪDA APALA, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980. / 1981. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1982. ILZE LOZE. Ķemmes bedrīšu keramikas kultūra Latvijā. In: ZIGRĪDA APALA, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1984. un 1985. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1986. ILZE LOZE. Arheoloģiskie izrakumi Ičas neolīta apmetnē. In: ZIGRĪDA APALA, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1988. un 1989. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1990. ILZE LOZE. Arheoloģiskie pētījumi Kvāpānu apmetnēs. In: Materiāli par arheologu un etnogrāfu 1976. gada ekspedīciju darba rezultātiem. Rīga 1977. ILZE LOZE. Arheoloģiskie pētījumi Sūļaga apmetnē. In: ZIGRĪDA APALA, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980. / 1981. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1982. ILZE LOZE. Arheoloģiskā pētniecība Lubānas klānos. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1971. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1972. ANDREJS VASKS. Izrakumi Brikuļu apmetnē. In: ĀBRAMS FELDHŪNS. (red.) Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1974. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1975. ILZE LOZE. Arheoloģiskie pētījumi Kvāpānos un Īdeņos. In: ĀBRAMS FELDHŪNS. (red.) Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1974. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1975. ILZE LOZE. Pētījumi 1974. gada Smaudžu arheoloģiskā kompleksā. In: ĀBRAMS FELDHŪNS. (red.) Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1974. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1975. ILZE LOZE. Arheoloģiskie pētījumi Upesgala līča neolīta apmetnē. In: ZIGRĪDA APALA, ANDRIS CAUNE U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1990. un 1991. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1992. ILZE LOZE. Arheoloģiskā apzināšana un starpdisciplinārie pētījumi Lubāna ezera ieplakā un tās apkārtnē. In: ZIGRĪDA APALA, ANDRIS CAUNE U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1996. un 1997. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1998. ILZE LOZE. Arheoloģiskie izrakumi Kvāpānu II apmetnē 1977. gadā. In: ZIGRĪDA APALA, SAULVEDIS CIMERMANIS, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1977. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1978. ILZE LOZE. Lubānas arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1979. gadā. In: ZIGRĪDA APALA, SAULVEDIS CIMERMANIS, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1979. ANDREJS VASKS. Darbu nobeigums Brikuļu nocietinātajā apmetnē. In: ZIGRĪDA APALA, SAULVEDIS CIMERMANIS, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1979. ILZE LOZE. Lubānas arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1979. gadā. In: ZIGRĪDA APALA, SAULVEDIS CIMERMANIS, ĒVALDS MUGURĒVIČS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1979. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1980.

⁷ DARDEGA LEGZDIŅA, EDUARDS PLANKĀJS, VANDA VIŠOCKA, GUNITA ZARIŅA. Arheoloģiskie izrakumi Aboras I apmetnē 2021. gadā. In: VALDIS BĒRZIŅŠ, RŪDOLFS BRŪZIS, JURIS URTĀNS, U.C. (red.). Arheologu pētījumi Latvijā 2020. un 2021. gadā. Rīga 2022.

Šajos izdevumos atrodamas īsas referātu tēzes par veiktajiem arheoloģiskajiem izrakumiem Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta pieminekļos. Izdevums publicē arheoloģisko materiālu un secinājumus par arheoloģiskajiem izrakumiem un apzināšanas ekspedīcijām. No 2000. gada izdevums jau detalizētāk un koncentrētāk izklāsta veiktos arheoloģiskos pētījumus, iegūto arheoloģisko materiālu, raksturo izrakumu mērķi un to nozīmi. Izdevumā ievietotie ziņojumi raksturo Lubāna līdzenuma arheoloģisko pieminekļu arheoloģiskajos izrakumos iegūto materiālu un izklāsta lauku darbu īsu apkopojumu un secinājumus. Šī periodiskā izdevuma avotus izmantoju arī Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskās izpētes vēstures tabulu izstrādei.

Darba izstrādē izmantoti divi Ernesta Brastiņa (1892 –1942) darbi par 20. gs. 20. gadu pilskalnu pētniecību – “Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale”, kas izdots 1928. gadā un “Latvijas pilskalni. 4. sējums Vidzeme”, kas izdots 1930. gadā.⁸ E. Brastiņš šajos avotos uzskaita Latgales un Vidzemes apzinātos pilskalnus. Monogrāfijās aprakstīti un apzināti ir lielākā daļa no Lubāna līdzenuma pilskalniem. Avots sniedz informāciju par Lubāna līdzenuma pilskalnu – atrašanās vietu, atrasto arheoloģisko materiālu, pilskalna tābrīža saglabātību un pilskalna uzmērījumu attēlus.

Arheologa E. Šturma divi raksti – “Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20. gados”, kas publicēts 1938. gada 1. oktobrī žurnālā – “Senatne un Māksla” un “Dvietes un Lubāna kaula senlietas”, kas publicēts 1938. gada 1. janvārī žurnālā – “Senatne un Māksla”, darbā izmantoti kā avoti.⁹ Avotos E. Šturms apraksta Lubāna līdzenuma, arheoloģisko pieminekļu apzināšanu apkārt Lubāna ezeram, kas veikta no 1937. līdz 1940. gadam, saistībā ar Lubāna ezera ūdens regulēšanas darbiem. Avoti ir nozīmīgi, jo raksturo Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta dzīvesvietas, to pētniecību un iegūto arheoloģisko materiālu.

Bakalaura darba karšu izveidē izmantota LĢIA Topogrāfiskā 1:10000 ar reljefa ēnojumu karte un Mantojums.lv pieejamā pieminekļu karte, kurā norādīta arheoloģiskā pieminekļa precīzu koordināšu atrašanās vieta.¹⁰

Literatūra.

Bakalaura darbā izmantota galvenokārt arheoloģiskā literatūra, kā arī daži ģeoloģiska rakstura raksti. Literatūra sastāv no atsevišķu arheologu monogrāfijām, kolektīvi veidotiem arheoloģiskiem izdevumiem, kā arī no citiem zinātniskiem rakstiem. Literatūra raksturo Lubāna

⁸ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. Rīga 1928. ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 4. sējums Vidzeme. Rīga 1930.

⁹ EDUARDS ŠTURMS. Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados. In: Senatne un Māksla (01.10.1938.). EDUARDS ŠTURMS. Dvietes un Lubānas kaula senlietas. In: Senatne un Māksla (01.01.1938.).

¹⁰ Pieminekļu saraksts. In: Mantojums.lv. Pieejams: <https://karte.mantojums.lv/#map=17.0/56.925604/26.858975> (skat. 16.05.2023.)

līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskās izpētes vēsturi no 19. gs. līdz mūsdienām, kā arī bronzas un dzelzs laikmeta apdzīvotību un ģeoloģisko situāciju Lubāna līdzenumā.

Darba izpētē izmantoti vairāki zinātniskie raksti, kas norāda uz Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģisko pieminekļu arheoloģiskās izpētes fonu, nozīmi, pētnieku izteiktajiem pieņēmumiem, analogijām un secinājumiem. Bakalaura darba izstrādē izmantoju divus nozīmīgus A. Vaska rakstus – “Arheoloģija Latvijas Republikas (1918 – 1940) laikā”, kas publicēts 2015. gadā, un rakstu – “Arheoloģija Latvijā pēc Otrā pasaules kara (līdz 1990. gadam)”, kas publicēts 2016. gadā.¹¹ Rakstos aprakstīta un raksturota arheoloģiskā pētniecība Latvijā no 1918. līdz 1940. gadam un no 1945. līdz 1990. gadam. Publikācijās, galvenokārt, raksturota arheoloģiskā darbība, kā arī arheoloģiskās zinātnes veidošanās, organizācija un strukturēšana. A. Vaska rakstos norādītā informācija palīdz raksturot arheoloģiskās izpētes vēsturi arī Lubāna līdzenumā un tā bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskajos pieminekļos.

Bakalaura darbā izmantoti divi arheoloģes Elīnas Guščikas raksti – “Agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņi ar akmeņu riņķi Latgales teritorijā”, kas publicēts 2013. gadā, zinātniskajā žurnālā – “Vēsture: avoti un cilvēki”, un raksts – “Uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku izveidošanās mūsdienu Latvijas un Lietuvas teritorijā 1. – 2. gs.”, kas publicēts 2011. gadā žurnālā – “Daugavpils universitātes 53. starptautiskā zinātniskā konference”.¹² Rakstos autore ir raksturojusi Latgales teritorijas agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņus ar akmens riņķi. Raksti sniedz ieskatu par agro dzelzs laikmeta kapu uzkalniņu kopainu Latvijas teritorijā, kā arī analizē arheoloģiskās izpētes vēsturi kapu uzkalniņos, kas situēti Latgales teritorijā un sniedz ieskatu Latgales teritorijas arheoloģiskās izpētes un tās analīzes problēmās. Raksti sasaucas ar Lubāna līdzenuma teritorijas izpētes problēmām, jo Lubāna līdzenuma teritorija ietilpst darbos apskatītajā reģionā.

Savukārt, A. Radiņa grāmata – “10. – 13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi”, kas izdota 1999. gadā, raksturo latgaļu apdzīvotās teritorijas līdzenos un uzkalniņu kapulaukus.¹³ Autors grāmatā analizē kapulauku izpēti, izvietojumu, raksturīgās iezīmes un kapulaukos atrodamo

¹¹ ANDREJS VASKS. Arheoloģija Latvijas Republikas (1918 – 1940) laikā. In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr. 4 (94). Rīga 2015. ANDREJS VASKS. Arheoloģija Latvijā pēc Otrā pasaules kara (līdz 1990. gadam) In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr. 3 (100). Rīga 2016.

¹² ELĪNA GUŠČIKA. Agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņi ar akmeņu riņķi Latgales teritorijā. In: Vēsture: avoti un cilvēki. Vēsture XVI. Daugavpils 2013. ELĪNA GUŠČIKA. Uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku izveidošanās mūsdienu Latvijas un Lietuvas teritorijā 1. – 2. gs. In: Daugavpils universitātes 53. starptautiskā zinātniskā konference. Daugavpils 2011.

¹³ ARNIS RADIŅŠ. 10. – 13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. Rīga 1999.

arheoloģisko materiālu. Darbs ļauj identificēt un analizēt Lubāna līdzenuma dzelzs laikmeta kapulauku vietas un raksturot Lubāna līdzenuma latgaļu apbedīšanas veidus.

Visaptveroša Latvijas arheoloģisko pieminekļu uzskaitījuma un pētniecības vēstures tabula izveidota vairāku arheologu – J. Apala, Māra Atgāža (1935 – 2018), Jolantas Daigas (1920 – 1984) u.c. pētnieku darbā – “Latvijas PSR arheoloģija”, kas izdota 1974. gadā.¹⁴ Nozīmīga Latvijas arheoloģisko pieminekļu pētniecības vēstures tabula atrodama arī J. Apala, M. Atgāža, J. Graudoņa u.c. pētnieku kolektīvi veidotajā darbā “Latvijas senākā vēsture 9. g. t. pr. Kr. – 1200. g.”, kas izdota 2001. gadā.¹⁵ Abu grāmatu Latvijas teritorijas arheoloģiskās izpētes vēstures tabulas izmantotas bakalaura darba tabulu izveidē. Viena no apkopojošākajām arheoloģiskās literatūras grāmatām, kas apraksta Latvijas teritorijas arheoloģisko pētniecību, aizvēsturi un analizē arheoloģisko zinātni kopumā ir A. Vaska un Gunitas Zariņas redakcijā izdots plaša autoru kolektīva darbs – “Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata”, kas izdota 2021. gadā.¹⁶ Grāmata ir nozīmīga, jo raksturo Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģisko pieminekļu pētniecību, kā arī atsevišķus Lubāna līdzenuma arheoloģiskās izpētes posmus un pieminekļus.

Bakalaura darba izstrādē izmantota A. Vaska grāmata – “No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem”, kas izdota 2015. gadā.¹⁷ Grāmatā ir aprakstīta Latvijas teritorijas aizvēstures situācija un raksturoti vairāki arheoloģiskie pieminekļi, kā arī kopumā analizēts aizvēstures posms. Grāmata ir nozīmīga darba izstrādē, jo apskata bronzas laikmeta sabiedrības, sociālos, politiskos un ekonomiskos faktoros.

Darbā izmantota Valtera Langas 2007. gadā izdotā grāmata – “*Settlement Sites and Settlement in the Late Bronze and Early Iron Ages*. In: *The Bronze and Early Iron Ages in Estonia. Estonian Archaeology 3*”.¹⁸ Šajā grāmatā raksturota vēlā bronzas un agrā dzelzs laikmeta pilskalnu izveidošanās noteicošie faktori, nozīme un apbūve. Grāmata ir nozīmīga, jo analizē pilskalnu sociālo statusu, norāda uz pilskalnu kā varas centru un atspoguļo bronzas un dzelzs laikmeta sabiedrību, un attiecīgā laikmeta sociālās pārmaiņas. Lai arī grāmatā fokuss ir likts uz Igaunijas pilskalnu raksturojumu, var saskatīt analogijas ar Latvijas teritorijas pilskalniem, līdz ar to arī ir iespējams raksturot Lubāna līdzenuma pilskalnu izvietojumu, nozīmi un vēlā bronzas, kā arī agrā dzelzs laikmeta sabiedrību.

¹⁴ Latvijas PSR arheoloģisko pieminekļu un savrupatradumu vietu saraksts. In: JĀNIS APALS, MĀRIS ATGĀZIS, JOLANTA DAIGA U.C. Latvijas PSR arheoloģija. Rīga 1974.

¹⁵ Arheoloģisko pieminekļu un atradumu vietu saraksts. In: JĀNIS APALS, MĀRIS ATGĀZIS, JĀNIS GRAUDONIS U.C. Latvijas senākā vēsture 9. g. t. pr. Kr. – 1200. g. Rīga 2001.

¹⁶ ANDREJS VASKS, GUNITA ZARIŅA (red.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021.

¹⁷ ANDREJS VASKS. No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem. Rīga 2015.

¹⁸ VALTER LANG. *Settlement Sites and Settlement in the Late Bronze and Early Iron Ages*. In: *The Bronze and Early Iron Ages in Estonia. Estonian Archaeology 3*. Tartu 2007.

Tāpat darbā izmantota arheologa A. Vaska monogrāfija – “Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.)”, kas izdota 1994. gadā.¹⁹ Monogrāfijā A. Vasks ir norādījis uz arheoloģiskajos izrakumos iegūto arheoloģisko materiālu, kā arī iegūto materiālu analizējis un interpretējis. Monogrāfija pierāda to, ka Brikuļu pilskalns ir nozīmīgs arheoloģisks objekts Lubāna līdzenumā, kuram aizvēstures periodā bija īpaša saimnieciska, ekonomiska un politiska nozīme. Monogrāfijas pielikumā atrodas Lubāna zemienes un tās apkārtnes arheoloģisko pieminekļu un savrupatradumu saraksts, kas sniedz apkopojošu informāciju par arheoloģiskajiem pieminekļiem un savrupatradumiem Lubāna līdzenuma teritorijā, kas atklāti līdz 1994. gadam.

Darbā izmantotas divas I. Lozes monogrāfijas – “Lubāna ezera mitrāja neolīta dzintars un tā apstrādes darbnīcas” un “Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā”. Grāmata – “Lubāna ezera mitrāja Neolīta dzintars”, izdota 2008. gadā.²⁰ Monogrāfijā ir apkopota, analizēta un raksturota Lubāna līdzenuma teritorijas arheoloģiskajos izrakumos iegūtā dzintara priekšmetu kolekcija, kas ir nozīmīgs aspekts arī agrā bronzas laikmeta Lubāna līdzenuma pētniecības kontekstā, jo norāda uz dažiem no Lubāna līdzenuma arheoloģiskajiem pieminekļiem, kuriem raksturīga ir dzintara apstrāde arī agrajā bronzas laikmetā, kas liecina par vēlā neolīta (2900. – 1800. g. p. m. ē.) tradīciju turpināšanos arī agrajā bronzas laikmetā. Savukārt, 2015. gadā izdota grāmata – “Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā”.²¹ Grāmatā ir aprakstītas Lubāna līdzenuma pētītās akmens laikmeta apmetnes, kā arī mazliet raksturota apmetņu vēlāko periodu apdzīvotība. Monogrāfijā izvērtēti un interpretēti vairāku gadu arheoloģiskajos izrakumos iegūtie materiāli.

Savukārt, ģeoloģiska rakstura darbi, kas raksturo klimata, Lubāna ezera un tās apkārtnes ģeoloģiskos procesus un izmaiņas ir ģeologa Aivara Markota raksts – “Lubāna līdzenums”, kas publicēts grāmatā “Enciklopēdija Latvija un latvieši” 1995. gadā un hidrologa Imanta Rieksta (1926 – 1959) raksts – “Klimats, tā izmaiņas un varbūtējie ūdens līmeņi Lubānas ezerā”, kas publicēts grāmatā “Lubānas zemienes problēma un tās risinājums” 1974. gadā.²² Abi darbi sniedz ieskatu par Lubāna līdzenuma teritorijas ģeoloģiskajām izmaiņām bronzas un dzelzs laikmetā, līdz ar to ļaujot izprast Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta apdzīvotības struktūras izmaiņu noteicošos faktorus.

¹⁹ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). Rīga 1993.

²⁰ ILZE LOZE. Lubāna ezera mitrāja neolīta dzintars un tā apstrādes darbnīcas. Rīga 2008.

²¹ ILZE LOZE. Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. Rīga 2015.

²² AIVARS MARKOTS. Lubāna līdzenums. In: GUNTIS KAVACS (red.). Enciklopēdija Latvija un latvieši. Latvijas daba 3.sēj. Rīga 1995. IMANTS RIEKSTS. Klimats, tā izmaiņas un varbūtējie ūdens līmeņi Lubānas ezerā. In: BIELIS, V. (sast.) Lubānas zemienes problēma un tās risinājums. Rīga 1974.

1.LUBĀNA LĪDZENUMA ARHEOLOĢISKĀS IZPĒTES VĒSTURE NO 19. GS. – 2023. GADAM

Lubāna līdzenuma arheoloģiskā izpēte bronzas un dzelzs laikmeta pieminekļos uzsākta 19. gs. un turpinās līdz pat mūsdienām. Arheoloģisko izpēti līdzenumā var iedalīt četros pētniecības posmos, vadoties pēc arheoloģiskās zinātnes attīstības iezīmēm un politiski vēsturiskajiem notikumiem.²³

1.1.Izpētes vēsture no 19. gs. līdz 1918. gadam

19. gs. Lubāna līdzenums iekļāvās Krievijas Impērijas sastāvā un, lai arī par politiskās pārvaldes organizēšanu atbildēja Krievijas Impērija, liela nozīme bija Baltijas reģiona vācbaltu kopienai, kas veicināja Baltijas zinātnes attīstību. Vācbaltieši Latvijas teritorijā ienesa vācu zemju zinātnes attīstības tendences un interesi par zinātņi. Sāka veidoties zinātniskās biedrības, un jāsaka, ka vācbaltiešus var uzskatīt par galvenajiem zinātnes organizatoriem Baltijā 19. gs.²⁴ Zinātnes attīstība Baltijā sekmēja arī arheoloģijas attīstību. Pirmie arheoloģijas zinātnes veidotāji un aizsācēji Latvijā bija vācbaltiešu pētnieki.²⁵

Arheoloģija Baltijā 19. gs. otrajā pusē kļuva sistemātiska un sāka nostabilizēties, par ko liecina organizētu biedrību un muzeju darbība reģionā.²⁶ 1815. gadā Jelgavā nodibināta pirmā zinātniskā biedrība Baltijā – “Kurzemes literatūras un mākslas biedrība”.²⁷ Baltijā šajā laikā aizsākās intensīva zinātnisko biedrību veidošanās, kas uzsāka ne tikai vēstures, bet arī arheoloģijas kā zinātnes pētniecisko darbību. 1818. gadā Kurzemes literatūras un mākslas biedrība nodibināja Kurzemes provinces muzeju. Šādu muzeju dibināšana bija raksturīga senatnes pētīšanas biedrībām, jo tādejādi parādījās vēlme pagātnes liecības saglabāt, kas mudināja biedrības aktīvāk vairot muzeja eksponātus.²⁸ Rīgā 1834. gadā nodibināja “Krievijas Baltijas provinču vēstures un senatnes pētītāju biedrību”, un pāris gadus vēlāk – 1838. gadā Tērbatā nodibināja – “Igaunijas zinātnieku biedrību”.²⁹ 1858. gadā savu darbību uzsāka “Rīgas

²³ GUNTIS ZEMĪTIS. Arheoloģija Krievijas Impērijas periodā (1918). In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 95. – 97.lpp. ANDREJS VASKS. Arheoloģija Latvijas Republikas laikā (1918 – 1940). In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 97. – 98.lpp. ZENTA BROKA LĀCE. Arheoloģija vācu okupācijas laikā (1941 – 1944). In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 99. – 100.lpp. ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģija padomju okupācijas laikā (1940 – 1941, 1944 – 1991). In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 100. – 104.lpp. ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģija pēc valstiskās neatkarības atgūšanas (1991 – 2020). In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 104. – 106.lpp.

²⁴ GUNTIS ZEMĪTIS. Arheoloģija Krievijas Impērijas periodā (1918). In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 95.lpp.

²⁵ ARNIS RADIŅŠ. Pirmais posms [līdz 1918]. In: Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. Rīga 2012. 375.lpp.

²⁶ GUNTIS ZEMĪTIS. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 95.lpp.

²⁷ IBIDEM.

²⁸ FRANCIS BALODIS. Latviešu senvēstures pētīšanas gaitas. In: Senā Latvija II iespriedums. Rīga 1956. 17.lpp.

²⁹ GUNTIS ZEMĪTIS. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 95.lpp.

Senatnes pētīšanas biedrības muzejs”, kuru 1890. gadā pārdēvēja par “Doma muzeju”.³⁰ Savukārt, Vitebskas guberņā, kurā tobrīd iekļāvās Lubāna līdzenuma teritorijā, šādas biedrības neizveidojās, atšķirīgās pārvaldes struktūras dēļ.³¹ 1869. gadā tiek nodibināta pirmā latviešu zinātniskā organizācija – “Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisija”. Zinību komisija izveidoja “Latviešu muzeju”, kas uzsāka veidot arheoloģiskas, etnogrāfiskas un arī numismātikas kolekcijas.³² Latgales teritorijā biedrības netika veidotas un nepastāvēja viens kopīgs noteicošais izpētes centrs, kas ietekmēja Lubāna līdzenuma arheoloģisko pētniecību. Šajā teritorijā ar zinātnes veidošanu un aizvēstures pētniecību nodarbojās vietējie muižnieki. To pierāda arī ievērojamas arheoloģisko priekšmetu privātās kolekcijas. Kolekcijas Latgalē piederēja Plāteru dzimtai Krāslavas muižā un Borhu dzimtai – Varakļānu un Preiļu muižu īpašumos.³³

Ne visās Baltijas guberņās zinātnes attīstība ritēja paralēli. Arheoloģijas attīstības atšķirības noteica 18. gs. Baltijas teritorijas iekļaušana dažādu Krievijas Impērijas guberņu sastāvos, kas izraisīja atšķirīgu zemes sadales modeli pēc zemnieku brīvlaišanas un citādākas zemes mantošanas tradīcijas Baltijas guberņās.³⁴ Tāpat katrā no Baltijas guberņām bija cita izpratne par arheoloģiskā mantojuma saglabāšanu. Piemēram, Latgalē intensīvas zemes apstrādes dēļ lielākā daļa no dzelzs laikmeta kapu uzkalniņiem tika nopostīti, iespējams, tāpēc par daudziem pieminekļiem neko nezinām.³⁵ Šādu likteni piemeklēja, piemēram, Cakulu līdzenais kapulauks, kas situēts Lubāna līdzenumā.³⁶ Intensīvas zemes apstrādēs dēļ postīti arī citi arheoloģiskie pieminekļi, piemēram, Lubāna līdzenuma pilskalns – Visagala (Brakaļu) pilskalns, Lisiņas (Aizkārķļu) pilskalns, Īdeņas pilskalns un Pilskalns pie Pilskalniem. Šajos pilskalnās visu 19. gs. un 20. gs. sākumu novērojama intensīva lauksaimnieciskā apstrāde, izdarot nopietnus postījumus pilskalnu kultūrlānim, kā arī aizsardzības grāvju un uzbērums sistēmai.³⁷

19. gs. nepastāvēja noteiktas norādes, nosacījumi vai likumi, kas noteiktu arheoloģisko pieminekļu pētniecisko darbību, kā tas šobrīd pastāv mūsdienās. Senatnes interesanti, pētnieki vai vienkārši augstāka sociāla slāņa pārstāvji veidoja arheoloģisko priekšmetu privātās kolekcijas, kuras ar dažiem izņēmumiem mēdza nokļūt arī zinātniskajā apritē, atšķirībā no

³⁰ ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 375.lpp.

³¹ ELĪNA GUŠČIKA. Agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņi ar akmeņu riņķi Latgales teritorijā. In: Vēsture: avoti un cilvēki. Vēsture XVI. Daugavpils 2013. 126.lpp.

³² GUNTIS ZEMĪTIS. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 96.lpp.

³³ ELĪNA GUŠČIKA. Vēsture: avoti un cilvēki. Vēsture XVI. 128.lpp.

³⁴ IBIDEM.

³⁵ IBIDEM.

³⁶ ARNIS RADIŅŠ. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cakulu senkapos 1983. g. LU LVI AMK. Inv. nr. 500. 5.lp.

³⁷ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalns. 4. sējums Vidzeme. Rīga 1930. 133.lpp. ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalns. 3. sējums Latgale. Rīga 1928. 151., 153., 157.lpp.

biedrībām, kas sistemātiski vāca senlietas, lai papildinātu savu muzeju krājumus.³⁸ 1840. gadā šīs biedrības uzdevumā Haralds fon Brakels (*Harald von Brackel*, 1795 – 1851) sastādīja pirmo instrukciju, kas sniedza norādes arheoloģisko izrakumu veikšanai.³⁹

Pagrieziena punkts Latvijas arheoloģijā 19. gs. bija Maskavas arheoloģijas biedrības un Ķeizariņskās arheoloģijas komisijas izveidotais pirmais zinātniskais kongress Rīgā – X Viskrievijas arheoloģijas kongress, 1896. gadā.⁴⁰ Kongress bija nozīmīgs vēstures un arheoloģijas nozares attīstības veicināšanā un attīstīšanā arī Lubāna līdzenumā.⁴¹ (Tab. 1) Vācbaltu arheologam Rihardam Hausmanam (*Richard Hausmann*, 1842 – 1918) nozīmēja uzrakstīt X Viskrievijas arheoloģijas kongresa senlietu izstādes kataloga ievadu. Tieši viņš bija tas, kurš pirmais izdalīja bronzas laikmetu no pārējiem periodiem, ko galvenokārt reprezentēja savruptradumi, kuri iegūti netālu no Daugavas.⁴² R. Hausmans ir nozīmīgs arī dzelzs laikmeta pētnieks. Kongresa ietvaros izdalītajam bronzas laikmetam no pārējiem aizvēstures periodiem, tobrīd nevar vilkt paralēles ar Lubāna līdzenuma arheoloģisko pētniecību 19. gs. beigās, jo Lubāna līdzenumā šajā laikā pētīts viens dzelzs laikmeta kapulauks. (Tab. 1) Baltijas arheoloģijas zinātnes attīstībā lielu ieguldījumu devis arī Konstantīvs Grēvinks (*Constantin Caspar Andreas von Grewingk*, 1819 – 1887). K. Grēvinks Latvijas teritorijā uzsāka akmens laikmeta pētniecību, pievēršot uzmanību akmens laikmeta pieminekļu pētniecībai.⁴³ Jāuzsver, ka Lubāna līdzenuma arheoloģiskie pieminekļi, galvenokārt, apmetnes, datējas ar akmens laikmetu un šajā periodā pētot Līčagala dzelzs laikmeta kapulauku, atklāta akmens apmetnes vieta, kas nozīmē, ka pētnieka izstrādātais akmens laikmeta datējums ir veidojis izpratni par Lubāna līdzenuma apdzīvotību akmens laikmetā. (Tab. 1)

Lubāna līdzenumā līdz 19. gs. un 20. gs. sākumam arheoloģiskos izrakumus veica arī ievērojami tā laika senatnes pētnieki. (Tab. 1) 19. gs. otrajā pusē ar arheoloģisko pētniecību Latvijas teritorijā un arī Lubāna līdzenumā nodarbojās gan vācbaltieši, gan krievu izcelsmes pētnieki, kas interesi par reģionu parādīja gatavojoties X Viskrievijas arheoloģijas kongresam Rīgā.⁴⁴ 1895. gadā Vladimirs Sizovs (*Сизов, Владимир Ильич*, 1840 – 1905), kurš bija nozīmīgs vidējā un vēlā dzelzs laikmeta pētnieks, un Sergejs Bogojavlenskis (*Сергей Константинович Богоявленский*, 1871 – 1947) sāka veikt arheoloģiskos izrakumus arī Latvijas teritorijā.⁴⁵

³⁸ GUNTIS ZEMĪTIS. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 95.lpp.

³⁹ ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 376.lpp.

⁴⁰ GUNTIS ZEMĪTIS. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 95.lpp.

⁴¹ ANTONIJA VILCĀNE. Zinātniskie lasījumi “Viskrievijas arheoloģijas kongress Rīgā un tā ieguldījums Latvijas arheoloģijas attīstībā. 10. Viskrievijas arheoloģijas kongresam Rīgā – 120”. In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr.4 (101). Rīga 2016. 180.lpp.

⁴² GUNTIS ZEMĪTIS. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 95.lpp.

⁴³ IBIDEM.

⁴⁴ IBIDEM.

⁴⁵ IBIDEM.

Pāvels Rikovs (*Рыков, Павел Сергеевич*, 1884 – 1942) un arheologs Jevdokims Romanovs (*Евдоким Ромánович Ромáнов*, 1855 – 1922), kuri arī bija nozīmīgi dzelzs laikmeta pētnieki, veica arheoloģiskos izrakumus vairākos Latgales dzelzs laikmeta pieminekļos, kā arī Lubāna līdzenumā.⁴⁶ (Tab. 1) Baltijas reģiona arheoloģiskajā izpētē jau no 19. gs. ir iesaistījušies vairāki vācbaltu pētnieki. Viens no nozīmīgākajiem vācu izcelsmes arheologiem ir M. Eberts, kurš ir veicis vairākus arheoloģiskos izrakumus Latvijas teritorijā un Lubāna līdzenumā. (Tab. 1) M. Eberts Baltijā nostabilizēja arheoloģiju uz zinātniskiem pamatiem ar darbu “*Die baltischen Provinzen Kurland, Livland, Estland*”.⁴⁷ M. Eberts bija viens no nozīmīgākajiem agrā dzelzs laikmeta pētniekiem.

Pirmajā arheoloģiskās pētniecības posmā Lubāna līdzenumā arheoloģiskie izrakumi veikti piecos dzelzs laikmeta kapulaukos un vienā pilskalnā – Bonifacova, Slaveitu (Domopole), Cīruļu, Saikavas un Līčagala kapulaukā, kā arī Visagala pilskalnā. (Tab. 1) Līdz mūsdienām nav saglabājusies J. Romanova Slaveitu, Gustava Manteifeiļa (*Gustav von Manteuffel*, 1832 – 1916) un P. Rikova Bonifacova un M. Eberta Cīruļu kapulauka arheoloģisko izrakumu pārskats. Zināms, vien tas, ka Cīruļu kapulaukā M. Eberts izpētīja vienu uzkalniņu ar akmeņu riņķi un atrada kaklariņķi ar tauru galiem.⁴⁸ LNVM AD krātuvē līdz mūsdienām saglabājušies M. Eberta Saikavas un Līčagala kapulauka arheoloģisko izrakumu un ekspedīciju pārskati, kuros norādīts, ka 1913. gadā M. Eberts devās arheoloģiskā ekspedīcijā uz Dienvidvidzemi un veica arheoloģiskos izrakumus Saikavas kapulaukā, kur izpētīja apmēram astoņus kapus.⁴⁹ Savukārt Līčagala kapulauka arheoloģiskajos izrakumos M. Eberts izpētīja 6 kapus.⁵⁰ 1913. gada pārskatā – “Ziņojums par senvietu apskati Dienvidvidzemē 1913. gada jūlijā – augustā” norādīts, ka M. Eberts ekspedīcijas ietvaros veicis nelielus pārbaudes izrakumus Visagala pilskalnā.⁵¹ Autors nav aprakstījis, cik lielā platībā šie izrakumi veikti, bet atzīmē, ka pilskalnā atradis keramikas lauskas un koka konstrukcijas. M. Eberts salīdzinājumā ar pārējiem arheologiem, kas veikuši arheoloģisko pētniecību Lubāna līdzenumā līdz 1918. gadam, darbojies visaktīvāk. (Tab. 1)

Arheoloģiskā pētniecība līdz Latvijas valsts nodibināšanai, arī pārējā Latvijas teritorijā, galvenokārt, norisinājās kapulaukos, jo tas neaizņēma ilgu laiku un ieguldīt varēja mazāk darba

⁴⁶ IBIDEM.

⁴⁷ IBIDEM.

⁴⁸ ANDREJS VASKS. Pielikums. Lubāna zemienes un tās apkārtnes arheoloģiskie pieminekļi un savruptradumi. In: Brikulu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 79.lpp.

⁴⁹ MAKSS EBERTS. Pārskats par izrakumiem Madonas apr. pie Saikavas Aiviekstes upes labajā krastā 1913. gada 30. VII – I. VIII. LNVM AD Inv. nr. 89. 2. – 3.lp.

⁵⁰ MAKSS EBERTS. Pārskats par izrakumiem Madonas apr. Lubānas pag. Līčugala 1913. gada 25. –27. VII. LNVM AD Inv. nr. 233. 5. – 6.lp.

⁵¹ MAKSS EBERTS. Ziņojums par senvietu apskati Dienvidvidzemē 1913. gada jūlijā – augustā. LNVM AD Inv. nr. 91. 2.lp.

un līdzekļus nekā citu arheoloģisko pieminekļu pētniecībā. Tāpat būtisks faktors bija apjomīgais senlietu klāsts, ko atsedza kapulaukos.⁵² Lubāna līdzenuma pirmajā pētniecības posmā Augusts Johans Gotfrīds Bīlenšteins (*August Johann Gottfried Bielenstein*, 1826–1907) apraksta un apseko Berzīnes pilskalnu.⁵³ Jāsaka, ka pilskalnu pētniecība šajā periodā Latvijas teritorijā nav aktuāla, jo kā jau iepriekš minēts, pētīti pārsvarā kapulauki.

Jāsecina, ka Latvijas teritorijā arheoloģija no 19. gs. līdz 1918. gadam sāka formēties zinātniskā līmenī. Arheoloģiskā izpēte kļūst sistematizētāka, jo par arheoloģiskajiem izrakumiem sāk veidot arheoloģisko izrakumu pārskatus, rakstīt dienasgrāmatas un veidot pierakstus. Arheoloģisko pieminekļu izpētes metodes, kā arī pati izrakumu darbība, kļūst sistemātiskāka. Lubāna līdzenumā to pierāda arheoloģisko izrakumu pārskatu materiāli. Tomēr organizatoriska zinātnes darbība līdzenumā vēl nepastāvēja, jo biedrības un muzeji netiek izveidoti, kā arī nepastāv viens kopīgs zinātnisks centrs. Lubāna līdzenumā, kurš šajā laikā iekļaujas Vitebskas guberņas teritorijā, pastāv citādāka zinātnes organizācija, salīdzinājumā ar pārējām Latvijas guberņām, jo guberņas zinātnisko darbību ietekmē atšķirīgā pārvaldes struktūra. Šajā periodā Rīgā notiekošais X Viskrievijas arheoloģijas kongress veicināja sabiedrības interesi par zinātņi, arheoloģiskās zinātnes attīstību un arheoloģiju kā zinātniskas pētniecības virzienu, kas atspoguļojās arī Lubāna līdzenuma arheoloģiskajā izpētē. Jāsaka, ka Lubāna līdzenuma pirmais arheoloģiskais pētniecības posms iezīmējas ar kapulauku pētniecību, jo pētīti tiek pieci dzelzs laikmeta kapulauki. (Tab. 1) Bronzas laikmeta arheoloģiskajos pieminekļos netiek veikta arheoloģiskā izpēte, jo pētnieki vēl nespēja tik labi identificēt bronzas laikmetu, kā arī šajā laikā nav arheoloģiskā materiāla, kas liecinātu par bronzas laikmeta apdzīvotību. Lubāna līdzenumā arheoloģisko pētniecību no 19. gs. līdz 1918. gadam, galvenokārt, veikuši vācbaltu pētnieki – M. Eberts un G. Manteufeilis, kā arī krievu izcelsmes pētnieki – P. Rikovs un J. Romanovs.

1.2. Izpētes vēsture no 1918. gada līdz 1940. gadam.

Būtiskas izmaiņas Lubāna līdzenuma arheoloģiskajā izpētē iezīmējas otrajā arheoloģiskās pētniecības posmā, pēc Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. gadā. Šajā posmā zinātne un arheoloģiskā izpēte tiek organizēta neatkarīgā, jaunizveidotā Latvijas valstī. Kultūras mantojumu un arheoloģisko izpēti kontrolē valsts izveidotās institūcijas, likumdošana un pārvalde. Lubāna līdzenumā Latvijas valsts izveide ievada jaunu pētniecības posmu arheoloģiskajā izpētē. Jāatzīmē, ka tikai pēc 1920. gada Latvijā bija iespējama jaunu institūciju,

⁵² ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 375. – 376.lpp.

⁵³ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. 155.lpp.

kultūras, izglītības un zinātnes organizāciju veidošana, jo Latvijas teritorijā norisinājās Neatkarības karš (1918 – 1920).⁵⁴

Tikai pēc Neatkarības kara beigām bija iespējama valsts zinātnes pārvaldes struktūru organizēšana un formēšana. 1920. gadā nodibināja Latviešu etnogrāfisko muzeju, kurš 1924. gadā mainīja nosaukumu uz Valsts vēsturisko muzeju, bet mūsdienās atpazīstams kā Latvijas Nacionālais vēstures muzejs. Muzeja krājumu veidoja arī arheoloģijas nodaļa ar 1442 senlietu vienībām, kas sastāvēja no Rīgas Latviešu Biedrības Zinību komisijas muzeja pārņemtajām senlietām.⁵⁵ Tas nozīmē, ka arī pirmajā pētniecības posmā pētīto Lubāna līdzenuma arheoloģisko pieminekļu senlietas glabājās jaunizveidotajā arheoloģijas nodaļā. LNVM ar laiku kļuva par vislielāko arheoloģisko krātuvi ar nodaļām četrās Latvijas pilsētās – Ludzā, Daugavpilī, Cēsīs un Jelgavā. 1936. gadā muzeja arheoloģisko kolekciju papildināja Rīgas Doma muzeja arheoloģiskā senlietu kolekcija, kurā, iespējams, atradās arī Lubāna līdzenuma arheoloģiskais materiāls.⁵⁶

Otrajā pētniecības posmā izveidojās pirmā latviešu arheologu paaudze, jo no šī brīža bija iespējams iegūt arheoloģisko izglītību, 1922. gadā nodibinātajā LU Arheoloģijas katedrā. Katedras pirmais vadītājs bija profesors M. Eberts un no 1924. gada Francis Balodis (1882 – 1947). Katedras uzdevums bija sagatavot profesionālus arheologus Latvijā, jo tobrīd tādu bija maz.⁵⁷ Tāpēc jāsaprot, ka tikai pēc Latvijas neatkarības iegūšanas parādās profesionāli latviešu pētnieki. Arheoloģijas katedras izveide aktualizēja un veicināja arheoloģijas nozares attīstību Latvijā. Profesors A. Vasks rakstā – “Arheoloģija Latvijas Republikas (1918 – 1940) laikā”, atzīmē, ka profesoru M. Eberta un F. Baloža lekcijas piesaistīja salīdzinošu lielu skaitu studentu.⁵⁸ Šo pētnieku ieguldījums arheoloģijas attīstībā veicināja jaunu arheologu paaudzes veidošanos un arheoloģijas zinātnes attīstību. Jaunās arheologu paaudzes arheoloģiskā darbība novērojama 20. gs. 20. – 30. gados.⁵⁹ Par pirmo arheologu paaudzi uzskata – Ādofu Karnupu (1904 – 1973), Valdemāru Ģinteru (1899 – 1979), Fēliku Jākobsonu (1896 – 1930), E. Šturmu, R. Šnori, Elvīru Šnori (1905 – 1996), Hugo Riekstiņu (1905 – 1997) u. c.⁶⁰ Starpkaru periodā no jaunajiem pētniekiem E. Šturms un R. Šnore veica arheoloģisko pētniecību Lubāna līdzenumā. (Tab. 2) Šajā laikā var novērot arī arheoloģisko izrakumu apjoma palielināšanos, ko ietekmēja profesionālu jauno pētnieku pieaugums. Arheologi pievērsās periodizācijas,

⁵⁴ ANDREJS VASKS. Arheoloģija Latvijas Republikas laikā (1918 – 1940). In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 97 – 98.lpp.

⁵⁵ ANDREJS VASKS. Arheoloģija Latvijas Republikas (1918 – 1940) laikā. In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr.4 (94). Rīga 2015. 89 – 90.lpp.

⁵⁶ ARNIS RADIŅŠ. Otrais posms [1918 – 1945]. In: Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 379.lpp.

⁵⁷ ANDREJS VASKS. Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. 90.lpp.

⁵⁸ IBIDEM.

⁵⁹ IBIDEM.

⁶⁰ ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 379.lpp.

saimniecības un kultūras sakaru jautājumu pētīšanai, kā arī etnisko problēmu risināšanai un interpretēšanai.⁶¹ Līdz ar to Lubāna līdzenumā starpkaru periodā pētītas arī apmetnes. (Tab. 2)

Pēc Latvijas neatkarības iegūšanas uzsāka veidot neatkarīgas valsts institūcijas, kas atbildētu par kultūras mantojuma aizsardzību Latvijā.⁶² Saeima 1923. gadā pieņēma Pieminekļu aizsardzības likumu, nodibinot Pieminekļu valdi, kuras uzdevumi bija nodrošināt arheoloģisko pieminekļu aizsardzību, kas ietvertu pieminekļu uzmērīšanu, reģistrāciju, nodrošinātu korespondentu tīkla izveidošanu, kā arī uzskaites anketu izstrādāšanu, aizsargājamo pieminekļu sarakstu sastādīšanu un arheoloģisko izrakumu organizēšanu.⁶³ Pieminekļu valde izsniedza atļaujas arheoloģisko izrakumu veikšanai, kas nozīmēja, ka par galveno institūciju kultūras mantojuma aizsardzībā kļuva Pieminekļu valde, kas bija pakļauta Kultūras ministrijai. Arheologiem Pieminekļu valdei vajadzēja iesniegt izrakumu dokumentāciju un nodot atradumus, kuri pēc tam nonāca Valsts vēsturiskajā muzejā. Jāsaka, ka ar 1923. gadu Latvijā arheoloģijas nozare uzsāka ceļu uz modernas zinātnes attīstību, kļūstot par valsts kultūrpolitikas sastāvdaļu.⁶⁴

Šajā periodā ir novērojams finansiālais atbalsts arheoloģijas nozarei, pēc Kārļa Ulmaņa (1877 – 1942) valsts apvērsuma 1934. gadā. K. Ulmanis savā valdīšanas laikā priekšgalā izvirzīja centienus celt tautas nacionālo pašapziņu, vēsturi, kā arī aizvesturi, kurai pievērsa īpašu lomu.⁶⁵ Aizvēstures izpētei un arheoloģijai 30. gados pieauga finansiālais atbalsts no valsts kultūrkapitālā fonda. To pierāda 1934. / 1935. gada un 1938. / 1939. gada statistika, kurā norādīts, ka 1934. / 1935. gadā Pieminekļu valdes budžetam atvēlēti 1300 lati, bet 1938. / 1939. gadā finansējums pieaudzis par 3600 latiem. Paaugstināta tiek arī piešķirtā summa senlietu iegādei, jo 1934. / 1935. gadā tam bija atvēlēti 300 lati, bet vēlāk finansējums pieauga līdz 7000 latiem.⁶⁶ Finansējuma palielināšana attīstīja arheoloģisko izpēti. Lubāna līdzenumā pieauga arheoloģiskās izpētes apjoms. (Tab. 2)

Starpkaru periodā arheologi aktīvāk sāka publicēt dažādus zinātniskos rakstus un monogrāfijas par Latvijas teritorijas arheoloģiju, arheoloģiskajām problēmām un arheoloģiskajiem pieminekļiem. F. Balodis, kuram ir nozīmīga loma šajā periodā, grāmatā “Latviešu vēsture” raksta, ka “Šodien arheologu lāpsta Ziemeļa ticību senatnei ir attaisnojusi visā pilnībā; mūsu zinātnieku senatnes pētījumos diženi atmirdz senās latviešu pilis, amatnieku darbnīcas, zemkopju klētis, un plaši pazīstamas ostas, kuras labprāt apciemoja svešu zemju

⁶¹ IBIDEM, 379.lpp.

⁶² GUNITA BAUMANE. Pieminekļu valdes darbība 20. gs. 20. – 40. gados. In: Pieminekļu valdei – 90. Pieminekļu valdes mantojums Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājumā. Rīga 2013. 9.lpp.

⁶³ ANDREJS VASKS. Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. 90.lpp.

⁶⁴ ANDREJS VASKS. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 97. – 98.lpp.

⁶⁵ ANDREJS VASKS. Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. 90.lpp.

⁶⁶ IBIDEM, 91.lpp.

tirgotāji.”⁶⁷ F. Balodis citātā atzīmē arheoloģiskās izpētes nozīmi Latvijas aizvēstures un vēstures pētniecībā, kā arī publikācijā saskatāmas paralēles ar nacionālās pašapziņas nozīmi un arheoloģisko izpēti, kas sniedz informāciju par seno Latvijas iedzīvotāju vēsturi. Viena no nozīmīgām publikācijām starpkaru periodā ir žurnāls – “Senatne un Māksla”, ko izdod 1936. gadā nodibinātais Latvijas Vēstures Institūts ar atsevišķu senvēstures nodaļu.⁶⁸ Žurnāls “Senatne un Māksla” publicēja dažādus arheologu rakstus arī par Lubāna līdzenuma arheoloģiskajiem pieminekļiem, kuros atainota un skaidrota ir Lubāna ezera apkārtnes arheoloģisko vietu nozīme kontekstā ar pārējiem Latvijas arheoloģiskajiem pieminekļiem. Piemēram, 1938. gada izdevumā tiek publicēts raksts – “Dvietes un Lubāna kaula senlietas”. Rakstā tiek uzsvērts Lubāna ezera apkārtnes akmens laikmeta arheoloģiskais materiāls un kā izcilus atradumus vērtē trīs lielas harpūnas.⁶⁹

20. gs. 20. gados pateicoties E. Brastiņam no 1922. līdz 1927. gadam tiek organizētas vairākas pilskalnu apzināšanas ekspedīcijas. Pilskalnus uzmērīja, apskatīja, fotografēja un katru arī apmeklēja. Atbalstu E. Brastiņa ekspedīcijai sākumā sniedza Senatnes pētītāju biedrības, bet vēlāk jau Pieminekļu valde. E. Brastiņš apzināja tobrīd identificējamus un jau zināmos pilskalnus Latvijas teritorijā, kā arī Lubāna līdzenumā. Latvijas teritorijā tika apzināti 282 pilskalni un E. Brastiņš secina, ka lielākā daļā no Latvijas pilskalniem apdzīvoti vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā. E. Brastiņš apzināja sešus pilskalnus, kas atrodas Lubāna līdzenuma teritorijā. Datus par pilskalnu apzināšanu E. Brastiņš publicēja četrās grāmatās.⁷⁰ Lubāna līdzenuma teritorijā apzinātie E. Brastiņa pilskalni publicēti divās grāmatās – “Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale.” un “Latvijas pilskalni. 4. sējums Vidzeme.”⁷¹

E. Brastiņš Lubāna līdzenumā uzmērīja sešus pilskalnus – Īdeņu pilskalnu (1.2.1.att.), Lisiņas pilskalnu (1.2.2.att.), Berzīnes pilskalnu (1.2.3.att.), Pilskalnu pie Pilskalniem (1.2.4.att.), Krapas pilskalnu (1.2.5.att.) un Visagala pilskalnu (1.2.6.att.).⁷² (Tab. 2) 19. gs. Lubāna līdzenumā novērojama intensīva zemes apstrāde un, dažos no pilskalniem tika sabojāts tā sākotnējais reljefs, kā, piemēram, Lisiņas pilskalnā.⁷³ (1.2.7.att.) Savukārt, Īdeņas pilskalna reljefs, pēc E. Brastiņa publicētā attēla, redzams kā labi saglabājies, kaut gan pilskalna vaļņi, terases un uzejas tikušas noartas.⁷⁴ (1.2.8.att.) E. Brastiņš pilskalnu apzināšanas ekspedīciju

⁶⁷ FRANCIS BALODIS. Senākie laiki latviešu senvēsture. FRANCIS BALODIS, AUGUSTS TENTELIS (red.). Latviešu vēsture. 1.sēj. 1.daļa. Rīga 1938. 19.lpp.

⁶⁸ ANDREJS VASKS. Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. 90.lpp.

⁶⁹ EDUARDS ŠTURMS. Dvietes un Lubānas kaula senlietas. In: Senatne un Māksla (01.01.1938.).

⁷⁰ ANDREJS VASKS. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 95.lpp.

⁷¹ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 4. sējums Vidzeme. ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale.

⁷² ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. 151., 153., 155., 157.lpp. ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 4. sējums Vidzeme. 133., 163.lpp.

⁷³ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni 3. sējums Latgale. 151.lpp.

⁷⁴ IBIDEM, 153.lpp.

laikā nav konstatējis Brikuļu pilskalnu. Brikuļu pilskalns un Īdeņu pilskalns atrodas uz viena paugura – Īdeņu paugura. (1.2.9.att.)

Otrajā arheoloģiskās izpētes posmā Lubāna ezera apkārtnē E. Šturms no 1937. līdz 1940. gadam veica arheoloģisko apzināšanu, pievēršot uzmanību jau iepriekš apgūtiem faktiem par zināmām vietām, kurās atrasts arheoloģiskais materiāls. Arheoloģiskā apzināšana bija nepieciešama, jo Lubāna līdzenumā paredzēti Lubāna ezera ūdens regulēšanas darbi, pazeminot ūdens līmeni Lubāna ezerā. Kopumā ieguva neparedzēti milzīgu senlietu klāstu un viens no bagātīgākajiem akmens laikmeta senlietu klāstiem tika iegūts Ičas upes ezera krastā pie Bonifacovas.⁷⁵ E. Šturms žurnālā “Senatne un Māksla” raksta: “Lubāna apmetnē vien pāri par 350 kg senlietu.”⁷⁶ Kopumā lielākoties iegūtas akmens laikmeta senlietas un E. Šturms ir atzīmējis, ka iegūta ir vairāku tūkstošu akmens laikmeta senlietu kolekcija.⁷⁷ Ir zināms, ka šajā senlietu kolekcijā atrodamas arī bronzas un dzelzs laikmetam raksturīgās senlietas, kuras atpazīna padomju laikā.⁷⁸ Tai pašā laikā notika arī arheoloģiskie izrakumi akmens un bronzas laikmeta apmetnē Ičā, kurā arī iegūts iespaidīgs arheoloģiskais materiāls, kas iezīmēja Lubāna ezera apkārtnes arheoloģisko nozīmi un izvērsa plašus arheoloģiskos pētījumus vēlāk. (Tab. 2)

No 1918. gada līdz 1940. gadam Lubāna līdzenumā arheoloģiskie izrakumi veikti trīs apmetnēs un četros kapulaukos. (Tab. 2) Arheoloģiskie izrakumi notika bronzas laikmeta apdzīvotajā Ičas apmetnē un vēlā dzelzs laikmeta Bonifacova un Slaveitu uzkalniņu kapulaukā, kā arī Usuru un Vēverāju līdzenajos kapulaukos. (Tab.2) Līčagalā arheoloģiskos izrakumus šajā periodā veica jau apmetnē, nepētot kapulauka teritoriju. Tāpat jāatzīmē, ka Līčagala kapulauka un akmens laikmeta apmetnes vietā uzceltas Līčagala mājas, kas postījušas vēlā dzelzs laikmeta kapulauku.⁷⁹ (1.2.10.att.) Šī perioda pētīto bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģisko pieminekļu arheoloģiskās izpētes pārskati ir saglabājušies un atrodas LNVM AD krātuvē. Ičas apmetnes arheoloģiskos izrakumus veica, jo 1938. gadā Ičas upes krastā atrada senlietas. Apmetne situēta 2300 m² lielā platībā un no 1938. līdz 1939. gadam E. Šturma vadītajos arheoloģiskajos izrakumos izpētīja 40 m² lielu apmetnes teritoriju. Šajos arheoloģiskajos izrakumos E. Šturms nav konstatējis apmetnes apdzīvotību bronzas laikmetā, jo nav identificējis bronzas laikmeta senlietu formas.⁸⁰ Bonifacova uzkalniņu kapulaukā arheoloģiskos izrakumus 1932. gadā veica J. Tomašēvičs (? – ?) un izraka 13 skeletkapus. (1.2.11.att.) Nav skaidri zināms cik uzkalniņi

⁷⁵ ILZE LOZE. Arheoloģiskie atklājumi un pētījumi Lubāna ezera baseinā pagājušā gadsimta 20. – 30. gados. In: Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. Rīga 2015. 11.lpp.

⁷⁶ EDUARDS ŠTURMS. Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados. In: Senatne un Māksla (01.10.1938.).

⁷⁷ IBIDEM.

⁷⁸ ILZE LOZE. Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. 14.lpp.

⁷⁹ IBIDEM, 12.lpp.

⁸⁰ EDUARDS ŠTURMS. Pārskats par izrakumiem “Zviedru krastu” apmetnē Ičas kreisajā krastā. LNVM AD. Inv. nr. 219. 1. – 16.lp. EDGARS KRŪMIŅŠ. Akmens laikmeta apmetne Ičas krastā. LNVM AD. Inv. nr. 219. 3.lp.

kopumā pētīti, kā arī arheoloģisko izrakumu pārskatu nerakstīja J. Tomaševičs, bet gan nenorādīts Pieminekļu valdes darbinieks, kurš apraksta J. Tomaševiča sniegtās ziņas.⁸¹ Arī Slaveitu uzkalniņu kapulauka arheoloģisko izrakumu pārskatā nav norādīts precīzs pētīto uzkalniņu daudzums, iespējams, pētīti ir četri uzkalniņi. Arheoloģisko izrakumu laukumi ir zīmēti plānā, bet situācijas plāns un arheoloģisko izrakumu laukumi nav norādīti precīzi.⁸² 1933. gadā R. Šnore devās apsekot Vēverāju kapulauku, lai noskaidrotu kapulauka saglabātības pakāpi. Kapulaukā konstatēja apmēram sešus līdz desmit postītus kapus. R. Šnore kopumā izpētīja trīs kapus.⁸³ Savukārt Ušuru kapulaukā arheoloģiskos izrakumus veica Cesvaines Valsts vidusskolas zīmēšanas skolotājs Augusts Nore (? – ?). Arheoloģisko izrakumu laikā A. Nore izpētīja piecas kapu vietas.⁸⁴ (Tab. 2)

Jāsecina, ka Lubāna līdzenuma arheoloģiskās izpētes otrais posms norāda uz Latvijas arheoloģijas nozares institunacionalizēšanās periodu. Arheoloģiskā pētniecība veidojās un attīstījās atsevišķu valsts organizāciju un institūciju pārvaldē. Šajā posmā palielinājās profesionālu arheologu skaits Latvijā, ko nodrošināja izveidotā LU Arheoloģijas katedra. Lielākoties LU Arheoloģijas katedras arheoloģiskās izglītības ieguvušie jaunie arheologi veicināja arheoloģisko izrakumu daudzumu arī Lubāna līdzenumā. Tāpat šajā periodā novērojama plašāka avotu bāze, organizētāki un skrupulozāki kļūst arheoloģisko izrakumu pārskati, pieminekļu reģistrācijas un sniegtie ziņojumi par arheoloģiskajos pieminekļos atrastajām senlietām, ko lielā mērā ietekmēja arī sabiedrības zināšanas un veidojošā apziņa par kultūras mantojumu un tā nozīmi. Jāsecina, ka Latvijā arheoloģiskā pētniecība kļuva sistematizētāka un aktīvāka salīdzinājumā ar laiku pirms Latvijas neatkarības iegūšanas, kas parādās arī Lubāna līdzenuma veiktajās arheoloģiskajās ekspedīcijās un arheoloģisko izrakumu pārskatu sagatavošanā. Arheoloģiskā izpēte ir aktīvāka salīdzinājuma ar pirmo tās pētniecības posmu Lubāna līdzenumā. Lubāna līdzenuma teritorijā pētīta pirmā bronzas laikmeta apmetne, turpinot arheoloģisko izpēti līdzenuma dzelzs laikmeta kapulaukos. Otrajā pētniecības posmā kopumā arheoloģiskie izrakumi veikti vienā apmetnē un četros kapulaukos. (Tab.2) Lubāna līdzenumā E. Brastiņš pārbaudīja jau iepriekš zināmos divus pilskalnus un atklāja četrus jaunus pilskalnus, kurus gan aprakstīja, gan arī uzmērīja. (Tab. 2)

⁸¹ Bonifacovas senkapi (Priežu saliņa). LNVM AD. Inv. nr. 693. 1.lp.

⁸² PĒTERIS STEPINŠ. Bērzpils Slaveiti. LNVM AD. Inv. nr. 223. 1. – 3.lp.

⁸³ RAULS ŠNORE. Pārskats par izrakumiem Madonas apr. Lubānas pag. Vēverājos 1933. gada 26. un 27. X. LNVM AD. Inv. nr. 231. 1. – 4.lp.

⁸⁴ AUGUSTS NORE. Pārskats par izrakumiem Madonas apr. Jaungulbenes pag. Ušuros (Silabričos) 1922. gada 19.V. LNVM AD. Inv. nr. 97. 1. – 2.lp.

1.3. Izpētes vēsture no 1940. gada līdz 1991. gadam.

2. pasaules kara laiks Lubāna līdzenumā ievadīja trešo arheoloģiskās pētniecības posmu, jo Latvijas teritoriju pakļaujot gan Padomju Savienības (1940 – 1941, 1944 – 1991), gan nacistiskās Vācijas (1941 – 1944) okupācijai novērojami juku laiki arī arheoloģijas nozarē. Lubāna līdzenumā arheoloģiskie izrakumi kara laikā nenotiek un arheoloģiskā pētniecība tiek apstādināta. Lubāna līdzenuma arheoloģiskajā izpētes vēsturē kā atsevišķu posmu nodalīt 2. pasaules kara laiku būtu pārāk sarežģīti, jo apkopojot jau iepriekš sastādītās Latvijas arheoloģisko pieminekļu izpētes apkopujošās tabulas un arhīvā pieejamos avotus, nav atrodama informācija par nozīmīgiem Lubāna līdzenuma arheoloģiskajiem pētījumiem. 2. pasaules kara laikā neviens no arheologiem nav publicējis publikācijas par teritorijas pētniecību. Vienīgais avots, kas norāda uz Lubāna līdzenuma arheoloģisko pieminekļu pētniecību 2. pasaules kara laikā ir LNVM AD krātuvē atrodamais vēstures studenta Edgara Krūmiņa (? – ?) 1944. gada maģistra darbs par akmens laikmeta apmetni Ičas krastā. E. Krūmiņš norāda uz to, ka iepriekšējā periodā veiktā pētniecība Ičas apmetnē un, iespējams, pieņemtie secinājumi ir bijuši kļūdaini, jo pastāv neskaidrības apmetnes senlietu formu analizēšanā.⁸⁵ Kas bija arī patiesība, jo tikai vēlākajos Ičas apmetnes arheoloģiskajos izrakumos identificēja arī bronzas laikmetam raksturīgu arheoloģisko materiālu. E. Krūmiņa izstrādātais maģistra darbs norāda uz to, ka arī 2. pasaules kara laikā Lubāna līdzenuma teritorijas arheoloģiskie pieminekļi un arheoloģiskā pētniecība nezaudēja pētnieku interesi arī kara laikā. 2. pasaules kara laikā arheoloģiskie izrakumi tika ierobežoti kara dēļ, kura laikā padomju un vācu okupācija arheoloģisko izpēti sarežģīja un apgrūtināja. Tāpat Latvijas teritorijā un arī Lubāna līdzenumā, norisinājās kaujas, kas apgrūtinātu arheoloģiskās izpētes veikšanu. 2. pasaules kara rezultātā postījumi nodarīti arī Lubāna līdzenuma arheoloģiskajiem pieminekļiem, ko pierāda LU LVI AMK atrodamais A. Radiņa pārskats par 1983. gada Cakulu kapulauka arheoloģisko izpēti 1983. gadā. A. Radiņš pārskatā norāda, ka dzelzs laikmeta Cakulu kapulauks ir cietis 2. pasaules kara laikā, jo pieminekļa teritorijā norisinājās kaujas.⁸⁶

Lubāna līdzenuma un Latvijas arheoloģiskās izpētes vēstures trešo posmu iezīmē 2. pasaules kara gan PSRS, gan nacistiskās Vācijas okupācijas. Šajā periodā notika zinātnes, dažādu institūciju reformēšana atbilstoši Padomju Savienības un nacistiskās Vācijas pārvaldes struktūrai, pieņemtajiem standartiem, kā arī ideoloģijai. Padomju okupācijas laikā reorganizēja institūcijas un zinātnes nozares pakļāva padomju ideoloģijai. Izmaiņas skāra zinātnes tai skaitā

⁸⁵ EDGARS KRŪMIŅŠ. Akmens laikmeta apmetne Ičas krastā. LNVM AD. Inv. nr. 219. 3.lp.

⁸⁶ ARNIS RADIŅŠ. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cakulu senkapos 1983. g. LU LVI AMK. Inv. nr. 500. 2.lp.

arheoloģijas institūcijas un struktūras, kā arī muzejus – Valsts vēsturisko muzeju pārveidoja, Kara muzeju likvidēja, bet Pieminekļu valdes darbība uz laiku apturēja.⁸⁷ Nacistiskās Vācijas vara 1941. gadā pievērsās Latvijas vēstures pārrakstīšanai attiecīgi savām interesēm. LU tika pārdēvēta par Rīgas Universitāti (*Universität zu Riga*), vadošos vēsturniekus atlaida un nomainīja uz vācu pasniedzējiem.⁸⁸ Neaizmirstamu ieguldījumu Latvijas vēstures saglabāšanā veica Etnogrāfijas nodaļas vadītājas vietniece Mērija Grīnberga (1909 – 1975). 1944. gada oktobrī, nacistiskajai Vācijai atkāpjoties, vācieši realizē kultūras glābšanas evakuācijas kampaņu Latvijā. No Latvijas kolekcijas pavadīja muzeja darbiniece Nora Purpēte (1910 – 1993) un M. Grīnberga. Uz Čehoslovākiju aizvesta tiek LNVM arheoloģijas un etnogrāfijas kolekcija un Doma muzeja kolekcijas, kā arī ārzemju mākslas muzeja kolekcijas. Izvestajās muzeja kolekcijās, ļoti iespējams, ka iekļāvās arī Lubāna līdzenuma arheoloģiskās senlietas. 400 koka kastes, kurās atradās muzeja kolekcijas, sākotnēji nonāca Kēninsburgā, bet nokļūstot Čehoslovākijā, amerikāņu okupācijas zonā, pateicoties M. Grīnbergai, 1946. gadā tika atgrieztas atpakaļ, tobrīd jau padomju okupētajā Latvijā.⁸⁹ Latvija varēja palikt bez arheoloģiskās kolekcijas.

2. pasaules karš izmainīja arheoloģijas zinātņi un tās attīstību. Pret sabiedrību vērsa nežēlīgās represijas. Represijas skāra arī vairākus arheologus – Vladislavu Urtānu (1921 – 1989), P. Stepīņu, E. Šturmu, R. Šnori un J. Graudoni. Piemēram, E. Šturms 1944. / 1945. gadā devās trimdā uz Vāciju, bet R. Šnori un P. Stepīņu represēja un izsūtīja uz gulaga nometnēm. Sarkanās armijas tuvošanās nozīmēja otrreizēju padomju okupāciju, tādēļ vairāki iedzīvotāji, tai skaitā kultūras un zinātnes darbinieki izbrauca no valsts.⁹⁰ Karš samazināja aktīvo arheologu skaitu Latvijā. Arheoloģisko izpēti turpināt varēja tikai nedaudzi. No iepriekšējā pētniecības posma Latvijas teritorijā turpināja darboties Elvīra Šnore (1905 – 1996), Lūcija Vankina (1908 – 1989) un Emīlija Brīvkalne (1909 – 1984).⁹¹

Pēc 2. pasaules kara zinātņi, tai skaitā arī arheoloģiju, pārorganizēja attiecīgi Padomju Savienības ideoloģiskajiem standartiem un marksisma ideoloģijai.⁹² LU likvidēja arheoloģijas katedru, ierobežojot arheoloģiskās izglītības iespējas Latvijā. Arheoloģiskās zināšanas pārmantošanas iespējas nodrošināja iepriekšējā posma palikušie arheologi, kas organizēja

⁸⁷ ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģija Padomju okupācijas laikā (1940 – 1941, 1944 – 1991). In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 100.lpp.

⁸⁸ ZENTA BROKA LĀCE. Arheoloģija Vācu okupācijas laikā (1941 – 1944). In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 99.lpp.

⁸⁹ ANDREJS VASKS. Arheoloģija Latvijā pēc Otrā pasaules kara (līdz 1990. gadam) In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr.3 (100). Rīga 2016. 8.lpp.

⁹⁰ IBIDEM.

⁹¹ IBIDEM.

⁹² IBIDEM, 10.lpp.

praktisko apmācību.⁹³ 1946. gadā nodibināja Latvijas PSRS Zinātņu akadēmiju un Vēstures institūtu.⁹⁴ Vēstures institūta Arheoloģijas nodaļa no šī brīža organizēja un pārvaldīja arheoloģisko darbību. Tās uzdevums bija pārskatu glabāšana, pieminekļu izpētes pārraudzība, izrakumu atļauju izsniegšana, kā arī jauno arheologu sagatavošana un arheoloģiskās izpētes vadība. Arheologs A. Radiņš monogrāfijā – “Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē” norāda, ka: “Vēstures Institūts kļuva par jauno arheoloģijas centru”.⁹⁵ 1944. gadā Pieminekļu valde beidza pastāvēt un tās uzdevumus turpmāk pildīja LPSR Tautas Komisāru Padomes Kultūras un Izglītības komiteja, kā arī Vēstures institūta Arheoloģijas nodaļa. Ar 1953. gadu pieminekļu aizsardzības pārvalde nonāca Kultūras ministrijas pārziņā un 1968. gadā pieminekļu aizsardzības uzdevumu veikšanai izveidoja Muzeju un kultūras pieminekļu zinātnisko padomi.⁹⁶

1949. gadā Sanktpēterburgā notika pirmā Baltijas zinātniskā sesija, kas bija veltīta arheoloģijas nozares problēmu risināšanai. Visa aizvēstures periodizācija bija jābalsta attiecīgi padomju sociālās sistēmas periodizācijai. Igaņu arheologs Harijs Moora (1900 – 1968) bija tas, kurš izveidoja shēmu kā Baltijas arheoloģija būtu jāpārkārto attiecīgi marksisma – ļeņinisma pamatiem.⁹⁷ Viņš saudzīgi saglabā iepriekšējo latviešu tradīciju, to pārnesot uz jauno periodizāciju un pieliekot klāt sociālo interpretāciju.

Trešajā arheoloģiskās izpētes posmā Latvijas teritorijā arheoloģiskā pētniecība sākumā nebija liela, bet ar gadiem, nostabilizējoties jaunajām pārorganizācijām, sāka pieaugt arheoloģisko izrakumu apjoms.⁹⁸ Ar 20. gs. 60. gadiem novērojama aktīvas arheoloģiskās izpētes aizsākšanās Lubāna līdzenumā. (Tab. 3) Pirmie arheoloģiskie izrakumi Lubāna līdzenumā pēc 2. pasaules kara notika 1958. gadā I. Cimermanes vadībā Cakulu kapulaukā. Cakulu kapulaukā notika pārbaudes izrakumi, jo arheologu mērķis bija apzināt pēc iespējas vairāk senvietas, kuras tiek postītas rokot granti, kas pierādījās arī šī kapulauka gadījumā. Cakulu kapulauka teritorijā konstatēja ierīkotu grants ieguves bedri. (1.3.1.att.) I. Cimermane iemērīja divus izrakumu laukumus grants bedres Z malā, kopā 75 m² platībā un konstatēja vienu bērna apbedījumu.⁹⁹ 1983. gadā kapulaukā arheoloģiskos izrakumus veica A. Radiņš. (Tab. 3)

⁹³ ARNIS RADIŅŠ. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 100.lpp.

⁹⁴ ARNIS RADIŅŠ. Trešais posms [1945 – 1991]. In: Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 385.lpp.

⁹⁵ IBIDEM, 385.lpp.

⁹⁶ IBIDEM.

⁹⁷ ARNIS RADIŅŠ. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 100.lpp.

⁹⁸ IBIDEM.

⁹⁹ IEVA CIMERMANE. Ziņojums par pārbaudes izrakumiem VIĻĀNU rajona Cakulu s. “KARA KAPOS”. LULVI AMK. Inv. nr. 37. 1. – 3.lp.

A. Radiņš izpētīja divus kapu uzkalniņus, kas iemērīti kapulauka A un R daļā.¹⁰⁰ (1.3.2., 1.3.3.att.)

Lubāna līdzenumā dzelzs laikmeta kapulaukos izrakumi veikti arī Ušuru un Priedkalnu kapulaukā. (Tab. 3) Ušuru kapulaukā arheoloģiskos izrakumus veica ar nolūku atrast Ušuru ezermītnei atbilstošu kapulauku un noteikt kapulauka hronoloģiju. Kapulaukā iemērīja trīs tranšejas kapulauka RA daļā – 1. tranšēja 40 x 1 m, 2. tranšēja 6 x 3 m un 3. tranšēja 10 x 1 m. 72 m² lielā platībā atsedza 12 kapus. Pēc arheoloģiskajos izrakumos iegūtā materiāla secināja, ka Ušuru kapulauks ir raksturīgs latgaļiem, bet lai noteiktu precīzu hronoloģiju vai atbilstību Ušuru ezermītnes iedzīvotāju kapulaukam ir jāveic plašāki pētījumi.¹⁰¹ Savukārt, Priedkalnu akmens krāvuma kapulaukā arheoloģiskos izrakumus veica trijos uzkalniņos.¹⁰² (1.3.4.att., Tab. 3)

Lubāna līdzenuma teritorijā jau no 19. gs. līdz pat 80. gadiem veikti vairāki Lubāna ezera ierobežošanas un ūdens līmeņa regulēšanas darbi. Tāpat arī Lubāna mitrāja teritorijā, kas atrodas Lubāna līdzenuma Z daļā un apkārt Lubāna ezeram ir veikti dažādi pārveidošanas darbi – kanālu rakšanas, dambju uzbēršanas, lokālas meliorācijas, kā arī dažādas kompleksas saimniecības izmantošanas darbi.¹⁰³ Lubāna līdzenumā veiktās Lubāna ezera teritorijas ģeoloģiskās izmaiņas ietekmējušas un arī noteikušas līdzenuma arheoloģisko pētniecību. 20. gs. 50. gados izstrādāja projektu, kas paredzēja Lubāna baseina nosusināšanu un Lubāna ezera apkārtnes kompleksās izmantošanas shēmas izveidošanu. Lubāna ezera apkārtnē veiktās pārbūves ietekmēja Lubāna ezera krasta līnijas un ļāva arheologiem apsekot nosusinātos Lubāna ezera un tam ieteošo upju krastus un gultnes, atklājot jaunus līdz šim nezināmus arheoloģiskos pieminekļus.¹⁰⁴

Lisiņas un Malmutas upju notekas projektu laikā I. Loze 1963. gadā apsekoja šo upju krastus un apkārtnes teritorijas, kurās paredzēti būvdarbi projekta ietvaros.¹⁰⁵ Apsekojot Malmutas upes krastus arheoloģe atklāja Malmutas I un Malmutas upes grīvas apmetni. (Tab. 3) Malmutas I apmetnē izrakumus veica 20 m² platībā un konstatēja, ka apmetnes teritorijā izraksts karjers, kas izpostījis daļu apmetnes. Arheoloģisko izrakumu uzdevums bija noteikt apmetnes raksturu, kas bija grūti izdarāms, jo iegūts neliels arheoloģiskā materiāla daudzums.

¹⁰⁰ ARNIS RADIŅŠ. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cakulu senkapos 1983.g. LU LVI AMK. Inv. nr. 500. 2. – 9.lp.

¹⁰¹ JĀNIS APALS. Pārskats par 1965.g. arheoloģiskajiem izrakumiem Jaungulbenes Ušuru kara kapos un zviedru kapos. LU LVI AMK. Inv. nr. 161. 4., 1. – 11.lp.

¹⁰² JĀNIS GRAUDONIS, SILVIJA LAULA. Pārskats par 1962. gada arheoloģiskajiem izrakumiem Gulbenes raj. Priedkalnos. LU LVI AMK. Inv. nr. 76. 1. – 4.lp.

¹⁰³ ILZE LOZE. Lubāna ezera mitrājs pagājušā gadsimta 50. – 80. gados. In: Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. 19. – 22.lpp.

¹⁰⁴ IBIDEM.

¹⁰⁵ IBIDEM, 21.lpp.

Apmetnes arheoloģiskais materiāls noteica apmetnes apdzīvotību arī dzelzs laikmetā.¹⁰⁶ Savukārt, Malmutas upes grīvas apmetnē 1963. un 1972. gadā I. Loze pārbaudes arheoloģiskos izrakumus veica 4 m² platībā ar mērķi pārbaudīt apmetnes raksturu, lielumu un stratigrāfiju. Apmetnē veikti arī vairāki šifrējumi.¹⁰⁷ Laukums un šurfi iemērīti apmetnes centrālajā daļā un Malmutas upes krastā. Izrakumos konstatēja, ka apmetne apdzīvota ilgā laika posmā un, ka šīs apmetnes arheoloģiskais materiāls nav liels, bet izteiksmīgi parāda apmetnes apdzīvotību no neolīta līdz dzelzs laikmetam.¹⁰⁸ (Tab. 3) Pirms Malmutas I un Malmutas upes grīvas apmetnes atklāšanas, 1962. gadā atklāja Sūļagala apmetni. Apmetni apsekoja vēlāk 1963. gadā, un 1979. un 1980. gadā I. Loze apmetnē veica arheoloģiskos izrakumus, jo 1980. gadā bija paredzēti lokāli meliorācijas darbi apmetnes teritorijā. 1979. un 1980. gada arheoloģiskajos izrakumos kopumā izpētīja 222 m² lielu platību. Sūļagala apmetnē iemērīti trīs laukumi un četras tranšejas, lai noteiktu apmetnes robežas, stratigrāfiju un raksturu.¹⁰⁹ Apmetnē konstatēja 1m biezu neolīta, bronzas un vēlā dzelzs laikmeta slāni virs apmetnes mezolīta kultūrslāņa.¹¹⁰ (Tab. 3)

Zvidzes kanāla izrakšanas un dambju uzbēršanas laikā, apsekojot Asnupītes krastus, 1961. gadā atklāja Asnes I apmetni. 1963. gadā I. Loze veica pārbaudes izrakumus Zvidzes kanāla malā 8 m² platībā un konstatēja, ka apmetne ir apdzīvota arī vēlākā periodā. Asnes I apmetne izcēlās ar arheoloģiskā materiāla savdabību, tādēļ I. Loze turpināja arheoloģiskos izrakumus arī 1964. gadā. Arheoloģiskajos izrakumos izpētīja 70 m² lielu apmetnes neizpostīto platību, jo konstatēja, ka apmetne daļēji izpostīta Zvidzes kanāla rakšanas darbos, tādēļ no apmetnes palikuši apmēram 50 m², kurus nākotnē varētu pētīt.¹¹¹ (Tab. 3)

Savukārt, veidojot Rēzeknes upes kreisā krasta uzbērumus, uzberot dambi gar Maltas upes krastiem un rokot Īdeņas kanālu un dambja uzbērumus, apsekota šo būvdarbu teritorija, kuru rezultātā konstatēti vairāki arheoloģiskie objekti.¹¹² Zvejsalas apmetni I. Loze atklāja jau 1962. gadā un no 1963. līdz 1964. gadam izpētīja 24 m² no apmetnes, ierīkojot divus laukumus Malmutas upes krastā. Apmetnē konstatēja apdzīvotību no neolīta līdz dzelzs laikmetam.¹¹³ Apmetnes arheoloģisko pētniecību izvērsa no 1968. līdz 1969. gadam, jo apmetnes teritorijā

¹⁰⁶ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Malmutas apmetnē 1964. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 152. 1. – 3.lp.

¹⁰⁷ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Malmutas grīvā 1963. gada augusts. LU LVI AMK. Inv. nr. 94. 1. – 2.lp.

¹⁰⁸ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Lubānas ezera dienvidaustrumu piekrastē (Malmutas upes grīvā u.c.) 1972. gada augustā. LU LVI AMK. Inv. nr. 260. 1. – 4.lp.

¹⁰⁹ ILZE LOZE. Sūļagala agrā mezolīta apmetne. In: Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. 27. – 28.lpp.

¹¹⁰ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 82.lpp.

¹¹¹ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģisko izrakumu darbiem Asnes vēlajā neolīta apmetnē Madonas rajonā, Degumnieku c/p 1964. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 184. 1.lp.

¹¹² ILZE LOZE. Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. 21.lpp.

¹¹³ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem pārbaudes izrakumiem Zvejsalu apmetnē 1963. – 1964. gadam. LU LVI AMK. Inv. nr. 151. 1., 3.lp.

paredzēja zivju dīķu izveidi. Izrakumu laukumu iemērīja apmetnes R daļā 60 m² platībā. Iemērīja arī vairākus šurfus, lai izsekotu apmetnes neolīta apdzīvotības izplatībai. Arheoloģiskajos izrakumos konstatēja, ka apmetnei piemīt sarežģīta stratigrāfija.¹¹⁴ (Tab. 3) Maltas upes apsekošanas laikā 1963. gadā atklāja arī Jašubovas apmetni un 1968. gadā I. Loze apmetnē izdarīja arheoloģiskos izrakumus 100 m² lielā teritorijā. (Tab. 3) Laukums bija situēts blakus Maltas upes krastam. Arheoloģiskajos izrakumos secināja, ka apmetne ir bijusi īslaicīgi apdzīvota no neolīta līdz dzelzs laikmetam. Arheoloģiskos izrakumus šajā apmetnē I. Loze vairs neturpināja, jo koncentrējās uz Zvejsalas apmetni, kuras teritorijā paredzēts ierīkot zivju dīķus.¹¹⁵

Rēzeknes vecupes apzināšanas laikā, 1972. gadā, atklāja Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnes.¹¹⁶ 1974. un 1976. gadā šajās apmetnēs veikti pirmie arheoloģiskie izrakumi. (1.3.5.att., Tab. 3) Kvāpānu II apmetnē izpētīja 120 m² lielu laukumu apmetnes DR daļā. Apmetnē atklāja bronzas un vēlā dzelzs laikmeta raksturīgu arheoloģisko materiālu, kā arī akmens laikmeta kapulauku. Kvāpānu III apmetnē iemērīja 44 m² lielu laukumu Sūras attekas daļā un divas tranšejas – 10 x 2 m un 6 x 2 m. Šajā apmetnē konstatēja vājāk izteiktu kultūrslāni un apdzīvotību dzelzs laikmetā.¹¹⁷ Nākamie arheoloģiskie izrakumi notika Kvāpānu II apmetnes centrālajā daļā, izpētot 197 m² lielu laukumu. (Tab. 3) Arheoloģiskajos izrakumos iegūtais arheoloģiskais materiāls liecināja par apmetnes apdzīvotību agrajā un vidējajā dzelzs laikmetā, kā arī izteiktu apmetnes teritorijas apdzīvotību varēja noteikt vēlajā dzelzs laikmetā.¹¹⁸ Pēdējos arheoloģiskos izrakumus veica 1979. gadā, lai atklātu apmetnes DA un DR stūrus. Kopumā apmetnē izpētīja 872 m² un atklāja apmetnes apdzīvotības intensitāti centrālajā daļā un vājo apdzīvotību apmetnes DA un DR stūros.¹¹⁹

Tāpat Rēzeknes vecupes apzināšanas laikā, 1962. gadā, I. Loze atklāja arī Brikuļu pilskalnu un 1963. gadā arheoloģe šeit veica pārbaudes zondējumus.¹²⁰ I. Lozes veiktie zondējumi pilskalna centrālajā daļā norādīja uz pilskalna intensīvu apdzīvotību un ļāva izteikt

¹¹⁴ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Zvejsalu apmetnē 1968. – 1969. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 210. 1., 3., 10.lp.

¹¹⁵ ILZE LOZE. Arheoloģiskie aizsardzības izrakumi Rēzeknes rajona Nagļu ciema Jašubovas neolīta apmetnē 1968. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 915. 1. – 2.lp.

¹¹⁶ ILZE LOZE. Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. 21.lpp.

¹¹⁷ ILZE LOZE. Par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu neolīta un vēlās apmetnes 1974. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 769. 1. – 6.lp. ILZE LOZE. Par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnē 1976. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 345. 2. – 3.lp.

¹¹⁸ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II apmetnē 1977. gadā. (Rēzeknes raj., Gaigalavas c. p.) LU LVI AMK. Inv. nr. 375. 1. – 4.lp. ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II neolīta apmetnē 1978. gadā. (Rēzeknes rajons, Gaigalavas c.p.) LU LVI AMK. Inv. nr. 385. 1. – 2.lp.

¹¹⁹ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģisko izrakumu darbiem Rēzeknes rajona Kvāpānu II videjā neolīta apmetnē 1979. gadā.) LU LVI AMK. Inv. nr. 403. 1. – 3.lp.

¹²⁰ ANDREJS VASKS. Ievads. In: Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 1.lpp.

hipotēzi par bronzas laikmeta apdzīvotību pilskalnā.¹²¹ Plašus arheoloģiskos izrakumus pilskalnā turpināja A. Vasks 20. gs. 70. gados. Pirmos arheoloģiskos izrakumus A. Vasks veica 1973. gadā 27 m² platībā un secināja, ka Brikuļu pilskalna sākotnējā apdzīvotība koncentrējusies pilskalna plakuma vidusdaļā un vēlāk izplatījies perifērijā.¹²² 1974. gada arheoloģiskie izrakumi veikti 160 m² platībā. Izrakumos ieguva plašu senlietu klāstu, kā arī konstatēja vairākas pavadu vietas un celtņu paliekas.¹²³ Pēc pāris gadiem – 1977. gadā A. Vasks turpināja arheoloģiskos izrakumus Brikuļos, jo Brikuļu pilskalna teritorijā bija paredzēts atklāt māla karjeru, kas nozīmēja pilskalna pilnīgu izpēti. Izpētīja 1000 m² lielu platību, atsedzot celtņu paliekas, saimniecības bedres, pavadu vietas un bronzas laikmetam raksturīgu keramikas un senlietu materiālu.¹²⁴ 1978. gadā, ņemot vērā iepriekšējos gados izpētītos laukumus, kopumā izpētīja 3050 m², jo pētītas tika arī nogāzes, aizsardzības grāvji un vaļņi, kas kopumā aizņem 500 m² lielu platību no dzīvesvietas teritorijas. Sākotnējā hipotēze bija, ka pilskalna aizsardzības vaļņi ir bijuši dabiski nocietinājumi, bet veicot arheoloģiskos izrakumus teritorijā, konstatēja, ka tie uzbērti mākslīgi. 1978. gada izrakumos iegūtas unikālas Brikuļu pilskalna koka būvju paliekas, kā arī atsegtas vairākas pavadu vietas.¹²⁵ (1.3.6., 1.3.7.att.) Pēdējā izrakumu sezona Brikuļos notika 1979. gadā, kad izpētīti tika pēdējie 360 m² no pilskalna nepētītā kultūrlāņa. Tāpat kā iepriekšējos gadus arī šajā gadā atsedza celtņu paliekas un pavadu vietas, kā arī ieguva plašu senlietu un keramikas klāstu. Iegūtais rotu, keramikas un darba rīku materiāls ļāva labāk identificēt pilskalna apdzīvotību bronzas laikmetā.¹²⁶ Arheoloģiskajos izrakumos iegūtais materiāls ir publicēts A. Vaska monogrāfijā – “Brikuļu nocietinātā apmetne: Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. - 1000. g. pēc Kr.)”. Monogrāfijā A. Vasks analizē pilskalna nozīmīgo un, tai pašā laikā, arī unikālo aizsardzības sistēmu un ēku apbūvi. Pilskalnā konstatētās celtniecības elementu paliekas ļāva raksturot tās apbūvi un veikt pilskalna rekonstrukciju.(1.3.8.att.) Brikuļos konstatēta arī torņveidīga būve, ko parasti ir grūti konstatēt šāda veida pieminekļos.¹²⁷ Brikuļu pilskalns ir īpašs ar daudzu pavadu vietu skaitu, kas pārsvarā ir ovālas formas pavadri ar māla apmali. Šādi pavadri Latvijas teritorijā citviet nav atrasti. Pētnieki to skaidro ar Lubāna līdzenuma

¹²¹ ILZE LOZE. Atskaite par zondējuma rakumiem Rēzeknes raj. Gaigalavas pagasta Brikuļu (Lazdukalns) apmetnē 1963. g. LU LVI AMK. Inv. nr. 909. 1.lp.

¹²² ANDREJS VASKS. A. Vaska pārskats par Brikuļiem 1973. gadā. LU LVI AMK. 291. 8.lp.

¹²³ ANDREJS VASKS. Pārskats par izrakumiem Brikuļu apmetnē 1974. gadā. LU LVI AMK. 312. 1. – 2.lp.

¹²⁴ ANDREJS VASKS. Pārskats par izrakumiem Brikuļu apmetnē 1978. gadā (I –II) I. LU LVI AMK. 379. 1. – 32.lp.

¹²⁵ IBIDEM, 1. – 6.lp.

¹²⁶ ANDREJS VASKS. Pārskats par izrakumiem Brikuļu nocietinātajā apmetnē 1979. gadā no 4. jūnija līdz 7. jūlijam. LU LVI AMK 402. 1. – 2.lp.

¹²⁷ ANDREJS VASKS. Apbūve. In: Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr.– 1000. g. pēc Kr.). 9.lpp. ANDREJS VASKS. Atradumi. In: Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 9.lpp.

ģeoloģiskajām īpašībām, jo šajā apkārtnē, iespējams, nebija pieejami akmeņi. Pavardi ar māla apmali ir sastopami Austrumeiropas mežu joslas pilskalnos un apmetnēs. Tāpēc arī šis ir viens no faktoriem, kas apliecina, ka Brikuļu pilskalns pieder pie Austrumbaltijas bronzas laikmeta pilskalnu areāla.¹²⁸

Netālu no Brikuļu pilskalna, 1967. gadā I. Loze atklāja Īdeņas apmetni. Daļa no apmetnes ir gājusi bojā rokot kanālu un uzberot ceļa uzbērums apmetnes teritorijā. I. Loze 1974. gadā apmetnē veica arheoloģiskos izrakumus divos laukumos 140 m² platībā. Izrakumiem bija aizsardzības raksturs, jo teritorijā norisinājās zivju dīķu būvniecība, izrakumi nebija apjomīgi un bija jāizdara īsā laikā. Apmetnē konstatēja bronzas un dzelzs laikmeta apdzīvotību.¹²⁹ Iespējams, ja izrakumus vārētu tobrīd izvērst plašākus, bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskais materiāls būtu apjomīgāks, kā arī parādītos jauna informācija par iespējamu, intensīvi apdzīvotu bronzas un dzelzs laikmeta pieminekli Lubāna līdzenumā. Tāpat būtu iespējams izvērst plašākus pētījumus par Īdeņas paugura un tās apkārtnes apdzīvotību, kā arī nozīmi bronzas un dzelzs laikmetā. Pētot apmetnes teritoriju atklāja arī Īdeņas kapulauku, jo no Īdeņu paugura Z daļas jau bija uzsākta grants iegūšana. Šajā kapulaukā atsedza sešus apbedījumus un konstatēja vidējā dzelzs laikmeta kapulauku.¹³⁰ (Tab. 3)

Nozīmīgus arheoloģiskos izrakumus šajā pētniecības posmā veica Lagažas apmetnē. (Tab. 3) Apmetni atklāja I. Loze 1965. gadā apsekojot Pogma – Lagažas upīšu krastus. Bronzas laikmeta apdzīvotība parādījās otrajā izrakumu laukumā, atsedzot 40 m² lielu platību.¹³¹ Laukumā atklāja vairākas pavardu vietas un vienā no pavardu iekšpusēm atrasts bronzas kausējamā tīģelīša fragments ar bronzas kripatiņām, kas liecina par to, ka pavidā ir kausēta bronza.¹³² 1966. gada arheoloģiskajos izrakumos izpētīja 4 izrakumu laukumus 150 m² platībā, ka arī 4 šurfus 16 m² platībā.¹³³ A laukumā atsedza divas koncentrētas keramikas lausku atradumu vietas.¹³⁴ Tāpat izrakumos atsedza arī vairākas pavardu vietas. Lagažas apmetnē B laukumā atsedza guļkoku paliekas un četras mietu vietas.¹³⁵ Savukārt C laukumā atsedzot laukuma pamatzemi varēja izsekot līdzī daudzu lieluma stabu un mietu vietām, kuras liecina par koncentrētu apdzīvotību apmetnes D daļā.¹³⁶ (1.3.9.att.) Lagažas apmetnē identificēts žoga

¹²⁸ IBIDEM, 20. – 21.lp.

¹²⁹ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Īdeņas bronzas laikmeta apmetnē 1974. gadā. LU LVI AMK. 772. 1. – 2.lp.

¹³⁰ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Īdeņu vidējā dzelzs laikmeta kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 770. 1. – 8.lp.

¹³¹ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Lagažas apmetnē Balvu rajonā 1965. un 1966. gados. LU LVI AMK. Inv. nr. 186. 1.lp.

¹³² IBIDEM, 2.lp.

¹³³ IBIDEM, 7.lp.

¹³⁴ IBIDEM, 5.lp.

¹³⁵ IBIDEM, 7., 9.lp.

¹³⁶ IBIDEM, 10.lp.

tipa nocietinājums, ko atsedza D izrakumu laukumā, novērojot 33 stabu un mietu vietas, kas veido pusloku.¹³⁷ Savukārt 1966. gada izrakumos konstatēja vairākas koka konstrukciju paliekas, kas liecina par Lagažas apmetnes intensīvu apdzīvotību bronzas laikmetā. Kopumā 1967. un 1968. gada arheoloģiskajos izrakumos atsegtais senlietu materiāls norāda uz intensīvāku apdzīvotību bronzas laikmetā nekā tā bijusi akmens laikmetā, jo lielākā daļā senlietu nav agrākas par 2. gs. p .m. ē.¹³⁸ 1968. gadā arheoloģisko izrakumu mērķis bija noskaidrot pavardu raksturu celtņu vietās.¹³⁹ Paplašināti tika iepriekšējo sezonu izrakumu laukumi. A un B paplašinājumā konstatēja, ka Lagažas apmetne ir intensīvi apdzīvota neolīta beigu posmā un agrajā bronzas laikmetā.¹⁴⁰ Arī šajā izrakumu gadā atsegta koka konstrukciju paliekas. Izrakumos identificēja ēku ar divām telpām, kas liecina par apmetnes sarežģītāku apbūves sistēmu.¹⁴¹

Lubāna līdzenumā šajā periodā pētīta arī Smaudžu apmetne un kapulauks. Smaudžu arheoloģisko kompleksu atklāja 1973. gadā un veica nelielus arheoloģiskos izrakumus apmetnē. Izrakumu laukumu iemērīja apmetnes perifērijā, jo apmetnes teritorijā iekārtots kartupeļu lauks. Izrakumu laukums bija 40 m² liels.¹⁴² Arheoloģiskajos izrakumos ieguva deviņas senlietas, kas norādīja uz apmetnes apdzīvotību bronzas laikmetā.¹⁴³ Savukārt, apsekojot Smaudžu kapulauku atklāja vienu sievietes apbedījumu un 1974. gadā kopumā kapulaukā atsedza 27 apbedījumus. Arī Smaudžu kapulauks ir postīts, jo kapulauka teritorijā ierīkots lidlauks.¹⁴⁴ (Tab. 3)

Padomju laikā arheoloģiskie izrakumi turpinājās arī Ičas apmetnē.¹⁴⁵ (Tab. 3.) 1969. gadā F. Zagorskis, lai noskaidrotu apmetnes kultūrslāņa raksturu un arheoloģiskā materiāla dažādību apmetnes teritorijā, izpētīja 16 m² lielu platību. Arheologs secināja, ka apmetnei ir viendabīgs kultūrslānis un nav novērojami uzslāņojumi, kas būtu hronoloģiski atšķirīgi.¹⁴⁶ Jauna informācija par apmetnes hronoloģiju iegūta vēlākajos izrakumos. No 1988. līdz 1989. gadam I. Loze apmetnē veica arheoloģiskos izrakumus, jo apmetnes teritorijā veiks poldera celtniecību, tādēļ jāizpēta visa apmetnes teritorija. 1988. gada izrakumos izpētīja 200 m² lielu teritoriju. Apmetnē konstatēja apdzīvotību agrajā bronzas laikmetā, par ko liecināja

¹³⁷ IBIDEM, 11.lp.

¹³⁸ IBIDEM, 17.lp.

¹³⁹ ILZE LOZE. Par arheoloģiskajiem izrakumiem Lagažas apmetnē 1968. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 768. 1.lp.

¹⁴⁰ IBIDEM, 2.lp.

¹⁴¹ IBIDEM, 3., 5.lp.

¹⁴² LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu apmetnē 1973. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 286. 1.lp.

¹⁴³ IBIDEM, 2.lp.

¹⁴⁴ LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu kapulaukā 1974. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 781. 1. – 12.lp.

¹⁴⁵ IBIDEM.

¹⁴⁶ FRANCIS ZAGORSKIS. Pārskats par arheoloģiskajiem pārbaudes izrakumiem Ičas apmetnē 1964. g. 18. – 21. augustam. LU LVI AMK. Inv. nr. 139. 1. – 4.lp.

Lubānas tipa keramikas lauskas. Liela daļa apmetnes virsējā slāņa tika nobuldorizēta, lai koncentrētos uz pētījumiem apmetnes neolīta apdzīvotības posmā, kas nozīmē, ka, iespējams, apmetnes bronzas laikmeta apdzīvotības slānis aizgāja bojā nemaz nepētīts. Domājams, ka šo izrakumu laiks bija ierobežots, tādēļ tie bija jāizdara īsā laika periodā. Savukārt nākošajā sezonā – 1989. gadā, arheoloģiskos izrakumus veica apmetnes neolīta apdzīvotajā daļā, lai noskaidrotu apmetnes apdzīvotības īpašības neolītā.¹⁴⁷ Apsekojot Ičas upes krastu 1965. gadā atklāta tiek arī Upesgala līča apmetne un 1990. gadā I. Loze apmetnē veica arheoloģiskos izrakumus trīs laukumos un sešos pārbaudes rakumos 326 m² platībā apmetnes ZD. Šajā apmetnē arheoloģisko izrakumi veikti saistībā ar Ičas vecupes krasta meliorāciju. Apmetnē konstatēja vidējam dzelzs laikmetam raksturīgo apmeto un ar nagu iespiedumiem rotātās keramikas lauskas.¹⁴⁸

Lubāna līdzenumā no apmetnēm plaši pētīta Aboras I apmetne. (Tab. 3) Aboras I apmetne ir nozīmīga ar to, ka tā ir vienīgā līdz šim Austrumbaltijas reģiona vidusdaļā pētītā apmetne, kurai novērojama kultūras neviendabība, kā arī piemīt lokālo iedzīvotāju materiālās kultūras savdabība.¹⁴⁹ Aboras I apmetnē 1965. gada arheoloģiskie izrakumi veikti apmetnes centrālajā daļā, kad tika paplašināts arheoloģisko izrakumu laukums apmetnes D, 40 m² paplašinātajā laukumā. Laukumā iegūtas bronzas un dzelzs laikmetam raksturīgs arheoloģiskais materiāls.¹⁵⁰ Pārējie arheoloģiskie izrakumi veikti koncentrējoties uz apmetnes neolīta apdzīvotības posmu. Apmetnes izpētē iesaistījās arī ģeogrāfs Guntis Eberhards, kurš kopā ar I. Lozi kopveidotā rakstā – “Vēlā neolīta Aboras I apmetnes apdzīvotība. Jauni radioaktīvā oglekļa datējumi” atzīmē to, ka Aboras apmetnes iedalās divās zonās, jo Aboras I apmetne veidojusies Aiviekstes sengultnes labajā krastā, kas apdzīvota mākslīgi veidotā uzbēruma rezultātā ilgāk nekā Aboras II apmetne, kā arī atzīmē acīmredzamas atšķirības abu apmetņu slāņu litoloģiskajā sastāvā.¹⁵¹ G. Eberhards Lubāna līdzenumā šajā periodā ir veicis plašus ģeoloģiskus pētījumus, kā arī 1988. gadā izdevumā – “Zinātne un Tehnika” publicējis rakstu – “Ko glabā Lubānā ezers un klani?”¹⁵²

2. pasaules kara laikā Lubāna līdzenumā arheoloģiskie izrakumi nenotiek, bet arheoloģisko pieminekļu izpēte paliek aktuāla, ko pierāda E. Krūmiņa maģistra darbs par

¹⁴⁷ ILZE LOZE. Pārskats par Ičas apmetnes 1988. gada arheoloģiskajiem izrakumiem. LU LVI AMK. Inv. nr. 639. 1. – 3., 7.lp.

¹⁴⁸ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Upesgala līča neolīta apmetnē 1990.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 784. 1. – 7.lp.

¹⁴⁹ ILZE LOZE, GUNTIS EBERHARDS. Vēlā neolīta Aboras I apmetnes apdzīvotība. Jauni radioaktīvā oglekļa datējumi. In: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 66.sēj. 5 un 6. nr. Rīga 2012. 26.lpp.

¹⁵⁰ ILZE LOZE. Pārskats par Aboras I vēlā neolīta apmetnes arheoloģiskajiem izrakumiem 1965. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 1341. 2.lp.

¹⁵¹ ILZE LOZE. GUNTIS EBERHARDS. Vēlā neolīta Aboras I apmetnes apdzīvotība. Jauni radioaktīvā oglekļa datējumi. 30.lpp.

¹⁵² GUNTIS EBERHARDS. Ko glabā Lubānā ezers un klani? In: Zinātne un Tehnika. nr.8 (01.08.1988).

Ičas apmetni. Lubāna līdzenumā arheoloģiskie izrakumi atsākas intensīvi 20. gs. 60. gados, jo jāapzina un arheoloģiski jāpēta teritorijas, kurās atrodas arheoloģiskie pieminekļi, kas iekļaujas Lubāna ezera apkārtnes pārbūves teritorijās. Padomju laikā Lubāna līdzenumā arheoloģiskā izpēte notikusi, galvenokārt, saistībā ar glābšanas darbiem, kas bija jāveic Lubāna ezera apkārtnes ģeoloģiskās pārbūves dēļ. Tāpat jāsecina, ka I. Loze, galvenokārt, koncentrējies Lubāna ezera apkārtnes akmens laikmeta pētniecībā, bet tai pašā laikā apzinājusi arī bronzas un dzelzs laikmeta pieminekļus. Nozīmīgus pētījumus bronzas un dzelzs laikmetā līdzenumā veicis A. Vasks Brikuļu pilskalnā, kas līdz šim ir plašākais pilskalna pētījums Lubāna līdzenuma teritorijā un viens no Latvijas teritorijas pilnībā izpētītajiem pilskalniem.

Šajā periodā, kopumā redzamas ir Padomju Savienības faktora iezīmes zinātnē, tai skaitā arī arheoloģijā. Padomju laikā novērojama zināma izolācija no pasaules arheoloģijas notikumiem, jo arheoloģiskā pētniecība pārsvarā robežojās tikai padomju bloku valstu robežās.¹⁵³ No tā izriet, ka aizvēsturi bija apgrūtināši skatīties kontekstā ārpus PSRS teritorijām. Trešajā Lubāna līdzenuma pētniecības posmā arheoloģijas nozare tiek pakļauta padomju ideoloģijai un pārorganizācijai attiecīgi padomju pieņemtajiem zinātnes standartiem un struktūrai, bet tai pat laikā arheoloģijas nozare turpina attīstīties, ko pierāda plašie pētījumi Lubāna līdzenumā. (Tab. 3.)

Periodam raksturīga kļūst nopietnāka un plašāka arheoloģiskā materiāla zinātniskā izvērtēšana, ko ietekmē arheoloģisko izrakumu apjoma palielināšanās un līdz ar to plašais arheoloģiskais materiāls, kas sniedz milzīgu informācijas daudzumu, ar kuru arheologi var strādāt un pētīt arī mūsdienās. Tāpat arheoloģisko izpēti papildina un pilnveido citu palīgdisciplīnu un zinātņu pielietojums arheoloģijā, kas novērojams arī Lubāna līdzenuma arheoloģiskā materiāla pētīšanā, kā, piemēram, Aboras I apmetnē un arī citos arheoloģiskajos pieminekļos.

Jāsecina, ka arheoloģisko izrakumu darbība Lubāna līdzenumā bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskajos pieminekļos, salīdzinājumā ar iepriekšējajiem arheoloģiskajiem posmiem, visnotaļ bija aktīvāka un visaptverošāka visā Lubāna līdzenuma teritorijā. (Tab. 3.) Kopumā Lubāna līdzenumā no 1940. gada līdz 1991. gadam pētīti 20 bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskie objekti. Šajā periodā, galvenokārt, pētītas dzīvesvietas – 15, bet mazāk kapulauki – 5. (Tab. 3.)

1.4. Izpētes vēsture no 1991. gada līdz 2023. gadam.

¹⁵³ ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 389.lpp.

1991. gadā Latvijai atgūstot neatkarību sākās jauns arheoloģiskās izpētes vēstures posms. Mainoties politiskajai situācijai, arheoloģija un zinātne kopumā pārorganizējās un institunacionalizējās attiecīgi Latvijas valsts pārvaldes formai. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas pirmais no uzdevumiem saistībā ar arheoloģiju, izglītību, zinātnei un kultūras mantojumu bija šo saistošo vai atsevišķo institūciju reformēšanas uzsākšana. 90. gados novērojama ir zināmu funkciju pārdale decentralizācijas virzienā.¹⁵⁴

Latvijā par kultūras mantojumu atbild Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde, kuras nosaukums līdz 2018. gadam bija Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija. Nacionālo kultūras mantojuma pārvaldes pārziņā ir arheoloģisko izrakumu pārskatu glabāšana un arheoloģiskās izpētes atļauju piešķiršana.¹⁵⁵ 1992. gada 12. februārī tiek pieņemts jauns pieminekļu aizsardzības likums – “Likums par kultūras pieminekļu aizsardzību”, kuram laika gaitā veiktas arī vairākas izmaiņas. Likums par pieminekļu aizsardzību nosaka kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu, izpēti, uzskaiti, kultūras pieminekļu izmantošanu, praktisko pieminekļu saglabāšanu, kā arī to popularizēšanu sabiedrībai.¹⁵⁶ 2021. gada 26. oktobra likums – “Kultūras pieminekļu uzskaites, aizsardzības, izmantošanas un restaurācijas noteikumi” ir nozīmīgs Ministru kabineta noteikums, kas papildina un realizē 1992. gada pieņemto likumu.¹⁵⁷

Savu nozīmi šajā periodā atgūst Latvijas Vēstures muzejs, kuru 2005. gadā pārdēvēja par Latvijas Nacionālo vēstures muzeju. LNVM kļūst par galveno arheoloģisko materiālu krātuves vietu. Sākotnēji liela daļa arheoloģisko kolekciju glabājās LVI, bet no 2003. gada, decentralizācijas pamatā, savas arheoloģiskās kolekcijas nodeva Rīgas vēstures un kuģniecības muzejam un LNVM.¹⁵⁸ Tāpat ar arheoloģijas attīstību, popularizēšanu un publikāciju sagatavošanu aktīvi nodarbojas Latvijas Arheologu biedrība.¹⁵⁹ Katru otro gadu LAB izdod apkopojosu arheoloģisko pētījumu rakstu krājumu – “Arheologu pētījumi Latvijā”. Biedrības sagatavotie arheoloģiskie rakstu krājumi ir nozīmīgi ne tikai Latvijā, bet arī Lubāna līdzenuma arheoloģiskās pētniecības raksturojumam. Rakstu krājumā publicēti Lubāna līdzenuma arheoloģisko izrakumu iegūtais materiāls, jaunākie dati, pētījumi un svarīgākās atziņas par veiktajiem arheoloģiskajiem pētījumiem.

Mūsdienās, Latvijā, arheoloģiskie izrakumi, galvenokārt, tiek veikti aizsardzības nolūkos, saimniecisku un industriālu aktivitāšu vietās, turpretim ar mērķi arheoloģiskos

¹⁵⁴ ARNIS RADIŅŠ Arheoloģija pēc valstiskās neatkarības atgūšanas (1991 – 2021). In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 104. lpp.

¹⁵⁵ IBIDEM.

¹⁵⁶ LATVIJAS REPUBLIKAS LIKUMS – Par kultūras pieminekļu aizsardzību.

Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/72551-par-kulturas-piemineklu-aizsardzibu> (skat. 07.05.2023.)

¹⁵⁷ ARNIS RADIŅŠ. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 103. – 104.lpp.

¹⁵⁸ ARNIS RADIŅŠ. Ceturtais posms [pēc 1991]. In: Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 391.lpp.

¹⁵⁹ Mūsu mērķi. In: Latvijas Arheologu biedrība. Pieejams: https://www.arheologubiedriba.lv/par_biedribu (skat. 07.05.2023.)

pieminekļus pētīt zinātniskos nolūkos, ir novērojams mazliet mazāk.¹⁶⁰ Savukārt, Lubāna līdzenumā no 1991. gada arheoloģiskie izrakumi notikuši ar mērķi izpētīt arheoloģisko pieminekli zinātniskos nolūkos, kā arī jau iepriekš iegūto datu papildināšanai.

Ceturtajā pētniecības posmā pētīta Aboras I apmetne. Arheoloģiskos izrakumus apmetnē 2008. gadā vadīja I. Loze, bet pa visam nesen – 2021. gadā izrakumus vadīja arheoloģe Dardega Legzdiņa. (Tab. 4) 2008. gada arheoloģiskie izrakumi veikti ar mērķi papildināt jau iepriekš iegūtos radioaktīva oglekļa datus vēlā neolīta hronoloģijas izstrādes pilnveidošanai Lubāna mitrājā.¹⁶¹ Apmetne nenoliedzami gan Lubāna līdzenumā, gan Latvijas kontekstā ir nozīmīgs vēlā neolīta arheoloģiskais piemineklis, kurš apdzīvots visu aizvēstures periodu. 2008. gada arheoloģiskajos izrakumos izpētīja 2 x 1 m laukumu apmetnes teritorijā, kas izvēlēts kā potenciālākā vieta vēlā neolītā radioaktīva oglekļa datu iegūšanai, kur kūdrā veidojies kultūrlānis pārsedz zilganpelēku mālu, kas ir veidojies pēdējā ezera līmeņa paaugstināšanās ciklā.¹⁶² Laukumā atsedza gan kaula, gan apmetnei un Lubāna līdzenuma teritorijai raksturīgos dzintara priekšmetus, kā arī bronzas laikmetam raksturīgus sešus Lubānas tipa keramikas fragmentus.¹⁶³ 2021. gada arheoloģiskie izrakumi notika LU LVI projekta “Iztikas stratēģija un pirmā demogrāfiskā pāreja Lubāna ezera mitrājā: Aboras vēlā neolīta apmetnes gadījums” ietvaros. Projekta vadītāja bija bioarheoloģe Gunita Zariņa. Izpētes mērķis bija iegūt datus par neolīta perioda ražotājsaimniecības attīstību apmetnē. Arheoloģiskie izrakumi notika 35 m² lielā platībā. Izrakumos iegūts bagātīgs keramikas lausku materiāls, krama, akmens un dzintara priekšmeti, kā arī dzīvnieku un cilvēku kauli.¹⁶⁴ Šī gada arheoloģiskajos izrakumos ieguva arī Lubānas tipa keramikas lauskas.¹⁶⁵

Savukārt, 1997. gadā Lubāna līdzenumā notika arheoloģiskā apzināšana un starpdisciplināro pētījumu veikšana saistībā ar nepieciešamību kartografēt visus Lubāna ezera apkārtnes arheoloģiskos pieminekļus. Apsekojot Aiviekstes labo krastu no Lubāna līdz Švānam pie Visagala pilskalna, atklāta viduslaiku māja vai ciema vieta, jo pilskalna teritorijā atrada ripas keramikas lauskas, kas nozīmē, ka blakus pilskalnam arī viduslaikos apmetušies vai turpinājuši dzīvot cilvēki.¹⁶⁶ Kā otru pilskalnu apzināja Lisiņas pilskalnu. Pilskalns bija

¹⁶⁰ ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 391.lpp.

¹⁶¹ ILZE LOZE. Pārskats par Aboras apmetnes 2008. gada arheoloģiskajiem izrakumiem. LU LVI AMK. Inv. nr. 1192. 1.lp.

¹⁶² IBIDEM.

¹⁶³ IBIDEM, 1., 5.lpp.

¹⁶⁴ DARDEGA LEGZDIŅA, EDUARDS PLANKĀJS, VANDA VIŠOCKA, GUNITA ZARIŅA. Arheoloģiskie izrakumi Aboras I apmetnē 2021. gadā. In: VALDIS BĒRZIŅŠ, RŪDOLFS BRŪZIS, JURIS URTĀNS U.C. (red.). Arheologu pētījumi Latvijā 2020. un 2021. gadā. Rīga 2022. 11. – 14.lpp.

¹⁶⁵ IBIDEM, 12. lpp.

¹⁶⁶ ILZE LOZE. Arheoloģiskā apzināšana un starpdisciplinārie pētījumi Lubāna ezera iepakā un tās apkārtnē. In: ZIGRĪDA APALA, ANDRIS CAUNE U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1996. un 1997. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1998. 44.lpp.

noaudzis ar zāli un tā plakuma malā novērotas traktora atstātās sliedes, kurās redzams intensīvs, tumšs kultūras slānis. I. Loze izvērtēja pilskalna saglabātības pakāpi un konstatēja, ka salīdzinājumā ar 1928. gadā E. Brastiņa fiksētajiem datiem, pilskalns ir samazinājies tā perifērijā.¹⁶⁷ Netālu no Lisiņas pilskalna 60. gados atzīmēta vēlā dzelzs laikmeta apmetne, bet apskatot tās atzīmēto vietu un blakus esošās Lisiņa upītes krastu, arheoloģiskais materiāls netika iegūts. Tāpat I. Loze apzināšanas laikā saņēmusi ziņas par Barkavas pagastā, Buzānu ciemā izpostītu kapu kalniņu vai kapsētu.¹⁶⁸ (Tab. 4)

Ceturtajā arheoloģiskajā izpētes posmā arheoloģiskā zinātne un pētnieciskā darbība turpina attīstīties. Arheoloģiskā izpēte iekļaujas Eiropas kontekstā un netiek politiski vai ideoloģiski ietekmēta, kā arī arheoloģiskā zinātne pārorganizējas neatkarīgas valsts struktūru un iestāžu paspārnē. Jāsecina, ka arheoloģisko pētniecību Lubāna līdzenumā no 1991. gada, galvenokārt, ir veikusi I. Loze, kas pētniecību izvērsusi pētīt akmens laikmeta apmetnes. Tāpat novērojama ir arī jaunu arheologu ieinteresētība Lubāna līdzenuma arheoloģiskajā izpētē. Par to liecina 2021. gadā veiktie Aboras I apmetnes arheoloģiskie izrakumi un, piemēram, LU maģi. hist. Ritas Gruševas maģistra darba izstrāde par Dzedziekstes apmetnes un Upesgala līča apmetni, kuras abas atrodas Lubāna līdzenuma teritorijā.¹⁶⁹ Arheoloģiskā izpēte Lubāna līdzenumā no 1991. gada arheoloģiskajos pieminekļos, kuri datējas ar bronzas vai dzelzs laikmetu notiek tikai Aboras I apmetnē. Tāpat šajā periodā apzināti pilskalni un, iespējamas, vietas, kas izmantotas dzelzs laikmetā. (Tab. 4)

¹⁶⁷ ILZE LOZE. Pārskats par 1997. gada arheoloģisko apzināšanas darbiem un starpdisciplinārajiem pētījumiem Lubāna ezera ieplakā un tās apkārtnē. LU LVI AMK. Inv. nr. 972. 4.lp.

¹⁶⁸ IBIDEM, 3.lpp.

¹⁶⁹ RITA GRUŠEVA. Ķemmes keramikas kultūra Upesgala līča un Dzedziekstes apmetnēs. Rīga 2013.

2. APDZĪVOTĪBA BRONZAS LAIKMETĀ

Latvijas teritorijā bronzas laikmets sākās 1800. g. p. m. ē. un beidzās 500. g. p. m. ē. Lubāna līdzenumā bronzas laikmeta liecības parādās vairākās arheoloģiskās vietās un lielākajai daļai no arheoloģiskajiem pieminekļiem, pēc iegūtā arheoloģiskā materiāla, var noteikt agro vai vēlo bronzas laikmeta apdzīvotības periodu. Līdz ar to ir iespējams izsekot līdz Lubāna līdzenuma bronzas laikmeta apdzīvotības struktūras izveidei no agrā bronzas laikmeta līdz vēlajam bronzas laikmetam. Kopumā zināmi 14 Lubāna līdzenuma bronzas laikmeta arheoloģiskie pieminekļi, kas liecina par apdzīvotību 12 apmetnēs un divos pilskalnos, kā arī zināma viena savrupatradumu vieta, kas norāda uz Lubāna līdzenumā atstātām bronzas laikmeta liecībām. (Tab. 5) Lubāna līdzenuma apdzīvotību bronzas laikmetā raksturo arheoloģiskajos izrakumos iegūtais arheoloģiskais materiāls, zināmie savrupatradumi, kā arī dzīvesvietu un savrupatradumu vietas situācija Lubāna līdzenuma teritorijā. (1.karte) Lubāna līdzenumā bronzas laikmetā apdzīvotība turpinās jau iepriekšējā perioda apdzīvotajās akmens laikmeta apmetnēs, kā arī vēlajā bronzas laikmetā izveidotas jaunas dzīvesvietas pilskalnos. Lubāna līdzenumā nav konstatēti bronzas laikmeta kapulauki.

2.1. Dzīvesvietas

Lubāna līdzenums apdzīvots jau izsenis, par to liecina apkārt Lubāna ezeram atrastas 12 paleolītam raksturīgas fragmentāras kaula harpūnas un ziemeļbriešu ragi.¹⁷⁰ Teritorijas apdzīvotība turpinās arī pārējo akmens laikmetu un vairākas akmens laikmeta apmetnes Lubāna līdzenumā apdzīvotas arī vēlāk bronzas laikmetā, kad par vadošām saimniecības nozarēm kļuva lopkopība un zemkopība. Savukārt, vēlajā bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā, kā arī citviet Latvijas teritorijā, parādās jauns dzīvesvietas veids – pilskalni.¹⁷¹

Agrajā bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā apdzīvotas septiņas vai astoņas apmetnes, par ko, galvenokārt, liecina apmetņu arheoloģiskajos izrakumos iegūtās Lubānas tipa keramikas lauskas. Lubāna līdzenuma agrā bronzas laikmeta apmetnes turpina būt apdzīvotas arī vēlajā bronzas laikmetā. (Tab. 5) Lubāna līdzenumā situētajās bronzas laikmeta dzīvesvietās iegūts pietiekami plašs arheoloģiskais materiāls, lai varētu raksturot Lubāna līdzenuma apdzīvotību bronzas laikmetā.

¹⁷⁰ ILGA ZAGORSKA. Senāko iedzīvotāju ienākšanas ceļi. In: Senie ziemeļbriežu mednieki Latvijā. Rīga 2012. 49.lpp.

¹⁷¹ ANDREJS VASKS. Dzīvesvietas. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 110.lpp.

Lubāna līdzenuma dzīvesvietu izvēli un izvietojumu bronzas laikmetā ietekmēja gan sociālās, gan arī klimatiskās pārmaiņas. Agrajā bronzas laikmetā apdzīvotība apkārt Lubāna ezeram samazinājās un liela daļa no akmens laikmeta apmetnēm vairs netika apdzīvotas.¹⁷² (2.att.,1.karte) Akmens laikmetā Lubāna līdzenumā apdzīvotas bija 23 apmetnes, bet agrajā bronzas laikmetā vairs tikai septiņas vai astoņas apmetnes. Par Īdeņas apmetnes apdzīvotību agrajā bronzas laikmetā līdz šim ir neskaidrības, jo apmetnē nav atklāts arheoloģiskais materiāls, kas liecinātu par konkrētu apdzīvotību agrajā bronzas laikmetā, bet tāpat pilnībā to neizslēdz, tādēļ arī šī apmetne ir pieskaitāma pie agrā bronzas laikmeta apmetnēm. (Tab. 5) Lubāna līdzenuma apdzīvotības intensitātes samazināšanos noteica sabiedrības pārorientēšanās no ierastā zvejas un medību saimnieciskā moduļa uz jauno moduli, kur par galveno saimniecisko nozari kļuva lopkopība un zemkopība. Protams, arī zvejniecība un medīšana saglabāja savu aktualitāti, jo Lubāna līdzenuma teritorija bija pateicīga šo saimniecisko darbību veikšanai, ko apstiprina arheoloģiskais materiāls, kas sastāv gan no zvejas, gan medību rīkiem. Tomēr šis saimnieciskais modulis vairs nespēja kalpot par galveno iztikas ieguves veidu, jo klimatam kļūstot vēsākam, kā arī mitrākam pasliktinājās dzīvnieku populācija. Liela daļa no akmens laikmeta zināmajām apmetņu vietām nebija piemērota lopkopības un zemkopības īstenošanai, tādēļ kā risinājumu iedzīvotāji izvēlējās pamest šīs apmetnes un pārcelties uz izdevīgākām, kā arī piemērotākām dzīvesvietām Lubāna līdzenumā.¹⁷³ Otrs svarīgs faktors, kas ietekmēja apmetņu pamešanu bija klimatiskās izmaiņas. Lubāna ezerā subboreālajā periodā (3500 – 500 g. p. m. ē.) pakāpeniski sāka celties ūdens līmenis, kas izraisīja Lubāna ezera apkārtnes applūšanu. Lubāna ezera ūdens līmenis sasniedza maksimālo atzīmi – apmēram 94 m virs jūras līmeņa, pakāpeniski appludinot vairākas neolīta apmetņu vietas.¹⁷⁴ Ūdens līmeņa svārstības ietekmēja Lubāna ezera mitrāja teritoriju – tā pārtapa par slapjām pļavām, aizaugušām un mežainām teritorijām, kā arī pamazām pārpurvojās.¹⁷⁵

Lubāna līdzenumā agrajā bronzas laikmetā apdzīvotas tiek, iespējams, astoņas apmetnes – Lagažas, Aboras I, Zvejsalas, Iča, Malmutas upes grīvas, Asnes I, Kvāpānu II un Īdeņas apmetne. (Tab. 5.,1.karte) Lagažas apmetne situēta Pogma un Balupes upītes kreisās attekas un Lagažas upītes satekas vietā, kur tā ietek Aiviekstē. Apmetne ir apmēram 1500 m² liela. Apmetne bronzas laikmetā bijusi intensīvi apdzīvota centrālajā daļā, kā arī apmetnes A daļā,

¹⁷² ANDREJS VASKS. Dzintars bronzas un senākajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr.1 (94). Rīga 2015. 31. – 32.lpp.

¹⁷³ ANDREJS VASKS. Brikulu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. K. – 1000. g. pēc Kr.). 3.lpp.

¹⁷⁴ IMANTS RIEKSTIS. Klimats, tā izmaiņas un varbūtējie ūdens līmeņi Lubāna ezerā. In: V. BIELIS (sast.). Rīga 1974. 11.lpp.

¹⁷⁵ GUNTIS EBERHARDS. Jauni ģeomorfoloģiskie dati par Lubāna līdzenuma akmens laikmeta apmetnēm (mezolīts, agrais un vidējais neolīts). In: Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. 266.lpp.

Lagažas upītes krastā. Uz to norāda šo teritoriju vietās atsegtās koka konstrukciju paliekas, vairākas pavardu vietas, bronzas tīģeļu fragmenti u.c. arheoloģiskie materiāli.¹⁷⁶ Lagažas apmetnē atrasti 12 bronzas tīģeļu fragmenti, kas līdz šim ir senākie zināmie bronzas tīģeļi Latvijas teritorijā. Bronzas tīģeļi liecina par to, ka Lubāna līdzenuma teritorijā un arī Latvijas teritorijā Lagažas apmetnē atradusies senākā bronzas apstrādes vieta. Lagažas apmetnē agrajā bronzas laikmetā turpina apstrādāt arī dzintaru. A. Vasks ir veicis pētījumu par dzintaru bronzas un senākajā (500. – 1. g. p. m. ē.) dzelzs laikmetā Latvijā un apskatījis arī Lagažas apmetnes agrā bronzas laikmetā dzintara apstrādi, uz ko norāda dzintara atradumu stratigrāfiskais novietojums apmetnes kultūrslānī. Lagažas apmetnē novērojams, ka dzintars apstrādāts līdzīgi kā iepriekšējā periodā – neolītā, kas liecina par dažādu tradīciju turpināšanos. Tomēr atrastie dzintara priekšmeti, kas attiecināmi uz agro bronzas laikmetu, salīdzinot ar neolīta dzintara izstrādājumiem, vairs netiek tik rūpīgi apstrādāti, kā arī dzintara priekšmeti kļūst izmēros mazāki, ko varētu skaidrot, iespējams, ar dzintara nozīmes mazināšanos.¹⁷⁷ I. Loze norāda, ka agrajā bronzas laikmetā saskatāms ir dzintara apstrādes noriets.¹⁷⁸ Lagažas apmetne ir viena no Lubāna līdzenuma dzintara apstrādes apmetņu vietām, kurā var izsekot līdz dzintara apstrādei un konstatēt tā apstrādes tendences no neolīta līdz agrajam bronzas laikmetam.¹⁷⁹ Lagažas apmetne bronzas laikmetā apdzīvota sevišķi intensīvi, kā arī apmetnes bronzas un dzintara apstrāde norāda uz apmetnes daudzpusīgo saimniecisko raksturu. Lagažas apmetne ir vienīgā apmetne Lubāna līdzenumā, kurai konstatēta aizsardzības sistēma, kas ierīkota apmetnes atklātajā daļā, kur to no malām neapskalo ūdens. Šī aizsardzības sistēma, iespējams, kalpojusi arī bronzas laikmetā.¹⁸⁰ Lagažas apmetnes arheoloģiskais materiāls liek domāt par apmetnes sociālo lomu un nozīmi Lubāna līdzenuma pārējo dzīvesvietu kontekstā gan agrajā, gan vēlajā bronzas laikmetā.

Viena no nozīmīgām un atpazīstamām akmens laikmeta apmetnēm ne vien Lubāna līdzenumā, bet arī Latvijas teritorijā ir Aboras I apmetne, kas apdzīvota arī bronzas laikmetā. Apmetne atrodas Aboras upītes labajā krastā pie Abaines ietekas.¹⁸¹ (1.karte) Arī par Aboras I apmetnes agro apdzīvotības posmu norāda apmetnes teritorijā iegūtie Lubānas tipa keramikas lausku fragmenti. Par bronzas laikmeta apdzīvotību liecina apmetnes centrālajā daļā

¹⁷⁶ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Lagažas apmetnē Balvu rajonā 1965. un 1966. gados. LU LVI AMK. Inv. nr. 186. 1. – 10.lp. ILZE LOZE. Par arheoloģiskajiem izrakumiem Lagažas apmetnē 1968. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 768. 1. – 7.lp.

¹⁷⁷ ANDREJS VASKS. Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr. 1 (94). 33.lpp.

¹⁷⁸ ILZE LOZE. Pārējās Lubānas mitrāja vēlā neolīta dzintara apstrādes darbnīcas. In: Lubāna ezera mitrāja neolīta dzintars un tā apstrādes darbnīcas. Rīga 2008. 144.lpp.

¹⁷⁹ IBIDEM, 144. – 148.lpp.

¹⁸⁰ ANDREJS VASKS. Izmaiņas Latvijas teritorijas apdzīvotībā agrajā bronzas laikmetā. In: No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem. Rīga 2015. 106.lpp.

¹⁸¹ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Aboras apmetnē. LU LVI AMK. 92. 1.lpp.

arheoloģiskajos izrakumos atsegta 1. kārtā, kas sastāvēja no intensīvi melna smilšmāla, kurā bija atrodams liels daudzums sīku keramikas lausku, krama skaidu un dzintara gabaliņu. Šī laukuma vidū bija arī švīkātās keramikas fragmenti, kas attiecināmi uz bronzas laikmetu.¹⁸² Aboras I apmetne vēlajā neolītā Lubāna līdzenuma teritorijā bija vadošā dzintara apstrādes darbnīca, bet nav skaidrs vai apmetnē atrastie dzintara priekšmeti attiecināmi arī uz agro bronzas laikmetu.¹⁸³

Zvejsalas apmetne atrodas Malmutes upes labajā krastā 3 km no tās ietekas Lubāna ezerā. (1.karte) Apmetne situēta 1,5 – 2 m pacēlumā pie upes 13 800 m² lielā platībā.¹⁸⁴ Zvejsalas apmetne atrodas Lubāna mitrāja teritorijā, bet nav purva apmetne, kā lielākā daļā pārējo apmetņu Lubāna līdzenumā. Zvejsalas apmetnē nosakāms ir izteikts neolīta, kā arī dzelzs laikmeta kultūrslānis.¹⁸⁵ Savukārt, bronzas laikmeta apdzīvotības kultūrslānis ir izteikti vājāks, jo, iespējams, ka apmetnes apdzīvotība dzelzs laikmetā ir bijusi intensīvāka un tādēļ bronzas laikmeta liecības nav tik labi nosakāmas. Tai pašā laikā par Zvejsalas apmetnes apdzīvotību bronzas laikmetā liecina apmetnes R daļa, kur kultūrslānī atsegtas – Lubānas tipa un tekstilās keramikas lauskas.¹⁸⁶

Agrajā bronzas laikmetā apdzīvota tiek arī Ičas apmetne. Ičas apmetne situēta Lubāna mitrāja Ičas vecupes kreisajā krastā, apmēram 2300 m² platībā.¹⁸⁷ (1.karte) Arī Ičas apmetnē atrasta Lubānas tipa keramika, kā arī švīkātās un apmetās keramikas lauskas.¹⁸⁸ Lielākā daļa arheoloģiskā materiāla, kas attiecināma uz Ičas apmetnes apdzīvotību bronzas laikmetā atrasta apmetnes DA daļā. Bronzas laikmetam raksturīgais arheoloģiskais materiāls apmetnē nebija izteikti novērojams, bet tā iemesls varētu būt tas, ka Ičas apmetnes arheoloģiskajos izrakumos apmetnes virsējo slāni nobuldorizēja, tāpēc, iespējams, bronzas arheoloģiskais materiāls nav tik izteikts.¹⁸⁹

Savukārt, Malmutes upes grīvas apmetne situēta Malmutes upes labajā krastā, netālu no upes ietekas Lubāna ezerā. (1.karte) Apmetne atrodas uz pacēluma. Malmutes upes grīvas apmetnes kopējā platība, tāpat kā Smaudžu apmetnē, nav konkrēti noteikta un pārbaudes

¹⁸² ILZE LOZE. Pārskats par Aboras I vēlā neolīta apmetnes arheoloģiskajiem izrakumiem 1965. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 1341. 2.lp.

¹⁸³ ANDREJS VASKS. Dzintars bronzas un senākajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr.1 (94). 32.lpp.

¹⁸⁴ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Zvejsalu apmetnē 1968. – 1969. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 210. 1.lp.

¹⁸⁵ ILZE LOZE. Zvejsalu agrā un vidējā neolīta apmetne. In: Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. 122.lpp.

¹⁸⁶ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Zvejsalu apmetnē 1968. – 1969. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 210. 13.lp.

¹⁸⁷ ILZE LOZE. Pārskats par Ičas neolīta apmetnes 1988. gada arheoloģiskajiem izrakumiem. LU LVI AMK. Inv. nr. 639. 1.lp.

¹⁸⁸ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ičas neolīta apmetnē 1989. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 680. 1.lp.

¹⁸⁹ ILZE LOZE. Ičas I un II apmetnes. In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 115.lpp.

arheoloģiskie izrakumi notikuši vien 4 m² platībā. Malmutas upes grīvas apmetne sniedz mazu arheoloģisko materiālu par agrā bronzas laikmeta apdzīvotību. Uz apdzīvotību bronzas laikmeta norāda dažas bezripas gludās, švīkātās un apmestās keramikas lauskas, kā arī Lubānas tipa keramika.¹⁹⁰ I. Loze arheoloģisko izrakumu pārskatā norādījusi, ka apmetne, tāpat kā Ičas apmetne, ir apdzīvota ilgā laika periodā un, ka apmetnē, kā savrupatradums iegūta no akmens izgatavota lejamā formiņa.¹⁹¹ Šāda veida akmens lejamā formiņa Lubāna līdzenuma apmetnēs atrasta ir tikai Malmutas upes grīvas apmetnē. Protams, apmetnes arheoloģiskie izrakumi ir bijuši salīdzinoši mazā laukumā, tādēļ precīzu apmetnes datējumu ir grūti noteikt, bet iegūtās Lubānas tipa keramikas lauskas nepārprotami norāda uz apmetnes agrā bronzas laikmeta apdzīvotību.¹⁹² Spriest par apmetnes apdzīvotības intensitāti pēc arheoloģisko izrakumu iegūtā materiāla, nevar.

Turpretim Asnes I apmetne situēta Asnupītes kreisajā kastā pie ietekas Lubāna ezerā.¹⁹³ (1.karte) Asnes I apmetne atrodas pavisam netālu no Lubāna ezera ZR krasta. Kultūrslāņa virsējos slāņos atrastas bezripas apmestās, švīkātās, gludās un vēlās tekstilās keramikas lauskas.¹⁹⁴ Asnes I apmetnes apvidū iegūti vairāki savrupatradumi – bronzas iemalu cirvis, divi bronzas makšķerāķi un septiņi bronzas laikmetam raksturīgi akmens kātscauruma cirvji.¹⁹⁵ Iespējams, ka šie savrupatradumi ir bronzas laikmeta liecības, kas saglabājušās no Asnes I apmetnes. Savrupatradumi norāda uz ezera ZR krasta saimniecisko izmantošanu bronzas laikmetā un papildina, iespējams, Asnes I apmetnes arheoloģisko materiālu. Jāatzīmē, ka šādi akmens kātscauruma cirvji bronzas laikmetā lietoti līdumzemkopībā koku un krūmu izciršanai.¹⁹⁶

No agrā bronzas laikmeta apdzīvotība novērojama arī Kvāpānu apmetņu arheoloģiskajā kompleksā, kas situēts pie Kvāpānu mājām, Rēzeknes vecupes kreisajā krastā, netālu no Lubāna ezera A krasta. (1.karte) Kvāpānu arheoloģiskajā kompleksā atrodas Kvāpānu I, Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnes. Kvāpānu I apmetne apdzīvota tikai akmens laikmetā, savukārt, pārējās apmetņu vietas turpina būt apdzīvotas arī pārējo aizvēstures periodu. Agrajā bronzas laikmetā apdzīvota tiek Kvāpānu II apmetne. Jādomā, ka Kvāpānu I un Kvāpānu II iedzīvotāji,

¹⁹⁰ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Lubānas ezera dienvidaustrumpiekraštē (Malmutas upes grīvā u. c.) 1972. gada augustā. LU LVI AMK. Inv. nr. 260. 1. – 2.lp.

¹⁹¹ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Malmutas grīvā 1963. g. augusts. LU LVI AMK. Inv. nr. 94. 2.lp.

¹⁹² ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Lubānas ezera dienvidaustrumpiekraštē (Malmutas upes grīvā u. c.) 1972. gada augustā. LU LVI AMK. Inv. nr. 260. 1. – 2.lp. ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Malmutas grīvā 1963. g. augusts. LU LVI AMK. Inv. nr. 94. 1. – 2.lp.

¹⁹³ ILZE LOZE. Pārskats par pārbaudes izrakumiem Asnes apmetnē. LU LVI AMK. Inv. nr. 93. 1.lp.

¹⁹⁴ IBIDEM, 2.lp.

¹⁹⁵ ĒVALDS MUGURĒVIČS. Barkavas senatne. In: Stars (1978). LNKMP PDC. Inv. nr. 28 – 46. 2.lp.

¹⁹⁶ ANDREJS VASKS. Vēlā bronzas un senākā dzelzs laikmeta pilskalni un lauku apmetnes. In: No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem. 101.lpp.

iespējams, pārcēlušies dzīvot uz šo apmetni, veidojot intensīvāku apdzīvotību agrajā bronzas laikmetā Kvāpānu II apmetnē. Kvāpānu II apmetne situēta uz reljefa pacēlumā, kas ir apmēram 1,5 – 2 m augstāks par pārejām abām apmetnēm. Iespējams, ka tieši tādēļ arī Kvāpānu II apmetni agrajā bronzas laikmetā apdzīvoja, jo tās teritoriju, neietekmēja Lubāna ezera ūdens līmeņa izmaiņas. Kvāpānu II apmetnē atrastas bezripas Lubānas tipa, vēlās tekstilās, spodrinātās, apmetās, gludās un švīkātās keramikas lauskas, kā arī naža un īlena fragmenti, kas liecina par apmetnes apdzīvotību visu bronzas laikmetu. Kvāpānu II apmetnē atrasts viens bronzas kausējamā tīģeļa fragments, kas nozīmē, ka šajā apmetnē bronzas laikmetā kausēta arī bronza.¹⁹⁷ Jādomā, ka Kvāpānu II apmetne agrajā bronzas laikmetā nebija apdzīvota ļoti intensīvi, jo Lubānas tipa keramikas fragmentu nebija vairāk par desmit lauskām. Savukārt vēlāk vēlajā bronzas laikmetā apmetne varētu būt bijusi izmantota, piemēram, sezonāli, tāpat kā Kvāpānu III apmetne. Arī Kvāpānu III apmetne atrodas uz neliela paaugstinājuma, neapplūstošā teritorijā, vairāku hektāru platībā. Par apmetnes apdzīvotību bronzas laikmetā liecina vājāki izteikts kultūrslānis, kura virsējā kārtā atrasta gludā, tekstilā un švīkātā keramika.¹⁹⁸ Jāsecina, ka Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnes ir bijušas vāji apdzīvotas bronzas laikmetā. Kvāpānu II apmetnes arheoloģiskais materiāls ir plašāks. Jāsaka, ka akmens laikmetā Kvāpānus apdzīvoja intensīvāk nekā bronzas laikmetā, uz ko norāda bronzas laikmeta arheoloģiskais materiāls.

Apmetņu teritorijā iegūtie švīkātās keramikas trauku lausku fragmenti apstiprina to, ka Lubāna līdzenums vēlajā bronzas laikmetā iekļāvās švīkātās keramikas izplatības areālā. A. Vasks uzskata, ka vairākas apmetnes agrajā bronzas laikmetā, Lubāna ezera apkārtnē, turpināja vecās, ierastās saimniecības tradīcijas, kas zināmas jau no vēlā neolīta. Iespējams, ka Lubāna līdzenumā agrajā bronzas laikmetā vēl nav apzinātas apmetnes, kuras iedzīvotāji nodarbojās ar lopkopību un zemkopību. Tāpat šī problēmjautājuma risināšanu kavē arheoloģiskā materiāla trūkums.¹⁹⁹

Kā jau iepriekš minēju vēlajā bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā apdzīvotība turpinās agrā bronzas laikmeta apmetņu vietās, kā arī parādās virkne jaunu dzīvesvietu, kurās novērojams bronzas laikmetam raksturīgs arheoloģiskais materiāls. Vēlajā bronzas laikmetā lopkopība un zemkopība kļuva par vienīgo stabilo iztikas līdzekļu bāzi, tādēļ bija nepieciešams apgūt jaunus ģeogrāfiskus rajonus un doties prom no blīvi apdzīvotajām ezeru piekrastēm.

¹⁹⁷ IBIDEM, 5.lp. ILZE LOZE. Par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnē 1976. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 345. 1. – 3.lp.

¹⁹⁸ ILZE LOZE. Kvāpānu II mezolīta, vidējā un vēlā neolīta apmetne. In: Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. 38. – 39. lpp.

¹⁹⁹ ANDREJS VASKS. Brikūļu nocietinātā apmetne kā Lubāna zemienu un Daugavas baseina ekonomikas un apdzīvotības sastāvdaļa. In: Brikūļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 66.lpp.

Jaunās teritorijas izvēlētajās vietās, kuras būtu piemērotas lopkopības un zemkopības izvēšanai.²⁰⁰ Lubāna līdzenumā vēlajā bronzas laikmetā tiek apdzīvotas jaunas apmetnes – Kvapānu III, Jašubovas, Smaudžu un Sūļagala apmetnes, kā arī, iespējams, arī Īdeņas apmetni apdzīvot sāk tikai no vēlā bronzas laikmeta. (Tab. 5.,2.karte) Jaunās apmetņu vietas ierīkoja Lubāna līdzenuma reljefa augstākajās vietās un morēnu pauguros.²⁰¹

Jašubovas apmetne situēta Maltas vecupes kreisajā krastā 5500 m² platībā, uz reljefa pacēluma. (2.karte) Jašubovas apmetnē 100 m² platībā atrastas dažas bronzas laikmetam raksturīgās bezripas gludās un švīkātās keramikas lauskas.²⁰² Jāsecina, ka par apdzīvotību bronzas laikmetā liecina vien daži keramikas fragmenti apmetnes teritorijā pie upes krasta. Apmetne nav apdzīvota intensīvi bet, iespējams, apdzīvota sezonāli.

Lubāna līdzenumā vēlajā bronzas laikmetā tiek apdzīvota Smaudžu apmetne, kas situēta Zvidzes ezera austrumos pie Zvidzes upītes iztekas. (2.karte) Arheoloģiskajos izrakumos apmetnes perifērijā ieguva māla ornamentētu vērpijamās vārpstas skriemeli un gludo, švīkātā, kā arī tekstilo keramiku, kas norāda uz vēlā bronzas laikmeta apdzīvotību. Tomēr arheoloģe I. Loze vairāk sliecas uz to, ka Smaudžu apmetne apdzīvota vēlāk – agrajā un vēlajā dzelzs laikmetā, neizslēdzot iespējamību par tās apdzīvotību bronzas laikmetā.²⁰³ Domājams, ka šāds pieņēmums veikts, jo virs apmetnes atrodas Smaudžu senā ciema vieta un turpat arī kapulauks. Smaudžu apmetne ir vienīgā bronzas laikmeta apmetne, kas atrodas ārpus Lubāna mitrāja teritorijas. Tas nozīmē, ka bronzas laikmetā Lubāna ezera apkārtnes iedzīvotāji turpina situēties apkārt Lubāna ezeram, neizvēršot apdzīvotību tālāk no Lubāna ezera. (2.karte) Iespējams, tas liecina par iedzīvotāju nesteidzīgo pārorientēšanos no vēlā neolīta saimnieciskās tradīcijas uz lopkopību un zemkopību. Bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā zināmas divas dzīvesvietas, kurās konstatēta iedzīvotāju nodarbošanās ar lopkopību – Lagažas un Brikuļu pilskalnā. Tāpat jāuzsver, ka šajos objektos veikti arī padziļinātāki arheoloģiskie izrakumi, kas liek domāt, ka pētīt arī pārējās Lubāna līdzenuma bronzas laikmeta dzīvesvietas, iespējams, atklātos līdzīga situācija. Piemēram, Smaudžu apmetnē arheoloģiskajos izrakumos izpētīti 40 m² no apmetnes teritorijas un pēc arheoloģiskajos izrakumos iegūtā arheoloģiskā materiāla nav iespējams noteikt apmetnes saimniecisko raksturu bronzas laikmetā. Tāpat grūti spriest par apmetnes kopējo platību, jo arheoloģisko izrakumu pārskatos tā nav norādīta. Domājams tāpēc, ka grūti ir bijis izsekot līdzī apmetnes stratigrāfijai, jo Smaudžu arheoloģiskajā kompleksā situēts arī

²⁰⁰ IBIDEM.

²⁰¹ ILZE LOZE. Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. 66.lpp.

²⁰² ILZE LOZE. Arheoloģiskie aizsardzības izrakumi Rēzeknes rajona Nagļu ciema Jašubovas neolīta apmetnē 1968. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 915. 1. – 2.lp.

²⁰³ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu apmetnē 1973.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 286. 1. – 2.lp.

vēlā dzelzs laikmeta kapulauks un ciema vieta. Apskatot pārējo Lubāna līdzenuma apmetņu platību, jādomā, ka arī Smaudžu apmetne ir situēta vairāku simtu ja ne tūkstošu kvadrātmetru platībā. Līdz ar to 40 m² lielā laukuma arheoloģiskais materiāls sniedz vispārīgu informāciju par apmetnes apdzīvotību bronzas laikmetā.²⁰⁴

Uz pacēluma situēta arī Sūļagala apmetne, kas atrodas Suļkas upītes labajā krastā. (2.karte) Apmetnes teritorijā atrastas bezripas gludās, apmestās, švīkātas un tekstilās keramikas lauskas, kas norāda uz bronzas laikmeta apdzīvotību. Arheoloģiskie izrakumi apmetnē bija situēti visā apmetnes teritorijā, bet tikai apmetnes R daļā konstatētas švīkātas keramikas lauskas, kas liek domāt, ka apmetnes R daļa varētu būt bijusi apdzīvota visintensīvāk tieši bronzas laikmetā, jo tur vienkopus atrastas visas iepriekš minētās keramikas lauskas.²⁰⁵

Vēlajā bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā sāk veidoties apdzīvotība Īdeņas paugura teritorijā, par ko liecina pie paugura situētā Īdeņas apmetne un Brikuļu pilskalns. (2.karte) Īdeņas apmetne situēta 800 – 1000 m attālumā no Īdeņu paugura, iegarenas formas pacēlumā. Apmetne atrodas 1 – 2 km attālumā no Lubāna ezera. 1 – 2 km platā zemes strēle, kas nošķir Īdeņas apmetni no Lubāna ezera, subboreālajā periodā pārpurvojās un domājams, ka vēlajā bronzas laikmetā nebija apdzīvota. Īdeņas apmetnes atsegtā bezripas švīkātā, gludā un tekstilā keramika liecina par apmetnes apdzīvotību vēlajā bronzas laikmetā.²⁰⁶

Vēlajā bronzas laikmetā Latvijas teritorijā novērojamas krasas apdzīvotības struktūras izmaiņas. Izmaiņas var novērot saimniecībā, sociālajā un ekonomiskajā jomā, kā arī šajā periodā cilvēkiem sāk mainīties izpratne un priekšstati par apkārtējo vidi. Latvijas teritorijā vēlajā bronzas laikmetā parādās jauns dzīvesvietu veids – pilskalns.²⁰⁷ Lubāna līdzenuma teritorijā kopumā situēti septiņi pilskalns – Brikuļu pilskalns, Īdeņas pilskalns, Lisiņas pilskalns, Visagala pilskalns, Pilskalns pie Pilskalniem, Krapas pilskalns un Berzīnes pilskalns. Precīzs pilskalns apdzīvotības datējums noteikts Brikuļu pilskalnā, kurā veikti plaši arheoloģiskie izrakumi. Pārējo pilskalnu apdzīvotības periodu noteikt ir sarežģītāk, jo arheoloģisko materiālu daudzums, kas iegūts pilskalnu teritorijā, ir vien dažī savrupatradumi. No apzinātajiem arheoloģiskajiem materiāliem, vēlā bronzas laikmeta apdzīvotību var noteikt divos pilskalnās – Brikuļu un Lisiņas pilskalnā. (Tab. 5.) Iespējams, arī pārējie pilskalns ir bijuši apdzīvoti vēlajā bronzas laikmetā, bet trūkst datējošā arheoloģiskā materiāla, kas to precīzāk apliecinātu.

²⁰⁴ IBIDEM. ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. K. – 1000. g. pēc Kr.). 4.lpp.

²⁰⁵ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Sūļagala mezolīta apmetnē 1980. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 439. 1. – 3.lp.

²⁰⁶ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Īdeņas bronzas laikmeta apmetnē 1974. gadā. LU LVI AMK. 772. 1. – 4.lp. ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. K. – 1000. g. pēc Kr.). 4.lpp.

²⁰⁷ ANDREJS VASKS. Bronzas laikmets Latvijas teritorijā. In: Nacionālā enciklopēdija.

Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/4626-bronzas-laikmets-Latvijas-teritorijā> (skat. 23.04.2023)

Brikuļu pilskalns situēts Lubāna ezera DA krastā uz Īdeņas paugura DR ķīļveida sašaurinājumā, kas pilskalnu no trīs pusēm norobežoja ar stāvām nogāzēm. (1.2.9.att.,2.karte) Brikuļu pilskalna nocietinājumu sistēmu veidoja gan dabiskie, gan arī mākslīgie nocietinājumi – grāvji un vaļņi. Šīs dzīvesvietas izraudzītā vieta ir raksturīga vēlā bronzas un dzelzs laikmeta pilskalniem, kad apdzīvotība tiek ierīkota vietās, kuras, galvenokārt, ir dabiski aizsargātas.²⁰⁸ Pilskalnus dzīvojošie iedzīvotāji un to sabiedrība, salīdzinājumā ar citām lauku apmetnēm bija saimnieciski spēcīgāki, kas rezultējās arī ar ekonomisku pārkumu pār citām apmetnēm, tāpēc aizsardzības sistēmas ir būtiskas un nepieciešamas teritorijas aizsargāšanā.²⁰⁹ Tāpat aizsardzības sistēmas, kas veidotas arī Lagažas apmetnē norāda uz saimnieciski spēcīgāku teritoriju, kuru nepieciešams aizsargāt. Tāpēc šādas teritorijas un it īpaši Brikuļu pilskalnu jāskata kā Lubāna līdzenuma teritorijas saimnieciskajiem, ekonomiskajiem un arī administratīvajiem centriem.²¹⁰ Brikuļu pilskalns Lubāna līdzenumā vēlajā bronzas laikmetā, domājams, bija Lubāna līdzenuma teritorijas centrs. Lubāna līdzenumā Brikuļu pilskalns ir plašāk apdzīvotais pilskalns no vēlā bronzas laikmeta līdz vidējam dzelzs laikmetam.

Brikuļu pilskalnu apdzīvoja intensīvi, to norāda arheoloģiskajos izrakumos iegūtais arheoloģiskais materiāls. Brikuļu pilskalns situēts apmēram 3000 m² platībā.²¹¹ Jāsaka, ka Brikuļu pilskalns pēc plakuma izmēra nav teritorijas ziņā lielākā dzīvesvieta Lubāna līdzenumā. Protams, ne visām apmetnēm ir iespējams noteikt precīzas apdzīvotās teritorijas izmērus, ko lielā mērā ietekmējuši 20. gs. otrās puses Lubāna ezera apkārtnes pārbūves darbi, kā arī Lubāna mitrāja teritorija, kuras apzināšanu traucē purvainās un applūdušās teritorijas. Tāpat Brikuļu pilskalnam tika veidotas arī mākslīgās nocietinājuma sistēmas – aizsarggrāvji un koka palisādes.²¹² Šāda veida pilskalna apbūve ir raksturīga arī citviet Latvijas teritorijā, bet Lubāna līdzenumā tikai Brikuļu pilskalnā. Pilskalnā dzīvojamās ēkas bija izvietotas Z un D malās, ko lielā mērā nosaka arī šajās vietās situētās pavardu vietas. A. Vasks uzskata, ka pilskalna palisādes A malā situēta 3 m plata ēka, kas kalpojusi gan saimnieciskiem, gan arī aizsardzības nolūkiem. Savukārt pilskalna centrā ēkas nebija tik blīvi izvietojušās.²¹³ Iespējams, pilskalna centru apzināti neapbūvēja, lai atstātu vietu arī saimnieciskām darbībām. Brikuļu apmetne bija nozīmīgs Lubāna līdzenuma bronzas apstrādes centrs, par ko liecina arheoloģiskajos izrakumos iegūtie bronzas tīģeļu fragmenti. Tāpat par Brikuļu pilskalna nozīmi liecina blakus pilskalnam

²⁰⁸ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 5.lpp.

²⁰⁹ IBIDEM, 67.lpp.

²¹⁰ IBIDEM.

²¹¹ ANDREJS VASKS. A. Vaska pārskats par Brikuļiem 1973. gadā. LU LVI AMK. 291. 2.lp.

²¹² ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 9.lpp.

²¹³ IBIDEM, 31.lpp.

netālu apdzīvotā Īdeņas apmetne un nepilnu 3 km attālumā situētās Kvāpānu apmetnes. (2.karte)

Vēlajā bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā novērojama apdzīvotība arī Lisiņas pilskalnā, kas situēts Lisiņas upes kreisajā krastā, Lubāna līdzenuma DR. (2.karte) Pilskalns ir 10 m augsts, ieapaļš, lēzens kalniņš, kuram novērojama terase vai uzbērums ar grāvi apkārt.²¹⁴ Mūsdienās Lisiņas pilskalns ir samazinājies perifērijā, bet vēljojojām ir saglabājis 10 m augstumu. Pilskalns ir lēzens kalns, kuram apkārt plešas pļavas. Pilskalnam vairs nav novērojami nocietinājumi. Par pilskalna vēlo bronzas laikmeta apdzīvotību norāda atrastās švikātās, gludās un tekstilās keramikas lauskas, kā arī bronzas laikmetam raksturīgs akmens kāts cauruma cirvis un graudberzis.²¹⁵ Lisiņas pilskalna apkārtnē bronzas laikmetā nav situētas dzīvesvietas. Tuvākā dzīvesvieta ir Malmutas upes grīvas apmetne, kas situēta apmēram 5 km attālumā. (2.karte) Šāda tipa pilskalni, kuros novērojams vājāks kultūrslānis, atrodas arī citviet Latvijas teritorijā un nav reta parādība, tie raksturo pieticīgu saimniecību, kas izveidota kalna virsotnē.²¹⁶ Lisiņas pilskalns varētu būt attiecināms uz šāda tipa pilskalniem.

Lubāna līdzenumā bronzas laikmetā apdzīvotas 12 apmetnes un divi pilskalni, kuros novērojams bronzas laikmetam raksturīgs arheoloģiskais materiāls. (Tab. 5.,2.karte) Bronzas laikmetā kā nozīmīgs centrs Lubāna līdzenumā, acīmredzami izveidojies ir Brikuļu pilskalns. Jāsaka, ka arī Lagažas apmetne bronzas laikmetā apdzīvota intensīvi un, iespējams, arī šai apmetnei ir bijusi nozīmīga loma Lubāna līdzenumā bronzas laikmetā. Koka ēku paliekas atklātas gan Lagažas apmetnē, gan Brikuļu pilskalnā, kas norāda uz šo dzīvesvietu intensīvu apdzīvotību un raksturo dzīvesvietu nocietinājumu sistēmu. A. Vasks atzīmē, ka Brikuļu pilskalnā vienlaicīgi bijušas apdzīvotas 10 – 15 ēkas un, iespējams, Brikuļus apdzīvoja salīdzinoši plaša kopiena – apmēram 40 – 70 cilvēki.²¹⁷

Tāpat lielāko daļu bronzas laikmeta arheoloģisko materiālu sastāda Lagažas apmetnes un Brikuļu pilskalna arheoloģiskais materiāls. Mazāks bronzas laikmeta arheoloģiskais materiāls, kas raksturo teritorijas apdzīvotību bronzas laikmetā nāk no, piemēram, Jašubovas apmetnes. Jāsecina, ka Lubāna līdzenums bronzas laikmetā bija apdzīvots intensīvi, bet ne tik blīvi kā akmens laikmetā.

2.2. Apbedījumu vietas

²¹⁴ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. 151.lpp.

²¹⁵ IBIDEM.

²¹⁶ VALTER LANG. *Settlement Sites and Settlement in the Late Bronze and Early Iron Ages. In: The Bronze and Early Iron Ages in Estonia. Estonian Archaeology 3. Tartu 2007. 73.lp.*

²¹⁷ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 67.lpp.

Lubāna līdzenumā, tāpat kā visā Latvijas teritorijas A daļā, līdz šim nav konstatēti bronzas laikmeta kapulauki. Bronzas laikmetā Latvijas teritorijā sāk parādīties jauns apbedīšanas veids – uzkalniņu kapulauki un paralēli uzkalniņu kapulaukiem apbedīšana turpinājās arī līdzenajos kapulaukos ar skeletkapu un ugunskapu apbedīšanas tradīcijām. Ir dažādi skaidrojumi, kāpēc šajā Latvijas daļā un arī visā Austrumbaltijas teritorijā nav zināmi bronzas laikmeta kapulauki. Iespējams, ka Lubāna līdzenuma teritorijā praktizēts apbedīšanas veids, ko ar arheoloģiskām metodēm nav iespējams konstatēt, kā, piemēram, praktizēti “mirušo namiņi”, kas nozīmē, ka cilvēki apbedīti īpašās virszemes konstrukcijās, mirušos neierokot un neapberot ar zemi. A. Vasks uzskata, ka Latvijas teritorijas A daļas sabiedrība, kurā iekļaujas Lubāna līdzenums, bronzas laikmetā palikusi nomaļus, jo tā pati par sevi ir bijusi pašpietiekama un nav ietekmējusies no impulsiem, kas nākuši no centrālās un Z Eiropas.²¹⁸

Bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā ir novērojama apdzīvotība gan apmetnēs, gan arī pilskalnos, tādēļ grūti izskaidrot faktu, kāpēc nav zināma neviena apbedījumu vieta. Akmens laikmetā kapulauki situēti blakus apmetnes teritorijai, kā arī pašā apmetnē.²¹⁹ Iespējams, Lubāna līdzenumā arī bronzas laikmetā praktizēti ar arheoloģiskajām metodēm nekonstatējamie apbedījumi, kas situēti dzīvesvietās, bet šāds pieņēmums nav apstiprināts, jo Lubāna līdzenuma bronzas laikmeta dzīvesvietās līdz šim nav konstatētas apbedīšanas liecības. Tādēļ ņemot vērā faktu, ka Lubāna līdzenumā nav zināms neviens bronzas laikmeta kapulauks vai apbedīšanas veids, konkrētāk šo īpatnību nav iespējams raksturot.

Jāsecina, ka citviet bronzas laikmetā Latvijas teritorijā ir zināmi gan līdzenie, gan uzkalniņu kapulauki, tomēr ņemot vērā, ka Lubāna līdzenumā šādi apbedījumi veidi nav zināmi, nav pamata domāt, ka šī reģiona iedzīvotāji būtu piekropuši mirušos apbedīt līdzenajos vai uzkalniņu kapulaukos. Nevar izslēgt faktu, ka bronzas laikmetā sabiedrības savā starpā komunicēja, jo Lubāna līdzenumā, tāpat kā citviet Latvijas teritorijā, piemēram, dzīvesvietas tiek ierīkotas arī pilskalnos, tādēļ ļoti iespējams, ka Latvijas A daļas iedzīvotāji bronzas laikmetā praktizēja mirušo apbedīšanas veidu, kas ar arheoloģiskām metodēm nav identificējams.

2.3. Savrupatradumu vietas

Lubāna līdzenumā apzinātas trīs savrupatradumu vietas, kurās atrastas bronzas laikmeta liecības. (Tab. 7) Šie bronzas laikmeta savrupatradumi situēti netālu no konkrētiem arheoloģiskajiem pieminekļiem, kā arī ir zināma viena savrupatradumu vieta, kas situēta

²¹⁸ ANDREJS VASKS. Sabiedriskās attiecības. In: No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem. 143.lpp.

²¹⁹ IBIDEM, 145.lp.

reģionā, kur tuvumā nav zināmi arheoloģiskie objekti. Par Lubāna ezera krastu apdzīvošanu vai izmantošanu bronzas laikmetā norāda Lubāna ezera krastos atrastie bronzas laikmeta savrupatradumi. Lubāna līdzenumā noskaidrotās divas savrupatradumu vietas, atrodas pie Lubāna ezera krastiem, netālu no jau zināmām dzīvesvietām, tādēļ nenorāda uz līdz šim vēl neapzinātu teritoriju, kas izmantota bronzas laikmetā. Šīs savrupatradumu vietas atrodas Lubāna mitrāja teritorijā. Mitrāja teritorija ir mitra un ļoti purvainā teritorija.²²⁰ Mūsdienās to apzināt būtu iespējams vainu ar zemūdens arheoloģijas palīdzību vai nosusinot atsevišķās teritorijas. Subatlantiskā klimata ietekmē Lubāna ezera apkārtnē kļuva mitrāka, sākās intensīva purvu veidošanās un pacēlās Lubāna ezera ūdens līmenis, appludinot plašas teritorijas apkārt ezeram.²²¹ Tas nozīmē, ka ļoti iespējams ne vien akmens laikmeta, bet arī bronzas laikmeta apmetnes ar laiku applūda un pārpurvojās, tādēļ mūsdienās nav konstatējamās.

Lubāna līdzenumā zināma savrupatraduma vieta, kas atrodas Lubāna ezera DA krastā. Šajā teritorijā atrasts bronzas iemalu cirvis.²²² (Tab. 7. – Nr.3,1.karte) Šajā krastā situēta Zvidzes apmetne, bet tā atrodas salīdzinoši tālu no Lubāna ezera krasta un domājams, ka nevarētu būt attiecināma uz šo savrupatradumu. Iespējams, savrupatradums liecina par vēl neapzinātu dzīvesvietu bronzas laikmetā, bet tai pat laikā, savrupatradums, iespējams, norāda uz pazaudētu vai aizmirstu priekšmetu agrajā bronzas laikmetā.

Apzinot Lubāna līdzenuma arheoloģisko materiālu, it īpaši arheoloģisko izrakumu pārskatus, ir atrodamas norādes par savrupatradumiem, kas galvenokārt iegūti Lubāna ezera krastu vai apkārtnes teritoriju apzināšanas laikā. Savrupatradumu bieži vien nav aprakstīti un domājams pieskaitīti pie jau noteiktas apmetnes arheoloģiskā materiāla.

2.4. Apdzīvotības struktūra

Bronzas laikmetā Lubāna līdzenuma apdzīvotības struktūru veido 14 dzīvesvietas un viena savrupatradumu vieta. (1.,2.karte) Bronzas laikmetā apdzīvotības struktūru neveido kapulauki, jo ar arheoloģiskām metodēm tos nevar konstatēt, kas nozīmē, ja zināmas būtu arī kapulauku vietas, apdzīvotības struktūra bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā būtu izvērstāka, kā to varēs novērot jau dzelzs laikmetā. Bronzas laikmeta dzīvesvietu arheoloģiskais materiāls ļauj noteikt Lubāna līdzenuma bronzas laikmeta apdzīvotības struktūras veidošanos. Agrajā bronzas laikmetā apdzīvotības struktūru veido astoņas dzīvesvietas – Lagažas, Aboras I,

²²⁰ AIVARS MARKOTS. Lubāna līdzenums. In: GUNTIS KAVACS (red.). Enciklopēdija Latvija un latvieši. Latvijas daba 3.sēj. Rīga 1995. 161.lpp.

²²¹ IMANTS RIEKSTS. Klimats, tā izmaiņas un varbūtējie ūdens līmeņi Lubānas ezerā. In: BIELIS, V. (sast.) Lubānas zemienes problēma un tās risinājums. Rīga 1974. 11.lp.

²²² LŪCIJA VANKINA. Savrupatradums. Lubāna ezers, sv. LNKMP PDC. Inv. nr. 10889.

Zvejsalas, Iča, Malmutas upes grīvas, Asnes I, Īdeņas un Kvāpānu II apmetne, un viena savrupatradumu vieta Lubāna ezera DA krastā. Savukārt, vēlā bronzas laikmeta apdzīvotības struktūru veido jau 14 dzīvesvietas – Kvāpānu II, Kvāpānu III, Jašubovas, Smaudžu, Sūlagala, Īdeņas, Lagažas, Aboras I, Zvejsalas, Iča, Malmutas upes grīvas un Asnes I apmetnes, kā arī Brikuļu un Lisiņas pilskalns. (Tab.5.,2.karte) Vēlajā bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā novērojama dzīvesvietu skaita palielināšanās un līdz ar to līdzenuma teritorija tiek apdzīvota intensīvāk nekā agrajā bronzas laikmetā.

Bronzas laikmetā dzīvesvietas un savrupatradums, galvenokārt, atrodas Lubāna mitrāja jeb Lubāna klānu teritorijā. Lielāka daļā no šīm apmetnēm situētas uz pacēluma, kas arī ir faktors, kāpēc bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā zināmās apmetnes tiek apdzīvotas periodā, kad notiek Lubāna ezera krastu pārpurvošanās un teritoriju applūšana. Izņēmumi ir Smaudžu apmetne un Lisiņas pilskalns, kas neatrodas mitrāja teritorijā, savukārt Brikuļu pilskalns un Īdeņas apmetne atrodas uz robežas ar Lubāna mitrāja teritoriju. (2.karte) Mainoties dzīvošanas apstākļiem un rodoties jauniem sabiedrības priekšstatiem, būtiski mainās Lubāna līdzenuma apdzīvotības struktūra. Vēlajā bronzas laikmetā parādās pavisam jaunas dzīvesvietas – Brikuļu un Lisiņas pilskalns. Bez pilskalniem un Lubāna ezera krasta savrupatradumu vietas – Lubāna līdzenumā bronzas laikmetā nav apgūtas jaunas teritorijas, kas iepriekš nebūtu bijušas apdzīvotas akmens laikmetā. Lubāna līdzenumā no akmens laikmeta līdz bronzas laikmetam ar pārtraukumiem apdzīvotas – Jašubova, Kvāpānu III, Sūlagala un Īdeņas apmetnes. (Tab. 5)

Visas no Lubāna līdzenuma apmetnēm ir bijušas apdzīvotas arī vēlajā neolītā, bet kā jau iepriekš minēju, līdzenumā var novērot krasu apdzīvotības samazināšanos bronzas laikmetā. Liela daļa akmens laikmeta apmetņu Lubāna līdzenumā ir Purva – Kūdras apmetnes. Piemēram, Dzedziekstes un Suļkas apmetnes ir tipiskas Purva – Kūdras apmetnes, kuras bronzas laikmetā vairs netiek apdzīvotas, jo, iespējams, apmetņu teritorijās bija grūti nodarboties ar lopkopību un zemkopību un dzīvošanu apgrūtināja jau iepriekš pieminētā Lubāna ezera ūdens līmeņa celšanās. Šāda veida apmetnes bija mitras un purvainas augsnes, kas zemkopībai nebija piemērotas. Lubāna līdzenuma iedzīvotāji bronzas laikmetā vai nu iepriekšējā perioda dzīvesvietas pamet, vai turpina apdzīvot teritorijas, kuras netiek appludinātas. Tāpat nevar izslēgt faktu, ka, iespējams, Lubāna līdzenuma iedzīvotāji bronzas laikmetā iekšēji migrējuši un ne visi pametuši Lubāna līdzenuma teritoriju.

G. Eberhards norāda, ka Lubāna ezers mūsdienās neatrodas vairs tajā pašā dziļumā un platumā, kā tas bija agrāk. Lubāna ezera krastos atrodas vairākas vietas, kurās agrāk ezers sasniedzis 10 – 15 m.²²³ Domājams, ka līdzīga situācija redzama mūsdienās starp Īdeņas

²²³ GUNTIS EBERHARDS. Ko glabā Lubānā ezers un klani? In: Zinātne un Tehnika. Nr.8. (01.08.1988).

pauguru, uz kura bronzas laikmetā situēts Brikuļu pilskalns un Lubāna ezera. Iespējams, ka subboreālajā periodā Lubāna ezera krasta līnija bija daudz tuvāk Īdeņas pauguram nekā tas ir mūsdienās. Tāpat arī Īdeņas apmetnes teritorija beidzas līdz ar pārpurvoto ezera krasta posmu un, iespējams, ka Lubāna ezera krasti, kuri mūsdienās ir pārvērtušies purvos vai purvainos mežos ir bijuši apdzīvoti arī bronzas laikmetā.²²⁴ G. Eberhards izsaka pieņēmumu, ka Lubāna mitrājs un it īpaši Lubāna krasta pārpurvotās teritorijas slēpj vēl neapzinātus arheoloģiskos pieminekļus, kas mūsdienās ir grūtāk nosakāmi. Iespējams, arheoloģiskais kultūrslānis slēpjas kūdrainā un nogulumu pārsegtā slānī.²²⁵ Šo pieņēmumu apstiprina arī bronzas laikmeta savrupatradumi, kas situēti Lubāna ezera DA krastā, kā arī citi fakti. Piemēram, peldoties Kvāpānu dīķos, kuri mūsdienās atrodas pie Kvāpānu apmetnēm vai jau apmetņu teritorijā, atrasti vairāki arheoloģiskie priekšmeti, jāsaka, ka nav skaidrs vai šie savrupatradumi datējas ar bronzas laikmetu.²²⁶

Bronzas laikmetā lielākā daļa dzīvesvietu atrodas netālu no Lubāna ezera krasta. Bronzas laikmetā vistuvāk Lubāna ezeram situēts – Brikuļu pilskalns un Īdeņas, Kvāpānu II, Kvāpānu III un Malmutas upes grīvas apmetnes. Nostāk no ezera krasta atrodas Zvejsalas, Sūļagala un Smaudžu apmetnes. Par bronzas laikmetā apdzīvotības izvēršanos Lubāna līdzenuma perifērijā liecina Lisiņas, Jašubovas un Ičas apmetnes. Savukārt, Aboras I un Lagažas apmetne atrodas Lubāna līdzenuma Z daļā un atrodas vistālāk no Lubāna ezera. (2.karte)

Lubāna līdzenumā vēlajā bronzas laikmetā pilskalni situēti atstatus viens no otra. Brikuļu pilskalns atrodas dabiski aizsargātā un grūtāk pieejamā vietā. Savukārt, Lisiņas pilskalns situēts atsevišķi stāvošā kalnā, lauka vidū. Dabiskie nocietinājumi pilskalnam nav novērojami, pilskalns atrodas dabiski neaizsargātā vietā un ir viegli pieejams.²²⁷ Lisiņas pilskalns atrodas Lubāna ezera DR, atstatus no pārējām Lubāna līdzenuma vēlā bronzas laikmeta dzīvesvietām. (2.karte)

Bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā novērojami apdzīvoti atsevišķi mikrorajoni, kā tas bija izteikti arī akmens laikmetā. Jāsaka, ka tikai ar vēlo bronzas laikmetu var novērot atsevišķus Lubāna līdzenuma mikrorajonus. Akmens laikmetā viens no mikrorajoniem bija Kvāpānu arheoloģiskais komplekss ar Kvāpānu I, II un III apmetnēm. Bronzas laikmetā apdzīvotība turpinās Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnēs, kuras situētas Lubāna līdzenuma centrālajā daļā, Lubāna ezera A krastā, veidojot atsevišķu mikrorajonu arī bronzas laikmetā.

²²⁴ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 4.lpp.

²²⁵ GUNTIS EBERHARDS. Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. 265. – 266.lpp.

²²⁶ ILZE LOZE. Elks ieraudzīja dienas gaismu. In: Skola un ģimene. 01.01.1970. LNKMP PDC. Inv. nr. 32352.

²²⁷ ILZE LOZE. Pārskats par 1997. gada arheoloģisko apzināšanas darbiem un starpdisciplinārajiem pētījumiem Lubāna ezera ieplakā un tās apkārtnē. LU LVI AMK. Inv. nr. 972. 3.lp.

Tāpat izteikts mikrorajons akmens laikmetā Lubāna līdzenumā bija novērojams – Aboras I, Aboras II, Abaines I un Abaines II apmetņu teritorijā, Lubāna līdzenuma Z. No šī mikrorajona teritorijas bronzas laikmetā apdzīvota tiek Aboras I apmetne. Bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā otrs mikrorajons izveidojies Lubāna ezera A krastā. Šo mikrorajonu veido Brikuļu pilskalns un tam blakus situētā Īdeņas apmetne. (1.2.9.att.) Šāds dzīvesvietu izvietojums ir raksturīgs bronzas laikmetam, kad netālu vai blakus pilskalnam atrodas apmetne.

Jāsecina, ka bronzas laikmetā Lubāna līdzenuma apdzīvotības struktūru ietekmēja klimatiskās un sociālās pārmaiņas. Klimatiskās pārmaiņas, kas izraisīja Lubāna ezera ūdens līmeņa celšanos, vairākās Lubāna līdzenuma akmens laikmeta apmetņu vietas padarīja neapdzīvojamās. Savukārt, lai nodarbotos ar zemkopību un lopkopību bija nepieciešama pārcelšanās uz dzīvesvietām, kuru teritorijas būtu labvēlīgākas jaunā saimnieciskā moduļa īstenošanai. Lubāna līdzenums bronzas laikmetā netiek apdzīvots tik blīvi, kā akmens laikmetā. Tomēr, lai arī samazinājusies Lubāna līdzenuma apdzīvotības intensitāte bronzas laikmetā, teritorija tāpat, salīdzinājumā ar pārējiem Austrumbaltijas mikrorajoniem, bija viena no visvairāk apdzīvotākajām vietām bronzas laikmetā.²²⁸ Tāpat kā akmens laikmetā tā arī bronzas laikmetā dzīvesvietas, galvenokārt, koncentrējas apkārt Lubāna ezeram, izvēršot mazāku apdzīvotību Lubāna līdzenuma perifērijā. Dažas no apmetnēm, kuras atradās akmens laikmetā kādā no Lubāna līdzenuma mikrorajoniem, turpina būt apdzīvotas arī bronzas laikmetā. Iespējams, to varētu skaidrot ar cilvēku pārcelšanos uz tuvāko apmetni, kas jau iepriekš situēta uz neliela zemes pacēluma, kā piemēram, Kvāpānu II un Aboras I apmetne.

²²⁸ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 3.lpp.

3. APDZĪVOTĪBA DZELZS LAIKMETĀ

Dzelzs laikmets Latvijas teritorijā ilga laika posmā no 500. g. p. m. ē. līdz 1200. g. Lubāna līdzenumā apdzīvotība dzelzs laikmetā parādās vairākos arheoloģiskajos pieminekļos. Pavisam kopā Lubāna līdzenumā dzelzs laikmetā tiek apdzīvotas 20 dzīvesvietas, izmantoti 34 kapulauki un zināma viena kulta vieta. (Tab. 6.,3.karte) Paralēli dzelzs laikmeta jau zināmajām dzīvesvietām un kapulaukiem, ir zināmas teritorijas, kuras, iespējams, izmantotas dzelzs laikmetā, uz kurām norāda vairākas savrupatradumu vietas Lubāna līdzenuma teritorijā. Ar agro dzelzs laikmetu (1 – 400) Latvijas teritorijā var nošķirt baltu un Baltijas somu apdzīvotās teritorijas.²²⁹ Lubāna līdzenuma teritorija šajā laikā iekļaujas gan Baltijas somu, gan baltu kultūras izplatības areālā, par ko visspilgtāk liecina Lubāna līdzenumā zināmie apbedījumu veidi, kā arī arheoloģiskais materiāls. Savukārt, jau no vidējā dzelzs laikmeta (400 – 800) Lubāna līdzenuma teritoriju apdzīvojuši baltu etnokulturālā grupa – latgaļi.²³⁰ Vēlajā dzelzs laikmetā (800 – 1200) atrodams pirmās rakstiskās liecības par sentautām, bet par nevienu no Lubāna līdzenuma arheoloģiskajiem pieminekļiem, kas apdzīvoti dzelzs laikmetā, līdz šim nav identificēti rakstiskie avoti. Dzelzs laikmetā Lubāna līdzenuma apdzīvotība kļūst daudz blīvāka nekā bronzas laikmetā, jo apdzīvotības struktūru veido jau 55 arheoloģiskie pieminekļi un vairākas savrupatradumu vietas. Lubāna līdzenuma dzelzs laikmeta apdzīvotības struktūras veidošanos nav iespējams noteikt precīzi, jo vairākiem arheoloģiskajiem pieminekļiem datējums ir aptuvens un tikai dažiem objektiem, kuros, galvenokārt, ir veikti plašāki arheoloģiskie pētījumi, datējums ir zināms konkrētāks.

3.1. Dzīvesvietas

Lubāna līdzenuma teritorijas apdzīvotība daudz izvērstāka kļūst dzelzs laikmetā. Ja bronzas laikmetā zināmas 14 dzīvesvietas, dzelzs laikmetā to skaits būtiski palielinās – konstatētas jau 20 dzīvesvietas. (Tab. 6) Lubāna līdzenumā dzelzs laikmetā pieaug gan apmetņu, gan pilskalnu skaits. Agrajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā novērojamas apdzīvotības struktūras izmaiņas – tiek pamesti vairāki pilskalni un pieaug lauku apmetņu skaits.²³¹ Lubāna līdzenumā 3. gs. tiek pamests Brikuļu pilskalns, savukārt, par Lisiņas pilskalna apdzīvotību agrajā dzelzs laikmetā nav informācijas, kā arī šajā pilskalnā nav veikti

²²⁹ ANDREJS VASKS. Etniskās problēmas. In: No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem. 156. – 159.lpp.

²³⁰ ANTONIJA VILCĀNE. Latgaļi. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 577.lpp.

²³¹ GUNTIS ZEMĪTIS. Dzelzs laikmets Latvijas teritorijā.

Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/4946-dzelzs-laikmets-Latvijas-teritorija> (skat. 01.04.2023.)

arheoloģiskie izrakumi un arheoloģiskais materiāls ir daudz šaurāks par Brikuļu pilskalna arheoloģisko materiālu, tādēļ raksturot pilskalna apdzīvotības periodus sīkāk nav iespējams. (Tab. 6) Lubāna līdzenumā pieaug lauku apmetņu skaits. Parādās apdzīvotība četrās jaunās apmetnēs – Malmutas I, Ašu sila, Garanču un Upesgala līča apmetnēs. Šajā laikā novērojams, ka Brikuļu pilskalna kā Lubāna līdzenuma administratīvā centra loma sāk mazināties un rezultātā arī Lubāna līdzenumā lauku apmetnes sāk līdzināties savrupsētām, kļūstot autonomākām. Protams, vēlāk ar vidējo dzelzs laikmetu pilskalni atgūst savu nozīmi un ieņem būtisku lomu Lubāna līdzenuma apdzīvotībā.²³² (Tab. 6.,3.karte)

Dzelzs laikmetā apkārt Lubāna ezeram iedzīvotāji turpināja apdzīvot bronzas apmetņu vietas, kā arī atsāka apdzīvotību vairākās akmens laikmeta apmetņu vietās, kas bronzas laikmetā tika pamestas. Jaunas dzīvesvietas vidējā dzelzs laikmetā izveidotas arī piecos pilskalnās. (Tab. 6) No pilskalniem, plaši pētīts Brikuļu pilskalna dzelzs laikmeta arheoloģiskais materiāls. Vidējā dzelzs laikmetā latgaļu apdzīvotajās teritorijās parādās jauns dzīvesvietu veids – ezerpils. Līdz šim Lubāna līdzenuma teritorijā nav konstatēta neviena ezerpils. Vistuvāk Lubāna līdzenumam, situēta ir Ušuru ezerpils, kas atrodas Jaungulbenes pagastā, Lubāna līdzenumam ZR.

Lubāna līdzenumu dzelzs laikmetā turpina apdzīvot 10 iepriekšējā perioda bronzas laikmeta apmetnes – Kvāpānu II, Kvāpānu III, Jašubovas, Smaudžu, Sūlagala, Īdeņas, Aboras I, Zvejsalas, Malmutas upes grīvas un Asnes I apmetnes. (Tab.6.,3.karte) Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnes arheoloģiskajos izrakumos nav iegūtas skaidras liecības par apmetņu apbūvi dzelzs laikmetā, bet ir atrasti vairāki darbarīki, ieroči, rotas un keramikas fragmenti, kas norāda uz apmetnes apdzīvotību dzelzs laikmetā. Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnē kopumā arheoloģiskajos izrakumos iegūti seši dzelzs naži, īlenu fragmenti, dzelzs uznavas šķēpa gals un sirpis, kā arī bezripas ar nagu iespaidumiem rotātā un agrās ripas keramika. Kvāpānu II apmetnē atrasts bronzas kaklariņķis ar kāšu galiem.²³³ Arheoloģe I. Loze uzskata, ka Kvāpānu III apmetne īslaicīgi apdzīvota vēlajā dzelzs laikmetā, bet Kvāpānu II apmetne agrajā, vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā.²³⁴ Par šo apmetņu precīzu datējumu nav skaidrības, jo, piemēram, A. Vasks uzskata, ka Kvāpānu II apmetne apdzīvota visu dzelzs laikmetu, savukārt, Kvāpānu III apmetne apdzīvota arī senākajā, agrajā un vidējā dzelzs laikmetā.²³⁵

²³² IBIDEM.

²³³ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II apmetnē 1977. gadā. (Rēzeknes raj., Gaigalavas c. p.) LU LVI AMK. Inv. nr. 375. 4.lp. ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II neolīta apmetnē 1978. gadā. (Rēzeknes rajons, Gaigalavas c. p.) LU LVI AMK. Inv. nr. 385. 8.lp. 7. ILZE LOZE. Par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnē 1976. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 345. 1. – 3.lp.

²³⁴ IBIDEM.

²³⁵ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 81.lpp.

Zvejsalas apmetnē uz dzelzs laikmeta apdzīvotību, galvenokārt, norāda iegūtais keramikas materiāls. Dzelzs laikmeta apdzīvotību nosaka bezripas tekstilā, gludā, švīkātā keramika un ar nagu iespaidumiem rotātās keramikas lauskas.²³⁶ I. Loze uzskata, ka Zvejsalu apmetne agrajā dzelzs laikmetā ir bijusi apdzīvota apmetnes paaugstinātajā R daļā, par ko liecina švīkātās keramikas lauku atradumi šajā apmetnes reģionā. Ļoti iespējams, ka iedzīvotāji dzelzs laikmetā, tāpat kā bronzas laikmetā, dzīvojoši apmetnes paaugstinātajā daļā, jo Lubāna ezera ūdens izmaiņas varēja appludināt apmetnes zemākās teritorijas.²³⁷ Šāda apmetņu situācija ir vairākās Lubāna līdzenuma apmetnēs, kurās apdzīvotību ietekmē Lubāna ezera ūdens līmeņa izmaiņas. Šo apstākļu ietekmē, var novērot, ka apmetnēs intensīvāk apdzīvota to paaugstinātā daļa. Zvejsalas apmetne ir bijusi apdzīvota visu dzelzs laikmetu.²³⁸

Lubāna līdzenumā dzelzs laikmetā apdzīvota arī Smaudžu apmetne. Smaudžu apmetnē atrastas dzelzs laikmetam raksturīgas senlietas, kā, piemēram, bronzas stopsakta, kas attiecināma uz 3. – 5. gs. un dzelzs nagla, kā arī bezripas ar nagu iespaidumiem rotātā keramika. Smaudžu arheoloģiskais materiāls liecina par apmetnes apdzīvotību no senākā līdz vēlajam dzelzs laikmetam.²³⁹ Jādomā, ka dzelzs laikmetā Smaudžu teritorija kļuva apdzīvota intensīvāk kā bronzas laikmetā. Smaudžu apmetnes teritorija ir bijusi apdzīvota visu aizvēstures periodu. (Tab. 6.,3.karte)

Savukārt, Īdeņas apmetnes arheoloģiskais materiāls, kas liecinātu par apmetnes apdzīvotību dzelzs laikmetā ir vājāks, jo uz apdzīvotību dzelzs laikmetā norāda dažas bezripas švīkātās, tekstilās, apmetās, gludās un nagu iespaidumiem rotātās keramikas lauskas.²⁴⁰ Arheoloģiskais materiāls ir trūcīgs, tādēļ jādomā, ka dzelzs laikmetā apmetne nav bijusi apdzīvota intensīvi, bet gan ilgstoši. Apmetne apdzīvota līdz vēlajam dzelzs laikmetam.²⁴¹

Tāpat arī Aboras I apmetnes arheoloģiskais materiāls norāda uz dzelzs laikmeta apdzīvotību, par to liecina bezripas gludā, apmetā, tekstilā, spodrinātā un ar nagu iespaidumiem rotātā keramika, kā arī dzelzs īlens.²⁴² Aboras I apmetnē iegūts arī dzelzs šķēpa

²³⁶ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem pārbaudes izrakumiem Zvejsalu apmetnē 1963. – 1964. gadam. LU LVI AMK. Inv. nr. 151. 3.lp.

²³⁷ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Zvejsalu apmetnē 1968. – 1969. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 210. 14.lp.

²³⁸ ILZE LOZE. Arheoloģiskie pētījumi Lubānas zemienē. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1969. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1970. 53.lpp.

²³⁹ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu apmetnē 1973.gadā. . LU LVI AMK. Inv. nr. 286. 3.lp.

²⁴⁰ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Īdeņas bronzas laikmeta apmetnē 1974. gadā. LU LVI AMK. 772. 3.lp.

²⁴¹ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 80.lpp.

²⁴²ILZE LOZE. Pārskats par Aboras I vēlā neolīta apmetnes arheoloģiskajiem izrakumiem 1964. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 1340. 2.lp.

gals un nazis, kā arī bronzas uzpirkstenis.²⁴³ Aboras stratēģija ir viegli izsekojama, jo uzreiz zem velēnas sākas kultūrslānis.²⁴⁴ Iespējams, apmetne bijusi ļoti īslaicīgi vai arī tikai periodiski apdzīvota dzelzs laikmetā uz ko norāda apmetnes arheoloģiskais materiāls, kas iegūts apmetnes centrālajā daļā. I. Loze uzskata, ka dzelzs laikmetā apmetne apdzīvota intensīvi vasaras sezonu laikā, jo apmetnes apkārtnē būtu iespējams zvejot, medīt vai vākt sienu.²⁴⁵

Dzelzs laikmetā Lubāna līdzenumā intensīvi nav apdzīvotas – Malmutas upes grīvas, Jašubovas, Asnes I un Sūļagala apmetnes. Malmutas upes grīvas apmetnē atrastas bezripas gludās, švīkātās, vēlās tekstilās, ar nagu iespaidumiem rotātās un ripas keramikas lauskas, kas norāda uz apmetnes īslaicīgo apdzīvotību dzelzs laikmetā, kā arī viens dzelzs priekšmets.²⁴⁶ Neolīta periodā Malmutas upes grīvas apmetne bija apdzīvota īslaicīgi zvejas vai ūdensputnu medību laikā.²⁴⁷ Iespējams, līdzīga situācija varētu būt arī apmetnes apdzīvotības dzelzs laikmeta posmā. Dzelzs laikmeta arheoloģiskais materiāls sastāv no pāris keramikas lausku fragmentiem, protams, jāatceras, ka apmetnē pētīti vien 4 m², kas ir salīdzinoši mazs laukums, salīdzinājumā ar citu apmetņu arheoloģisko izrakumu laukumiem.²⁴⁸ Arī uz Jašubovas un Asnes I apdzīvotību dzelzs laikmetā norāda keramika. Jašubovas apmetnē 0,20 cm kārtā atsegta 50 gludās un četras bezripas švīkātās keramikas lauskas, savukārt, Asnes I apmetnē uz apdzīvotību dzelzs laikmetā liecina bezripas švīkātās, apmetās, gludās un vēlās tekstilās keramikas lauskas.²⁴⁹ Sūļagala apmetnē kultūrslāņa augšējā slānī atrastas bezripas gludās, apmetās, tekstilās un porainās keramikas lauskas, kā arī agrās ripas keramikas fragmenti un māla kleķa krāsns.²⁵⁰

Dzelzs laikmetā Lubāna līdzenumā parādās apdzīvotība četrās jaunās dzīvesvietās – Malmutas I, Upesgala līča, Garanču un Ašu sila apmetnēs. Visas minētās apmetnes ir bijušas apdzīvotas arī akmens laikmetā, bet bronzas laikmetā pamestas, izņemot Ašu sila apmetni, kas, iespējams, apdzīvota tikai vidējā dzelzs laikmetā. (Tab. 6.) Malmutas I apmetne atrodas

²⁴³ ILZE LOZE. Pārskats par Aboras I vēlā neolīta apmetnes arheoloģiskajiem izrakumiem 1965. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 1341. 8.lp.

²⁴⁴ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Aboras apmetnē. LU LVI AMK. 92. 1.lpp.

²⁴⁵ ILZE LOZE. Pārskats par Aboras I vēlā neolīta apmetnes arheoloģiskajiem izrakumiem 1965. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 1341. 8.lp.

²⁴⁶ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Lubānas ezera dienvidaustrumu piekrastē (Malmutes upes grīvā u.c.) 1972. gada augustā. LU LVI AMK. Inv. nr. 260., 4.lp.

²⁴⁷ ILZE LOZE. Lubāna ezera mitrāja Neolīta dzintars. Rīga 2008. 148.lpp.

²⁴⁸ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēljā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 81.lpp.

²⁴⁹ ILZE LOZE. Arheoloģiskie aizsardzības izrakumi Rēzeknes rajona Nagļu ciema Jašubovas neolīta apmetnē 1968. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 915. 1. – 2.lp. ILZE LOZE. Pārskats par pārbaudes izrakumiem Asnes apmetnē. LU LVI AMK. Inv. nr. 93. 2.lp. ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģisko izrakumu darbiem Asnes vēljā neolīta apmetnē Madonas rajonā, Degumnieku c/p 1964. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 184. 5.lp.

²⁵⁰ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem pārbaudes izrakumiem Rēzeknes rajona Sūļagala mezolīta apmetnē 1979. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 404. 1. – 4.lp. ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Sūļagala mezolīta apmetnē 1980. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 439. 1. – 3.lp.

Malmutas upes kreisajā krastā, apmēram 4 km no ietekas Lubāna ezerā. (3.karte) Arheoloģiskajos izrakumos iegūtais materiāls nav liels, tādēļ arī šai apmetnei precīzu hronoloģiju ir grūti noteikt. Par dzelzs laikmeta apdzīvotību liecina bezripas tekstilā, apmestā, gludā, kā arī ripas keramika. Malmutas I apmetne dzelzs laikmetā ir bijusi apdzīvota īslaicīgi.²⁵¹ Upesgala līča apmetnē par akmens laikmeta apmetnes vietas atkārtotu apdzīvotību dzelzs laikmetā norāda daži apmestās keramikas fragmenti, kā arī vājas pavardu liecības. Apmetnē atsegta arī kleķa krāsns.²⁵² Lubāna līdzenumā kleķa krāsns konstatētas Upesgala līča un Sūļagala apmetnēs, kā arī Brikuļu pilskalnā.²⁵³ Apmetnes atrodas salīdzinoši patālu viena no otras, tādēļ nevarētu teikt, ka šo vidējā dzelzs laikmeta krāšņu izbūve bija raksturīga kādam atsevišķam Lubāna līdzenuma arheoloģiskajam mikrorajonam dzelzs laikmetā. Ir zināms, ka arī Garanču akmens laikmeta apmetne apdzīvota dzelzs laikmetā, bet šajā apmetnē nav veikti arheoloģiskie izrakumi, tādēļ sīkāk arheoloģisko materiālu nav iespējams raksturot. 1,6 km attālumā no Garanču apmetnes atrodas Cakulu kapulauks, kas izmantots jau no vidējā dzelzs laikmeta. (Tab. 6.,3.karte) Garanču apmetnes iedzīvotāji, iespējams, savus mirušos apbedīja Cakulu senkapos, jo šī apmetne ir Cakulu kapulaukam tuvumā vienīgā zināmā dzīvesvieta, kā arī, iespējams, ka šie objekti nav vienots komplekss. Lai noskaidrotu Garanču apmetnes iespējamo saistību ar Cakulu kapulauku gan apmetnē, gan Cakulu līdzenajā kapulaukā būtu jāveic arheoloģiskie izrakumi, bet kā jau iepriekš minēju, Cakulu līdzenais kapulauks lielākoties ir nopostīts. Savukārt, par apdzīvotību vēlajā dzelzs laikmetā Ašu sila apmetnē liecina atrastā bezripas gludā un apmestā keramika, kā arī tīģeļu fragmenti.²⁵⁴

Vidējā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā pieaug pilskalnu skaits.²⁵⁵ Lubāna līdzenumā dzelzs laikmetā kopumā apdzīvoti septiņi pilskalni – Brikuļu pilskalns, Visagala pilskalns, Pilskalns pie Pilskalniem, Īdeņas pilskalns, Lisiņa pilskalns, Krapas pilskalns un Berzīnes pilskalns. (Tab. 6.,3.karte) Brikuļu un Lisiņas pilskalns apdzīvoti jau no vēlā bronzas laikmeta, bet pārējos pilskalnus izveido dzelzs laikmetā. Arheoloģiskie izrakumi pilskalnās, kas apdzīvoti dzelzs laikmetā, tāpat kā attiecībā uz bronzas laikmetu, apjomīgi notikuši tikai Brikuļos, tāpēc Brikuļu dzelzs laikmeta arheoloģiskais materiāls ir plašāks, salīdzinājumā ar pārējo pilskalnu arheoloģisko materiālu. (Tab. 6)

²⁵¹ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Malmutas apmetnē 1964. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 152. 1. – 3.lp.

²⁵² ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Upesgala līča neolīta apmetnē 1990.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 784. 1. – 7.lp.

²⁵³ IBIDEM. ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem pārbaudes izrakumiem Rēzeknes rajona Sūļagala mezolīta apmetnē 1979. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 404. 3.lp. ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zeme vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 33.lpp.

²⁵⁴ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zeme vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 79.lpp.

²⁵⁵ GUNTIS ZEMĪTIS. Dzelzs laikmets Latvijas teritorijā.

Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/4946-dzelzs-laikmets-Latvijas-teritorija> (skat. 01.04.2023.)

Brikuļos apdzīvotība ar pārtraukumu turpinās arī dzelzs laikmetā. A. Vasks norāda, ka dzelzs laikmetā Brikuļu pilskalnā ir nepārtraukta apdzīvotība no vēlā bronzas laikmeta līdz 3. gs. un pēc tam līdz 7. gs. pilskalns tiek pamests un atkal apdzīvots no 7. gs. līdz 11. gs., jo arheoloģiskajos izrakumos nav iegūts arheoloģiskais materiāls, kas liecinātu par pilskalna apdzīvotību no 3. gs līdz 7. gs. Par dzelzs laikmeta apdzīvotības posmu ir maz arheoloģiskā materiāla, salīdzinājumā ar bronzas laikmetā apdzīvotības posmu, jo pilskalna virsējais kultūrslānis ir bijis saarts. Arheoloģiskais materiāls, kas attiecas uz dzelzs laikmeta apdzīvotību ir dažādi dzelzs, bronzas un māla keramikas priekšmeti. Brikuļos dzelzs laikmetam raksturīgas senlietas ir īlena, bronzas trapecveida piekariņi, dzelzs spieķadata un bronzas kaklariņķis.²⁵⁶ Uz dzelzs laikmeta apdzīvotības posmu attiecināmi 37 pavardi. Atšķirībā no bronzas laikmeta pavardiem, kuri bija ar māla apmalēm, vidējā un vēlā dzelzs laikmeta pavardi bijuši nelieli un izveidoti no kaļķakmens un laukakmeņiem.²⁵⁷ Uz pilskalna apdzīvotību dzelzs laikmetā norāda bezripas gludinātā, spodrinātā, švīkātā, apmestā un ar nagu iespaidumiem rotātā keramika.²⁵⁸ Arheoloģiskajos izrakumos iegūts trūcīgs arheoloģiskais materiāls, kas liecinātu par pilskalna apbūvi dzelzs laikmetā. Dzelzs laikmetā pilskalna aizsardzībai turpina kalpot aizsarggrāvji un koka sēta, par ko liecina šajā vieta atrastā dzelzs laikmetam raksturīgā keramika.²⁵⁹ Savukārt, otrs bronzas laikmeta pilskalns, kurā apdzīvotība, iespējams, turpinās arī ar pārtraukumiem dzelzs laikmetā, ir Lisiņas pilskalns. (Tab. 6.,3.karte) Arheoloģiskais materiāls pilskalnā nav tik apjomīgs kā Brikuļu pilskalnā, jo par apdzīvotību pilskalnā liecina vien daži atradumi. Iespējams, tāpēc, ka pilskalns ir sapostīts. Par pilskalna apdzīvotību dzelzs laikmetā norāda bezripas apmestā, ar nagu iespaidumiem rotātā un ripas keramika, kā arī fragmentārs akmens kātscauruma cirvis.²⁶⁰

Dzelzs laikmetā Lubāna līdzenumā izveidoti pieci jauni pilskalni. Īdeņu pilskalns situēts uz Īdeņu paugura, apmēram 1 km no Brikuļu pilskalna.²⁶¹ (Tab. 6.,3.karte) A. Vasks uzskata, ka Brikuļu pilskalna apdzīvotība beidzas 11. gs. un ļoti iespējams, ka pilskalna sabiedrība pārcēlās dzīvot uz Īdeņas pilskalnu un apmetni.²⁶² Paliek aktuāls jautājums, kāpēc intensīvi apdzīvotais Brikuļu pilskalns 11. gs. pamests. Iespējams, Lubāna ezera ūdens līmeņu svārstību

²⁵⁶ ANDREJS VASKS. Pārskats par izrakumiem Brikuļu apmetnē 1978. gadā (I –II) I. LU LVI AMK. 379. 3.lp. ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātās apmetnes hronoloģija. In: Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 55. – 57.lpp.

²⁵⁷ ANDREJS VASKS. Brikuļu pilskalns. In: Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 160. – 161.lpp.

²⁵⁸ ANDREJS VASKS. Keramikā. In: Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 50. – 53.lpp.

²⁵⁹ IBIDEM, 32.lpp.

²⁶⁰ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. 151.lpp. ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 79.lpp.

²⁶¹ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 4.lpp.

²⁶² ANDREJS VASKS. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 161.lpp.

dēļ apgrūtināta pilskalna teritorijas apdzīvotība. Tāpat to varētu skaidrot ar labākas saimniecības zemes apgūšanu.²⁶³ Īdeņu pilskalna arheoloģiskais materiāls norāda uz pilskalna apdzīvotību vēlajā dzelzs laikmetā. Īdeņas pilskalnā atrastas ripas keramikas lauskas.²⁶⁴ Pilskalnā iegūti dzelzs ieguves sārņi, kas, iespējams, varētu liecināt par dzelzs kausēšanu un dzelzs priekšmetu izgatavošanu.²⁶⁵ Vidējā dzelzs laikmetā dzelzs ieguve un apstrāde bija nozīmīgs faktors, kas liecina par saimnieciskā stāvokļa uzlabošanos.²⁶⁶ Apmēram 500 m attālumā no Brikuļu pilskalna atrodas neliels paugurs, kurā zem sūnām atrodas dzelzs ieguves sārņi, kas liecina par dzelzs ieguves vietu, bet bez plašākiem pētījumiem šo vietu nav iespējams raksturot.²⁶⁷

Arī dzelzs laikmetā kā galvenā pamatnodarbošanās turpina būt zemkopība un lopkopība, tāpēc arī pilskalnus šajā laikā izbūvēja teritorijās, kuru tuvumā būtu iespējams šo saimniecisko modeli īstenot. Lubāna līdzenuma ZA daļā situēts Berzīnes pilskalns. (3.karte) Pilskalns ir 15 m augsts, bet plakumā 75 m garš un 25 m plats. Pilskalnam ir 3 m augsti uzbērti vaļņi.²⁶⁸ Pilskalnā atrastas bezripas apmetās, ar nagu iespaidumiem rotātās un agrās ripas keramikas fragmenti, kā arī dažādas senlietas – spirālgredzens un bronzas zvārgulis. Atradumi norāda uz pilskalna apdzīvotību vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā.²⁶⁹

Savukārt, Krapas pilskalns atrodas Lubāna līdzenuma Z daļā, 7 km attālumā no Ušuru ezera. (Tab. 6.,3.karte) Pilskalns ir 20 m augsts, 250 m garš un 120 m plats, kas izveidots zemes reljefa pacēluma Z pusē, D daļā beidzoties pļavās. Pilskalns ir stāvs A pusē, bet Z un R pusēs novērojams, ka priekš pilskalna nocietināšanas veidotas terases, grāvji, kā arī 0,50 m augsti vaļņi.²⁷⁰ Jādomā, ka pilskalns ir bijis ar dabiskiem un mākslīgiem nocietinājumiem. Pilskalnā atklātas bezripas gludās un ripas trauku lauskas. Pilskalns varētu būt apdzīvots vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā.²⁷¹

Dzelzs laikmetā apdzīvots arī Visagala pilskalns, kas atrodas netālu no Aiviekstes labā krasta. (Tab.6.,3.karte) Pilskalnam nav novērojami uzbērums vai terases, bet, iespējams, tādas ir bijušas, jo pilskalns ir samērā lēzens. Pilskalns ir postīts un intensīvi arts. Par pilskalna

²⁶³ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 4., 55.lpp. IMANTS RIEKSTS. Lubānas zemiene problēma un tās risinājums. 11.lpp.

²⁶⁴ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. 153.lpp.

²⁶⁵ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 80. lpp.

²⁶⁶ MĀRIS ATGĀZIS. Vidējais dzelzs laikmets 400. – 800. g. In: JĀNIS APALS, MĀRIS ATGĀZIS, JĀNIS GRAUDONIS U.C. Latvijas senākā vēsture 9. g. t. pr. Kr. – 1200. g. Rīga 2001. 233.lpp.

²⁶⁷ ANDREJS VASKS. Saimniecība. In: Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 63.lpp.

²⁶⁸ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. 155.lpp.

²⁶⁹ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 79.lpp.

²⁷⁰ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 4. sējums Vidzeme. 163.lpp.

²⁷¹ IBIDEM.

apdzīvotību dzelzs laikmetā norāda keramika ar nagu iespaidumiem un ripas keramikas lauskas ar līkloču ornamentu.²⁷² Pilskalnā konstatētas arī koka konstrukciju paliekas.²⁷³

Lubāna līdzenumā atrodas Pilskalns pie Pilskalniem, kas situēts Lubāna līdzenuma ZA daļā. E. Brastinš apsekoja pilskalnu un secināja, ka pilskalnu dabā ieraudzīt ir grūti, bet apsekojot teritoriju, kur atrodas pilskalns, pēc kultūrslāņa to var identificēt. Pilskalns ir intensīvi arts, tāpat noarti ir arī tā uzbērumi, kas kādreiz, iespējams, bijuši.²⁷⁴ Pilskalnā atrastā bezripas apmetā un ripas keramika liecina par pilskalna apdzīvotību vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā.²⁷⁵

Lubāna līdzenumā dzelzs laikmetā apdzīvotas 13 apmetnes un septiņi pilskalni, kuros novērojams dzelzs laikmetam raksturīgs arheoloģiskais materiāls. Jāsecina, ka visintensīvāk dzelzs laikmetā apdzīvotas ir Smaudžu, Zvejsalas un Aboras I apmetnes, kā arī Brikuļu, Visagala un Īdeņas pilskalns. Arī dzelzs laikmetā Lubāna līdzenumā var novērot iespējamu iedzīvotāju iekšējo migrēšanu, mainot dzīvesvietas. Piemēram, Brikuļu pilskalna iedzīvotāji ir, iespējams, pārvākušies dzīvot uz Īdeņas pilskalnu un apmetni. Tāpat novērojams, ka vairākas apmetnes apdzīvotas sezonāli, tāpēc jādomā, ka, iespējams, dažādu dabas apstākļu ietekmē šo apmetņu iedzīvotāji, kā patstāvīgu uzturēšanās vietu, izvēlējušies kādu tuvāk vai tieši tālāk no Lubāna ezera situēto pilskalnu vai apmetni. Arī Subatlantiskajā periodā (500. g. p. m. ē. – mūsdienas) novērojamas Lubāna ezera ūdens līmeņa svārstības, tāpat šajā periodā atsākās Lubāna ezera apkārtnes pārpurvošanās, kas varētu būt ietekmējusi vairāku dzīvesvietu ierīkošanu tālāk no ezera krastiem, kā arī dažu apmetņu sezonālo raksturu.²⁷⁶ Iespējams, ka dzelzs laikmetā sezonāli, piemēram, vasaras periodos, apdzīvotas lauku apmetnes, kas situētas tuvāk Lubāna ezeram vai upēm, lai nodarbotos ar zvejniecību un ūdensputnu medīšanu. Sezonālo apdzīvotību atsevišķās vietās noteica arī citi saimniecības procesi, iedzīvotāji pārvācās uz labāk saimnieciski apstrādājamām teritorijām, lai nodarbotos ar lauksaimniecību un lopkopību. Tāpat zināma loma ir arī jaunu cilvēku ieplūšanai Lubāna līdzenuma teritorijā, par ko liecina jaunu apbedīšanas veidu parādīšanās.²⁷⁷ Par dzīvesvietu apbūvi dzelzs laikmetā nav saglabāties tik liels arheoloģiskais materiāls kā par bronzas laikmeta apbūvi. Dzelzs laikmetā par apbūvi liecina Brikuļu un Visagala pilskalna arheoloģiskais materiāls, savukārt, pārējos pilskalnos novērotās dabiskās aizsardzības sistēmas pazīmes. Pēc pilskalna apbūves

²⁷² ILZE LOZE. Pārskats par 1997. gada arheoloģisko apzināšanas darbiem un starpdisciplinārajiem pētījumiem Lubāna ezera iepakā un tās apkārtnē. LU LVI AMK. Inv. nr. 972. 4.lp. ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 4. sējums Vidzeme. 133.lpp.

²⁷³ MAKSS EBERTS. Ziņojums par senvietu apskati Dienvidvidzemē 1913. gada jūlijā – augustā. LNVM AD. Inv. nr. 91. 1. – 2.lp.

²⁷⁴ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. 157.lpp.

²⁷⁵ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 81.lpp.

²⁷⁶ IMANTS RIEKSTS. Lubānas zemes problēma un tās risinājums. 11.lpp.

²⁷⁷ ANTONIJA VILCĀNE. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 577.lpp.

grūti noteikt cik liela kopiena apdzīvojusi pilskalnu dzelzs laikmetā. Vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā zemkopības nostiprināšanās ierobežoja apmetnes iedzīvotāju skaitu, veidojot mazākas kopienas no 10 līdz 15 cilvēkiem.²⁷⁸ Tāpēc jādomā, ka šāds iedzīvotāju skaits varētu būt apdzīvojis arī Lubāna līdzenuma apmetnes. Jāsecina, ka dzelzs laikmetā Lubāna līdzenums ir bijis apdzīvots intensīvāk nekā bronzas laikmetā, uz to norāda apdzīvotības izveidošanās jaunās apmetņu teritorijās un pilskalnos. Jāsaka, ka apdzīvotības apjoms dzelzs laikmetā, salīdzinājumā ar bronzas laikmetu Lubāna līdzenumā ir dubultojušies.

3.2. Apbedījumu vietas

Lubāna līdzenumā dzelzs laikmetā izmantoti 34 kapulauki. (Tab. 6.,3.karte) Kapulauki Lubāna līdzenumā parādās agrajā dzelzs laikmetā un tie ir daži akmeņu krāvumu kapi, uzkalniņi ar akmeņu riņķi un uzkalniņi bez akmeņu riņķa. Kapulauki norāda uz somugru un baltu izplatības saskaršanās vietu Lubāna līdzenuma teritorijā.²⁷⁹ Savukārt, ar vidējo dzelzs laikmetu, kad Latvijas teritorijā var sākt nošķirt kultūretniskās grupas, Lubāna līdzenumu apdzīvo latgaļi un Lubāna līdzenuma kapulaukos novērojams latgaļu arheoloģiskais materiāls. Latgaļu kultūras pirmsākumi meklējami ar līdzeno kapulauku parādīšanos 5., 6. – 7. gs. Daugavas labajā krastā uz R no Aiviekstes.²⁸⁰ Lubāna līdzenumā šāda veida kapulauki parādās 6. – 7. gs. netālu no Lubāna ezerā ietekošajām upēm un tie ir – Saikavas, Ušuru, Silabricu un Vēverāju kapulauki. Savukārt, 8. gs. līdzenie kapulauki pietuvojas Lubāna ezera krastiem, ko pierāda – Īdeņas, Lazdavnieku, Dervanienas un Smaudžu kapulauki. (3.karte) Līdzeno kapulauku izveidošanos Lubāna līdzenuma teritorijā ietekmēja jauni ienācēji no Centrāllietuvas un zemgaļu kultūras nesēji, kas atnākuši no Lielupes baseina.²⁸¹ Pēc izvietojuma līdzenie kapulauki iedalās – A un R grupās, kuru robeža ir purvainie rajoni, kas atrodas A no Aiviekstes upes. Lubāna līdzenums pieder A grupas līdzenajiem kapulaukiem. Šāda veida iedalījumu apstiprina arī fakts, ka blakus līdzenajiem kapulaukiem ierīkoti uzkalniņu kapulauki. Lubāna līdzenumā uzkalniņu kapulauki parādās 10. gs. beigās.²⁸²

Lubāna līdzenumā agrajā dzelzs laikmetā skaidri zināms viens akmeņu krāvumu kapulauks – Priedkalnos, viens uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauks – Cīruļos un viens

²⁷⁸ ANDREJS VASKS. Daži agrā un vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauku sociālās interpretācijas jautājumi. In: Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti. Nr.7. Cauri gadsimtiem: Rakstu krājums, veltīts Valdemāram Ginteram (1899 – 1979). 53.lpp.

²⁷⁹ ARNIS RADIŅŠ. Līdzenie kapulauki. In: 10. – 13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. Rīga 1999. 17.lpp

²⁸⁰ IBIDEM.

²⁸¹ GUNTIS ZEMĪTIS. Dzelzs laikmets Latvijas teritorijā.

Pieejams:<https://enciklopedija.lv/skirklis/4946-dzelzs-laikmets-Latvijas-teritorija>(skat.25.04.2023.)

²⁸² ARNIS RADIŅŠ. 10. – 13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. 17.lpp.

uzkalniņu bez akmeņu riņķa kapulauks – Smaudžos.²⁸³ Kapulauki situēti Lubāna līdzenuma ZA daļā. (3.karte) Iespējams arī Kreklu purva senkapi, kas atrodas Lubāna līdzenuma ZA daļā ir vai nu akmeņu krāvumu kapulauks vai uzkalniņa ar akmeņu riņķi vai bez akmeņu riņķa kapulauks, jo arī datējas ar agro dzelzs laikmetu, bet tā kā šajā kapulaukā nav veikti arheoloģiskie izrakumi, sīkāk nav iespējams to raksturot. (Tab 6.,3.karte) Akmeņu krāvumu kapi Latvijas teritorijā situēti Z daļā.²⁸⁴ Priedkalnu akmeņu krāvumu kapulaukā apbedījumi ir vairāki un situēti divos vai trijos slāņos.²⁸⁵ (1.3.4.att.) Akmeņu krāvumu kapulauki ir salīdzinoši maz pētīti.²⁸⁶ Savukārt, uzkalniņi ar akmeņu riņķi pamatā situēti Latvijas D daļā.²⁸⁷ E. Guščika norāda, ka uzkalniņi ar akmeņu riņķi lielākā daļa bieži vien situēti reģionos, kas salīdzinoši maz ir bijuši apdzīvoti vēlajā bronzas un senākajā dzelzs laikmetā.²⁸⁸ Arī Lubāna līdzenumā Cīruļu kapulauka apkārtnē vēlajā bronzas un senākajā dzelzs laikmetā nav novērojamas šī perioda liecības. (3.karte) Cīruļu kapulaukam blakus situēts Visagala pilskalns, bet šis pilskalns nav apdzīvots agrajā dzelzs laikmetā. (Tab. 6) Cīruļu kapulaukā atklāti divi skeletkapi un pētīts viens uzkalniņš.²⁸⁹ Šāda tipa uzkalniņos apbedīt varēja no viena līdz pat vairākiem mirušajiem, bet tā kā Cīruļu kapulaukā nav zināms uzkalniņu skaits un pētīts tikai viens uzkalniņš, neko sīkāk nav iespējams raksturot.²⁹⁰ Savukārt, Smaudžu kapulauks, kas atrodas netālu no Lubāna ezera Z krasta ir uzkalniņu kapulauks bez akmeņu riņķa. (3.karte) Kapulauks situēts šaurā zemes strēmēlē starp Zvidzes ezeriņa A piekrasti. Kapulauks ir ļoti izpostīts, jo 60. gados šeit ierīkoja lidlauku.²⁹¹ Smaudžu kapulauks izvietots vairāku hektāru platībā. Nevienā no pārskatiem nav norādīts, cik lielā teritorijā arheoloģiskie izrakumi veikti, ir zināms, ka kopumā arheoloģiskajos izrakumos atsegti 27 apbedījumi, kā arī viens zirga apbedījums. Smaudžu kapulaukā mirušos apbedīja

²⁸³ JĀNIS GRAUDONIS, SILVIJA LAULA. Pārskats par 1962. gada arheoloģiskajiem izrakumiem Gulbenes raj. Priedkalnos. LU LVI AMK. Inv. nr. 76. 2.lp. ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 79., 82.lpp.

²⁸⁴ JĀNIS CIGLIS. Ziemeļaustrumu Latvijas senākās dzelzs laikmeta beigas un agrā dzelzs laikmeta sākumā. In: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 61. sēj. 4. Nr. A daļa. Rīga 2007. 23.lpp.

²⁸⁵ JĀNIS GRAUDONIS, SILVIJA LAULA. Pārskats par 1962. gada arheoloģiskajiem izrakumiem Gulbenes raj. Priedkalnos. LU LVI AMK. Inv. nr. 76. 2.lp.

²⁸⁶ ARNIS RADIŅŠ. 10. – 13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. 17.lpp.

²⁸⁷ JĀNIS CIGLIS. Ziemeļaustrumu Latvijas senākās dzelzs laikmeta beigas un agrā dzelzs laikmeta sākumā. In: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 23.lpp.

²⁸⁸ ELĪNA GUŠČIKA. Uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku izveidošanās mūsdienu Latvijas un Lietuvas teritorijā 1. – 2. gs. In: Daugavpils universitātes 53. starptautiskās zinātniskās konference. Daugavpils 2011. 122.lpp.

²⁸⁹ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 79.lpp.

²⁹⁰ ELĪNA GUŠČIKA. Agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņi ar akmeņu riņķi Latgales teritorijā. In: Vēsture: avoti un cilvēki. Vēsture XVI. 122.lpp.

²⁹¹ LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 781. 1.lp.

no agrā dzelzs laikmeta līdz 15. gs.²⁹² Smaudžu kapulaukā kā savrupatradumi iegūtas vairākas senlietas – vairoggalvas sakta, aprobece ar pumpurveida galiem un viens kaklariņķa fragments.²⁹³

Ar vidējo dzelzs laikmetu Lubāna līdzenumā parādās latgaļu līdzenie kapulauki, kas aizņem plašas teritorijas un satur vairākus simtus apbedījumu.²⁹⁴ Lubāna līdzenuma kapulaukos veiktajos arheoloģiskajos izrakumos nav konstatēti vairāk par 27 apbedījumiem vienā kapulaukā, jo neviens no apskatāmās teritorijas kapulaukiem nav pilnībā izpētīts. Īdeņas kapulauks atrodas Lubāna ezera A daļā, Īdeņu paugura Z daļā. (3.karte) Kapulauks situēts smilšu kāpās, aptuveni 168 m² lielā platībā un tajā konstatēti seši apbedījumi, kas daļēji postīti. Kapulaukā iegūtais arheoloģiskais materiāls liecina par apbedīšanu no 7. līdz 8. gs.²⁹⁵ (3.2.1.att.) Ušuru kapulauks situēts Lubāna līdzenuma Z, netālu no Ušuru ezera R krasta. (3.karte) Ušuru kapulauks atrodas netālu no Krapas pilskalna un Ušuru ezermītnes. Pēc veiktajiem arheoloģiskajiem izrakumiem nebija iespējams secināt, ka kapulauks jāskata kontekstā ar Ušuru ezermītni.²⁹⁶ Kapulauks situēts nelielā zemes paaugstinājumā, 72 m² lielā platībā. Ušuru kapulaukā atsedza 12 apbedījumus, kapulaukā mirušie apbedīti no 4. gs. līdz pat 14. gs.²⁹⁷

Lubāna līdzenumā līdzenie kapulauki ir raksturīgi latgaļiem, tādēļ dažāda veida analogijas var saskatīt ar plašāk pētītiem latgaļu kapulaukiem citviet Latgales teritorijā. Lubāna līdzenumā visi apbedījumi ir skeletkapi. Nevienā no kapulaukiem neiezīmējas kapu bedres, dažos gadījumos kapa kontūra ir redzama vāji izteikta. Iespējams, ka bedru kontūras neparādās, jo lielākā daļa no apbedījumiem ir postīti. Lubāna līdzenuma kapulaukos novērojami apbedījumi dēļu šķirstā. Apbedījumi dēļu šķirstā konstatēti Īdeņas un Smaudžu kapulaukos.²⁹⁸ Līdzenajos kapulaukos latgaļiem raksturīgi ir mirušos apsegt ar audumu, šāda veida apbedījums konstatēts Smaudžu kapulaukā.²⁹⁹ Latgaļu kapulaukos mirušie lielākoties guldīti izstieptā stāvoklī un ievērota apbedītā orientācija, sievietes apbedījot ar galvu uz R,

²⁹² IBIDEM. ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu kapulaukā 1973.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 285. 3. – 4.lp.

²⁹³ JĀNIS CIGLIS. Ziemeļaustrumu Latvijas senākās dzelzs laikmeta beigas un agrā dzelzs laikmeta sākumā. In: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 30.lpp.

²⁹⁴ ARNIS RADINŠ. Latgaļi. In: Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 122.lpp.

²⁹⁵ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Īdeņu vidējā dzelzs laikmeta kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 770. 1. – 9.lp.

²⁹⁶ JĀNIS APALS. Pārskats par 1965.g. arheoloģiskajiem izrakumiem Jaungulbenes Ušuru kara kapos un zviedru kapos. LU LVI AMK. Inv. nr. 161. 10. –11.lpp.

²⁹⁷ IBIDEM, 3. – 10.lp.

²⁹⁸ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Īdeņu vidējā dzelzs laikmeta kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 770. 5.lp. ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 781. 8.lp.

²⁹⁹ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 781. 9.lp.

bet vīriešus uz A.³⁰⁰ Arī dažos Lubāna līdzenuma kapulaukos var novērot apbedītā orientāciju, bet pārsvarā tā ir grūti konstatējama, jo, kā jau minēju, kapulauki ir bijuši postīti. Latgaļu līdzenajos kapulaukos kapu bedres parasti ir 1,9 līdz 2,2 m garas un no 0,6 līdz 0,9 m platas.³⁰¹ Lubāna līdzenumā šādus kapu izmērus konstatēt varēja dažos neskartajos apbedījumos – Smaudžu un Ušuru kapulaukā.³⁰² Lubāna līdzenuma kapulaukos lielākajai daļai no apbedījumiem ir novērojams kapu inventārs. Latgaļiem kapulaukos raksturīgi līdzīgi dot ieročus, rotas un darbarīkus, retāk novērojams ir svētku tērps. Lubāna līdzenuma līdzenajos kapulaukos apbedītie guldīti gan tuvu, gan tālu viens no otra. Apbedītos ne vienmēr apglabā hronoloģiski blakus, tas uzskatāmi vērojams Smaudžu kapulaukā.³⁰³ Latgaļu līdzenie kapulauki satur vairākus simtus apbedījumu. Piemēram, Ludzas Odukalna kapulaukā 4700 m² platībā atsegti 400 apbedījumi.³⁰⁴ Arī piemēram Smaudžu kapulauks ir vairāku hektāru lielā platībā un varētu saturēt vairākus simtus apbedījumu, tāpat kā citi Lubāna līdzenuma latgaļu līdzenie kapulauki.³⁰⁵ G. Zariņa atzīmē, ka grūti noteikt atsevišķas teritorijas iedzīvotāju skaitu dzelzs laikmetā. Aprēķināt precīzāku iedzīvotāju skaitu dzelzs laikmetā, piemēram, Lubāna līdzenumā, varētu tikai tad, ja dzelzs laikmeta perioda kapulauki būtu pilnībā izpētīti un precīzāk datēti. Sarežģījumus rada arī tas, ka kapulauki bija dažāda lieluma un to izmantošanas laiks aptvēra vairākus gadsimtus.³⁰⁶

Kapulaukos konstatēti gan sievietes, gan vīriešu apbedījumi, Smaudžu un Ušuru kapulaukos arī bērnu apbedījumi.³⁰⁷ Smaudžu kapulauka arheoloģiskajos izrakumos piedalījās antropoloģe Rita Grāvere, kura noteica, ka 4. kapā apglabātajai sievietei ir apmēram 30 gadi un, ka 8. kapā apglabāts vecs vīrietis. Savukārt, 21. kapā apbedīts apmēram 20 gadus vecs vīrietis, kuram ir bijušas deformētas vai slimas kājas.³⁰⁸ Latvijas teritorijā vidējā un vēlā dzelzs laikmeta paleodemogrāfiskā analīze norāda, ka vidējās dzīves ilgums sievietēm bija no 14,0 līdz 15,9 gadiem.³⁰⁹ Šo faktoru ietekmēja pastiprināta sieviešu

³⁰⁰ ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 125.lpp.

³⁰¹ IBIDEM.

³⁰² JĀNIS APALS. Pārskats par 1965.g. arheoloģiskajiem izrakumiem Jaungulbenes Ušuru kara kapos un zviedru kapos. LU LVI AMK. Inv. nr. 161. 5.lp. ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 781. 2. – 11.lp.

³⁰³ IBIDEM, 8. – 9.lp.

³⁰⁴ ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 125.lpp.

³⁰⁵ IBIDEM. ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu kapulaukā 1973.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 285. 1.lp.

³⁰⁶ GUNITA ZARIŅA. Dzimumu sadalījums kapulaukos. In: Latvijas iedzīvotāju paleodemogrāfija, 7. g. t. pr. Kr. – 1800. g. Rīga 2009. 55. – 56.lpp.

³⁰⁷ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 781. 12.lp. JĀNIS APALS. Pārskats par 1965.g. arheoloģiskajiem izrakumiem Jaungulbenes Ušuru kara kapos un zviedru kapos. LU LVI AMK. Inv. nr. 161. 7.lp.

³⁰⁸ ILZE LOZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 781. 9.lp.

³⁰⁹ GUNITA ZARIŅA. Populāciju struktūra. In: Latvijas iedzīvotāju paleodemogrāfija, 7. g. t. pr. Kr. – 1800. g. 75.lpp.

mirstība, iespējams, dzemdībās. Savukārt, vīriešu prognozējamais dzīves ilgums bija no 19,8 līdz 23,8 gadiem un pētītās dzelzs laikmeta kopienas veidoja no 40 līdz 60 cilvēku lielas grupas, un tikai 23 % iedzīvotāju bija vecāki par 30 gadiem.³¹⁰

Latgaļu līdzenie kapulauki bieži vien atrodas netālu no dzīvesvietām un to var novērot arī Lubāna līdzenuma kapulauku izvietojumā. Īdeņu kapulauks ir situēts Īdeņu paugura Z daļā, apmēram 175 m attālumā no Īdeņas pilskalna un 1 km attālumā no Brikuļu pilskalna.³¹¹ Tāpat arī Smaudžu kapulauks atrodas tuvumā Smaudžu apmetnei. (3.karte) Kapulauki neatrodas blakus apmetnei, jo ievēroti sanitārie apsvērumi, taču svarīgs faktors ir, lai kapulauks neatrodas pārāk tālu, tādējādi neapgrūtinot mirušā nogādāšanu apbedīšanas vietā.³¹² Līdzenie kapulauki bieži vien izveidoti bijušajās dzīvesvietu teritorijās, kā, piemēram, Līčagala kapulauks, kurš izveidots akmens laikmeta apmetnē.³¹³

Lubāna līdzenumā arheoloģiski pētīti Cakulu, Slaveitu, un Bonifacova latgaļu uzkalniņu kapulauki. Līdzenumā atrodas arī citi uzkalniņu kapulauki uz ko norāda vairāku dzelzs laikmeta kapulauku vēlā dzelzs laikmeta datējums. (Tab. 6) Uzkalniņu kapulauki situēti viens otram blakām un parasti satur vairākus simtus apbedījumu.³¹⁴ Cakulu kapulauks atrodas Lubāna līdzenuma D, netālu no Garanču apmetnes. Kapulauks situēts paugura augstienē Malmutas upes kreisajā krastā. Cakulu kapulaukā konstatēti 90 uzkalniņi. Tie izvietoti plašā teritorijā 200 x 350 m izklaidus, vairākās kompaktās grupās.³¹⁵ Savukārt, Bonifacova kapulauks situēts Lubāna līdzenuma ZA daļā, Ičas upes labajā krastā. (3.karte) Bonifacova kapulaukā varētu būt apmēram 100 uzkalniņi, bet precīzs uzkalniņu skaits nav zināms.³¹⁶ Arī uzkalniņu kapulauki bieži vien situēti līdzās cita perioda kapulaukiem. Tāds piemērs Lubāna līdzenumā ir Cakulu kapulauks, kur vidējā dzelzs laikmeta līdzenajam kapulaukam blakus ierīkots vēlā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauks.³¹⁷ Šāda kapulauka vieta norāda uz nepārtrauktu reģiona apdzīvotību dzelzs laikmetā. Tā kā Cakulu kapulaukā sākotnēji mirušie apglabāti līdzenajos kapulaukos un vēlāk arī uzkalniņu kapulaukos, šajā kapulaukā un līdz ar to arī reģionā novērojama apbedīšanas tradīciju nomaiņa, ko, visticamāk, ietekmējusi, jaunu iedzīvotāju ienākšana Lubāna līdzenumā. (Tab. 6)

³¹⁰ IBIDEM, 75.lpp.

³¹¹ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 4.lpp.

³¹² ARNIS RADIŅŠ. 10. – 13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. 17.lpp.

³¹³ IBIDEM.

³¹⁴ ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 122.lpp.

³¹⁵ RADIŅŠ, ARNIS. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cakulu senkapos 1983. g. LU LVI AMK. Inv. nr. 500. 1. – 11.lp.

³¹⁶ Bonifacovas senkapi (Priežu saliņa). LNVM AD. Inv. nr. 693. 1. – 2.lp.

³¹⁷ IBIDEM, 18.lp.

Lubāna līdzenuma uzkalniņu kapulauki ir tipiski latgaļu uzkalniņu kapulauki. Uzkalniņu kapulauki Lubāna līdzenumā mūsdienās atrodas mežainos apvidos, dažreiz purvu malās vai tiešā upju un ezeru tuvumā.³¹⁸ Par to, kāda ainava bijusi dzelzs laikmetā un kādās vietās situēti kapulauki nav zināms. Uzkalniņi bieži vien situēti cieši viens otram blakām un veido arī nelielas grupas. Kā jau minēts līdz šim uzkalniņu grupas noteiktas Cakulu senkapos.³¹⁹ Uzkalniņi ir ovālas vai apaļas formas. To diametrs ir 5 – 7 m, bet augstums 0,3 – 0,8 m.³²⁰ Piemēram, Cakulos uzkalniņi pēc formas ir apaļi vai nedaudz ovālas formas, diametrā 4 – 12 m un augstumā 0,2 – 1,6 m. ZR daļā situēti lielākie un augstākie uzkalniņi, ar izmēriem –18,5 x 10 m un 17,0 x 11 m.³²¹ Latgaļu uzkalniņu kapulauki pēc uzkalniņu skaita ir dažādi. Kapulaukā var būt situēti no dažiem desmitiem līdz pat vairākiem simtiem uzkalniņu. 66 % latgaļu uzkalniņu kapulaukos, uzkalniņu skaits nepārsniedz 100, kas atbilst arī Lubāna līdzenuma uzkalniņu skaitam kapulaukos. Sarežģītāks jautājums ir par viena uzkalniņu kapulauka kopējo apbedīto skaitu, jo, tāpat, kā līdzenajos kapulaukos, lai to noteiktu būtu nepieciešams pilnībā izpētīt visu kapulauku.³²²

Lubāna līdzenumā dzelzs laikmetā novērojami vairāki apbedījumu veidi, pavisam kopā pieci. Mirušos apbedīja – akmeņu krāvumu kapos, uzkalniņos ar akmeņu riņķi, uzkalniņos bet akmeņu riņķa un latgaļu raksturīgajos līdzenajos un uzkalniņu kapulaukos. Lubāna līdzenumā dzelzs laikmetā, apbedījumu veidu dažādība norāda uz vairāku kultūru mijiedarbību teritorijā un liecina par jaunu ienācēju ienākšanu Lubāna līdzenumā. Jāsecina, ka Lubāna līdzenuma līdzenie un uzkalniņu kapulauki ir tipiski latgaļu kapulauki un tāpēc tieši Lubāna līdzenuma līdzeno un uzkalniņu kapulaukus var raksturot izvērstāk.

3.3. Kulta vietas

Lubāna līdzenumā kulta vietas sastāda vienu no mazākajām arheoloģiskajām grupām. Līdzenuma teritorijā bronzas un dzelzs laikmetā situēta viena kulta vieta, kas, iespējams, saistāma ar dzelzs laikmetu. Karātavu kalns – soda vieta ir vienīgā zināmā dzelzs laikmetā izmantotā kulta vieta. Kulta vietas dabā ir grūti identificēt, tāpēc, iespējams, Lubāna līdzenumā ir arī citas dzelzs laikmetā izmantotas kulta vietas, kuras vēl nav apzinātas.

³¹⁸ ARNIS RADIŅŠ. 10. – 13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. 17.lpp.

³¹⁹ ARNIS RADIŅŠ. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cakulu senkapos 1983. g. LU LVI AMK. Inv. nr. 500. 1. – 11.lp.

³²⁰ ARNIS RADIŅŠ. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. 126.lpp.

³²¹ ARNIS RADIŅŠ. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cakulu senkapos 1983. g. LU LVI AMK. Inv. nr. 500. 4.lp.

³²² ARNIS RADIŅŠ. Uzkalniņu kapulauki. In: 10. – 13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. 35., 40.lpp.

Karātavu kalns – soda vieta atrodas Lubāna līdzenuma ZR daļā. Kulta vietai ZR atrodas Kapu ezers, bet DA Aiviekste. (Tab. 6.,3.karte) Kulta vieta ir ģeomorfoloģisks objekts – kalns. Tas ir mazs, lēzens paugurs, kurš mūsdienās apaudzis ar kokiem. (3.3.1.att.) Kulta vietā nav veikti arheoloģiskie izrakumi. Šo vietu apraksta E. Brastiņš. Viņš identificē kalniņu un atzīmē to, ka ļaudis to dēvē par “Baznīcas kalniņu”, bet nav ziņu par to, ka te kādreiz atradusies baznīca.³²³ Šī informācija ir būtiska, jo norāda uz kulta vietas nozīmi cilvēku apziņā.

Kulta vietai blakus atrodas Visagala pilskalns un, iespējams, šis objekts jāskatās kontekstā ar Visagala pilskalnu. Kulta vietas tuvākajā apkārtnē nav konstatēti citi arheoloģiskie pieminekļi.(3.karte) Latvijas teritorijā novērots, ka vairāku dzelzs laikmeta pilskalnu tuvumā atrodas kalns ar svētvietas nozīmi.³²⁴ Tas ļauj pieņemt, ka arī šī kulta vieta datējama ar vidējo un vēlo dzelzs laikmetu, tāpat kā Visagala pilskalns. (Tab. 6.) Nav izslēgts, ka kalns ir bijis kā papildus nocietināta dzīvesvieta Visagala pilskalnam, bet, lai šo pieņēmumu apstiprinātu, objektā nepieciešama arheoloģiskā izpēte.

3.4. Savrupatradumu vietas

Lubāna līdzenuma teritorijā zināmas vairākas dzelzs laikmeta savrupatradumu vietas. Dzelzs laikmeta savrupatradumi zināmi netālu no konkrētiem arheoloģiskiem pieminekļiem un bieži vien atrasti dzīvesvietu un kapulauku teritorijās. Tāpat savrupatradumi atrasti vietās, kur tuvumā nav arheoloģisku pieminekļu. (Tab. 8)

Zināmi vairāki savrupatradumi, kas atrasti 20. gs. 30. gados, – pie Lubāna ezera krastiem. Šie dzelzs laikmeta savrupatradumi ir raksturīgi latgaļiem – atrastas rotas, darbarīki, kā arī ieroči.³²⁵ (Tab. 8.–Nr.5.,3.karte) Iespējams, ka kādi latgaļu kapulauki situēti arī Lubāna ezera ZR krastā. Līdz šim šajā ezera krastā nav konstatēts neviens kapulauks. Savrupatradumus apraksta Ē. Mugurēvičs rakstā – “Barkavas senatne”, bet nesniedz detalizētāku informāciju par šo savrupatradumu atrašanās vietu, kā arī nenorāda, ka šajā teritorijā būtu atrasti kauli.³²⁶ Tāpēc nav iespējams savrupatradumus aprakstīt detalizētāk.

Lubāna ezera DR, laukā pie Slūžu mājām 20. gs. 70. gados atrasti divi dzelzs kapļi, kas datējas ar vēlo dzelzs laikmetu.³²⁷ (Tab. 8.–Nr.15.,3.karte) Reģionā nav reģistrēti arheoloģiskie pieminekļi. Šajā apvidū situēts Lisiņas pilskalns, bet tā apkārtnē plešas lauki un meži, kā arī tuvumā neatrodas Slūžu mājas. Iespējams, ka šī savrupatradumu vieta norāda uz teritoriju, kurā

³²³ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 4. sējums Vidzeme. 133.lpp.

³²⁴ JURIS URTĀNS. Sakrālas vietas. Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. 399. – 400.lpp.

³²⁵ ĒVALDS MUGURĒVIČS. Barkavas senatne. In: Stars (1978). LNKMP PDC. Inv. nr. 28 – 4. 2.lp.

³²⁶ IBIDEM.

³²⁷ IBIDEM.

dzelzs laikmetā tika apstrādāti lauki vai situēta līdz šim nezināma apmetne, kā arī ļoti iespējams, ka savrupatradumi ir dzelzs laikmetā nozaudēti priekšmeti.

Uz dzelzs laikmeta apdzīvotību norāda senākā dzelzs laikmeta vai agrā dzelzs laikmeta šķīļakmens, kuram nav zināmi atrašanas apstākļi.³²⁸(Tab. 8.–Nr.3.) Tāpat Lubāna līdzenuma ZR daļā atrastas senlietas, kas attiecināmas uz agro, vidējo un vēlo dzelzs laikmetu – septiņi dzelzs kātscauruma un divi uznavas cirvji, divi uznavas šķēpa gali, četri ovāli šķīļamakmeņi un vīts bronzas kaklariņķis ar cilpu galiem.³²⁹(Tab. 8.–Nr.11.3.karte) Informācijas trūkuma dēļ, par atradumu apstākļiem, savrupatradumi nav izmantojami tēmas izpētē. Arī šie savrupatradumi papildina priekšstatu par Lubāna līdzenuma ZR teritorijas apdzīvotību dzelzs laikmetā.

Lubāna līdzenuma ZA daļā, Ičas un Paukules upes krastā savāktas ar ripu un bez ripas darinātas keramikas lauskas.(Tab. 8.–Nr.7.,3.karte) Savrupatradumus atradusi I. Loze un novērojusi apkārtnes teritorijā vāju kultūrslāni.³³⁰ Apskatot dzīvesvietu novietojumu, tuvumā situēts Pilskalns pie Pilskalna un Berzīnes pilskalns, kur abos pilskalnus ir zināms vāji izteikts kultūrslānis, ko aprakstījis jau iepriekš arī E. Brastiņš.³³¹ Tomēr, jādodomā, ka šis savrupatradums nav kontekstā ar šīm dzīvesvietām, jo to būtu norādījusi arheoloģe. Citviet apkārtne nav zināmi reģistrēti arheoloģiskie pieminekļi, kas liecinātu par šo savrupatradumu piederību kādai no zināmām dzīvesvietām. Iespējams, ka savrupatradums liecina par pavisam jaunu, vēl nezināmu dzelzs laikmeta dzīvesvietu, kas situēta Lubāna līdzenuma ZA.

Lielākoties Lubāna līdzenuma savrupatradumu aprakstos nav norādīta konkrēta atradumu vieta, bet gan ciema vai upes krasts. Lubāna līdzenuma savrupatradumu vietas, iespējams, norāda uz jaunām vēl neapzinātām dzelzs laikmetā apdzīvotām vai izmantotām teritorijām Lubāna līdzenumā, bet nepietiekošās informācijas dēļ, nav iespējams sīkāk raksturot atrastos savrupatradumus. Lubāna līdzenumā visvairāk dzelzs laikmetam raksturīgi savrupatradumi atrasti Lubāna līdzenuma Z daļā. (3.karte)

3.5. Apdzīvotības struktūra

Lubāna līdzenuma dzelzs laikmeta apdzīvotības struktūru veido 55 arheoloģiski objekti, kā arī piecas savrupatradumu vietas. (3.karte) Dzelzs laikmetā Lubāna līdzenumā palielinās gan apmetņu, gan pilskalnu skaits, kā arī līdzenumā dzelzs laikmetā ierīkotas 34 kapulauku vietas,

³²⁸ JURIS URTĀNS. Akmens rīks. LNKMP PDC. Inv. nr. 115834 – 7. 1 – 2.lp.

³²⁹ ANDREJS VASKS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr.). 81.lpp.

³³⁰ ILZE LOZE. Arheoloģiskās apzināšanas darbi Lubānas zemienē 1972. gadā. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1972. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1973. 45.lpp.

³³¹ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. 155., 157.lpp.

kas veido lielāko daļu no arheoloģiskajiem pieminekļiem un, tāpat kā apmetnes un pilskalni, norāda uz teritorijas intensīvo apdzīvotību dzelzs laikmetā.

Arī dzelzs laikmetā Lubāna līdzenumā apdzīvotība koncentrējas apkārt Lubāna ezeram. Arheoloģiskie pieminekļi, galvenokārt situēti ezera D un DA krastos. Tāpat intensīvāka apdzīvotība novērojama Lubāna līdzenuma Z, ZA. (3.karte) Lubāna mitrāja jeb Lubāna klānu teritoriju dzelzs laikmetā apdzīvo maz, jo, kā jau iepriekš minēju, šīs teritorijā augsne ir mitra un purvainā, kas saimniecisko darbību mitrāja teritorijā padara sarežģītāku.³³² Lubāna mitrāja teritorijā apdzīvotas Zvejsalas, Aboras I, Kvpānu II un III apmetņu teritorijas, kā arī dzelzs laikmetā ierīkots Bonifacova un Līčagala kapulauks. (3.karte) Šīs apmetnes un kapulauki situēti mitrāja nomalēs, tādejādi, iespējams, apstrādājamus laukus ierīkojot ārpus apmetņu un mitrāja teritorijas. Apmetnes apdzīvotas jau iepriekš gan akmens laikmetā, gan arī bronzas laikmetā, iespējams, arī dzelzs laikmetā cilvēki šeit turpinājuši apmesties gan patstāvīgi, gan arī sezonāli.

Lubāna līdzenumā dzelzs laikmetā pieaug teritorijas apdzīvotības intensitāte. Dzelzs laikmetā tiek izveidoti pieci jauni pilskalni. Tāpat apdzīvotību turpina jau no bronzas laikmeta apdzīvotajās apmetnēs, kā arī ierīkotas jaunas apmetņu vietas, kuras izmantotas arī akmens laikmetā. (Tab. 6.) Turklāt kapulauki, galvenokārt, koncentrējas netālu no dzīvesvietām. (3.karte)

Dzelzs laikmetā Lubāna līdzenumā ir novērojami atsevišķi apdzīvotības mikrorajoni. Dzelzs laikmetā viens no mikrorajoniem situēts ir Lubāna ezera A krastā, Īdeņas un Kvāpānu dīķu apkārtnes teritorijās. Šajā arheoloģiskajā mikrorajonā iekļaujas – Kvāpānu II un III apmetne, Īdeņas pilskalns ar apmetni un kapulauku, Brikuļu pilskalns, Dervanienas senkapi, Lazdavnieku senkapi un Ašu sila apmetne. (3.karte) Jādomā, ka Brikuļu pilskalns ar Īdeņas pilskalnu kādu laiku tomēr tika apdzīvoti reizē un tikai vēlāk Brikuļu pilskalnu vairs neapdzīvoja. Mazliet lielāks apdzīvotības mikrorajons novērojams Lubāna līdzenuma ZA. Mikrorajonu veido – Berzīnes pilskalns, Pilskalns pie Pilskalniem, kā arī Bonifacovas, Beļausku, Domopoles, Mastarīgu, Lieparu, Slaveitu un Ņeibenieku senkapi. (3.karte) Savukārt, Lubāna līdzenuma Z, situēts ir Krapas pilskalns un Rāviju, Zaļumu, Jaunpommeru, Antanu II, Antanu un Ušuru kapulauks, kuri arī veido atsevišķu mikrorajonu. Lubāna līdzenumā atrodas arī mazāki mikrorajoni. Piemēram, Visagala pilskalns, Saikavas un Meirānu senkapi veido mikrorajonu Lubāna līdzenuma R daļā. (3. karte)

Jāsecina, ka dzelzs laikmetā Lubāna līdzenuma apdzīvotības intensitāte pieaug un novērojamas izmaiņas apdzīvotības struktūrā, ko ietekmē teritorijas jaunie iedzīvotāji no Centrāllietuvas un Zemgales teritorijas, par ko liecina jaunas apbedīšanas tradīcijas līdzenuma

³³² AIVARS MARKOTS. Enciklopēdija Latvija un latvieši. Latvijas daba 3.sēj. 159. – 161.lpp.

teritorijā. Tāpat apdzīvotības struktūru ietekmē lopkopības un zemkopības nostiprināšanās un nepieciešamība apgūt teritorijas, kuru tuvumā varētu apsaimniekot laukus. Lubāna līdzenuma iedzīvotāji dzelzs laikmetā turpina apdzīvot Lubāna ezera krastus un atšķirībā no bronzas laikmeta, izvērš apdzīvotību arī līdzenuma perifērijā, tālāk no ezera mitrās zonas. Jāsaka, ka dzelzs laikmetā Lubāna līdzenums tiek apdzīvots intensīvāk nekā bronzas laikmetā.

SECINĀJUMI

Lubāna līdzenuma bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskās izpētes vēsture no 19. gs. līdz 2023. gadam norāda uz Lubāna līdzenuma arheoloģiskās teritorijas nozīmīgo lomu Latvijas teritorijas arheoloģiskajā izpētē. Lubāna līdzenuma teritorijas pētniecība ir bijusi aktuāla jau no 19. gs. un nav zaudējusi savu lomu līdz pat mūsdienām. Teritorijā arheoloģiskā izpēte, galvenokārt, izvērstā pētīt akmens laikmetu, bet ir arī apzinātas un pētītas bronzas un dzelzs laikmeta vietas, kam līdz šim zinātniskajā literatūrā pievērsta mazāka uzmanība. Pētīt akmens laikmeta arheoloģiskos pieminekļus, iegūts arī plašs bronzas un dzelzs laikmeta arheoloģiskais materiāls, kas ļauj raksturot Lubāna līdzenuma apdzīvotību bronzas un dzelzs laikmetā. Arheoloģiskā izpēte Lubāna līdzenumā veikta, galvenokārt, saistībā ar Lubāna ezera apkārtnes pārveidošanas darbiem – kanālu rakšanām, lokālām meliorācijām, dambju uzbēršanām, kā arī dažādiem kompleksas saimniecības izmantošanas darbu projektiem. Tāpat teritorijā veikta arheoloģiskā izpēte tīri zinātniskos nolūkos, lai iegūtu un papildinātu datus, kā arī arheoloģisko materiālu, par Lubāna līdzenuma arheoloģiskajiem pieminekļiem.

Lubāna līdzenumā veiktajos arheoloģiskajos izrakumos iegūts apjomīgs arheoloģiskais materiāls, kas norāda uz Lubāna līdzenuma apdzīvotību bronzas laikmetā. Ar bronzas laikmetu datējamas 14 dzīvesvietas un viena savrupatradumu vieta. Arheoloģiskais materiāls, kas iegūts Lubāna līdzenuma bronzas laikmeta apdzīvotajās teritorijās, ļauj noteikt Lubāna līdzenuma bronzas laikmeta apdzīvotības struktūras veidošanos no agrā bronzas līdz vēlajam bronzas laikmetam.

Bronzas laikmetā Lubāna līdzenumā novērojamas kardinālas apdzīvotības struktūras izmaiņas, kuras ietekmējušas klimatiskās pārmaiņas – klimats kļūst vēsāks un mitrāks, kā arī Lubāna ezera ūdens līmeņa paaugstināšanās rezultātā aplūst un pārpurvojas Lubāna ezera apkārtnē, kas izraisa vairāku vēlā neolīta apmetņu pamešanu, saglabājot apdzīvotību apmetnēs, kuras situētas uz augstākiem pauguriem vai zemes pacēlumiem. Tāpat apdzīvotības struktūras izmaiņas noteica sociālais faktors – bronzas laikmetā notiek saimniecības pārorientēšanās, sākot nostiprināties zemkopība un lopkopība, kas izraisa iepriekšējā perioda dzīvesvietu pamešanu un pārcelšanos uz Lubāna līdzenuma teritorijām, kurās šo saimniecisko darbību varētu īstenot. Turklāt apdzīvotības struktūras izmaiņas nosaka arī sabiedriskās dzīves organizācija, izveidojot nocietinātas dzīvesvietas un tuvumā apdzīvojot lauku apmetnes. Pilskalni kļūst par apkārtnes teritorijas noteicošajiem centriem. Tāds administratīvais centrs tiek izveidots Brikuļos, kuru apdzīvoja liela kopiena, kas bija saimnieciski spēcīgāka par apkārtnes

dzīvesvietām. Tāpat uz to norāda arī Brikuļu pilskalna apbūve un izveidotās aizsardzības sistēmas.

Agrajā bronzas laikmetā, salīdzinājumā ar vēlā neolīta apmetņu skaitu, Lubāna līdzenumā novērojama apdzīvotības samazināšanās, savukārt, vēlajā bronzas laikmetā novērojama dzīvesvietu skaita palielināšanās, kā arī apdzīvotības intensitātes pieaugums dzīvesvietās. Bronzas laikmetā Lubāna līdzenums ir viens no Latvijas teritorijas plašāk apdzīvotajiem reģioniem un nezaudē savu nozīmi arī pārējo Latvijas teritoriju bronzas laikmeta apdzīvoto reģionu kontekstā, jo tāpat kā citviet, šeit attīstīta ir bronzas apstrāde. Lagažas apmetnē iegūti senākie bronzas tīģeļu fragmenti, kas liecina par to, ka Lubāna līdzenums ir viena no pirmajām Latvijas teritorijām, kurā apgūtas jaunās tehniskās zināšanas, lai apstrādātu bronzu.

Arheoloģiskais materiāls raksturo Lubāna līdzenuma plašāk pētīto bronzas laikmeta dzīvesvietu saimniecisko darbību, kā arī apbūvi, ļaujot noteikt Brikuļu pilskalna provizorisko iedzīvotāju skaitu un arī citu apmetņu apdzīvotības intensitāti. Vairākās apmetnēs par apdzīvotību bronzas laikmetā liecina keramika, jo arheoloģiskie izrakumi izvērsti apmetņu neolīta apdzīvotības posma pētīšanai un iegūts mazāks arheoloģiskais materiāls, kas raksturo apmetņu bronzas laikmeta apdzīvotību.

Lubāna līdzenuma dzelzs laikmeta arheoloģiskais materiāls ir daudz apjomīgāks par bronzas laikmeta arheoloģisko materiālu, jo Lubāna līdzenumā dzelzs laikmetā ierīkoti kapulauki un apgūtas jaunas dzīvesvietu teritorijas. Dzelzs laikmeta apdzīvotības struktūru veido 55 arheoloģiskie pieminekļi un piecas savrupatradumu vietas. Lubāna līdzenumā ir vairāki dzelzs laikmeta arheoloģiskie pieminekļi, kuru datējums noteikts aptuveni, kā arī liela daļa kapulauku apskatāmajā teritorijā ir postīti vai pilnībā iznīcināti, kas apgrūtina noteikt teritorijas apdzīvotības struktūras veidošanos no senākā dzelzs laikmeta līdz vēlajam dzelzs laikmetam.

Apdzīvotības struktūras izmaiņas Lubāna līdzenumā novērojamas arī dzelzs laikmetā. Agrajā dzelzs laikmetā sāk mazināties pilskalnu kā administratīvo centru nozīme un, līdz ar to, teritorijā pieaug lauku apmetņu skaits, ko izteikti var novērot Lubāna līdzenumā, kad agrā dzelzs laikmeta beigās pamests tiek Brikuļu pilskalns, bet pieaug lauku apmetņu skaits. Tāpat šajā laikā novērojama ir jaunu iedzīvotāju ienākšana līdzenuma teritorijā, par ko liecina jaunu apbedīšanas veidu parādīšanās. Savukārt, ar vidējo dzelzs laikmetu Lubāna līdzenumā novērojama apdzīvotības intensitātes palielināšanās, ko ietekmē gan jaunu dzīvesvietu, gan arī līdzeno un no 10. gs. uzkalniņu kapulauku parādīšanās, kas liecina, ka Lubāna līdzenumu sāk apdzīvot latgaļi. Tāpat apdzīvotības struktūras veidošanos un dzīvesvietu lokāciju izvēlēšanos ietekmē zemkopības un lopkopības nostiprināšanās, kas rezultējas ar jaunu teritoriju apgūšanu

ārpus Lubāna mitrāja teritorijas, kā arī tālāk no Lubāna ezera krastiem, kuri arī šajā periodā mēdz applūst, Lubāna ezera ūdens līmeņa svārstību rezultātā.

Dzelzs laikmeta arheoloģiskais materiāls sniedz liecības par dzīvesvietu saimniecisko darbību, bet mazāk par apbūvi. Vienīgās dzīvesvietu apbūves liecības novērojamas Brikuļu pilskalnā un norādītas Visagala pilskalnā. Dzelzs laikmetā Lubāna līdzenumā ir mazliet sarežģītāk noteikt Brikuļu pilskalna nozīmi, jo teritorijā, bez bronzas laikmetā apdzīvotā Lisiņas pilskalna, apdzīvotību izveido piecos jaunos pilskalnus, uz ko norāda, galvenokārt, E. Brastiņa pilskalnu apzināšanas ekspedīcijā iegūtie savrupatradumi un daļēji arī I. Lozes 1997. gadā veiktās apzināšanas ekspedīcijas laikā iegūtais arheoloģiskais materiāls. Pilskalni nav arheoloģiski pētīti, tāpēc nav sīkāk raksturojumi. Tāpat vairāku dzīvesvietu arheoloģiskais materiāls, kas norāda uz apdzīvotību dzelzs laikmetā, ir dzelzs laikmetam raksturīgā keramika, līdz ar to arī šo apmetņu apdzīvotību raksturot dzelzs laikmetā ir sarežģītāk.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

I Avoti

I.I Npublicētie avoti

LU LVI AMK un LNVM AD materiāli

1. APALS, JĀNIS. Pārskats par 1965.g. arheoloģiskajiem izrakumiem Jaungulbenes Ušuru kara kapos un zviedru kapos. LU LVI AMK. Inv. nr. 161.
2. Bonifacovas senkapi (Priežu saliņa). LNVM AD. Inv. nr. 693.
3. CIMERMANE, IEVA. Ziņojums par pārbaudes izrakumiem VIĻĀNU rajona Cakulu s. "KARA KAPOS". LU LVI AMK. Inv. nr. 37.
4. EBERTS, MAKSS. Pārskats par izrakumiem Madonas apr. Lubānas pag. Līčugala 1913. gadā 25. – 27. VII. LNVM AD. Inv. nr. 233.
5. EBERTS, MAKSS. Pārskats par izrakumiem Madonas apr. pie Saikavas Aiviekstes upes labajā krastā 1913. gada 30. VII – I. VIII. LNVM AD. Inv. nr. 89.
6. EBERTS, MAKSS. Ziņojums par senvietu apskati Dienvidvidzemē 1913. gada jūlijā – augustā. LNVM AD. Inv. nr. 91.
7. GRAUDONIS, JĀNIS, LAULA, SILVIJA. Pārskats par 1962. gada arheoloģiskajiem izrakumiem Gulbenes raj. Priedkalnos. LU LVI AMK. Inv. nr. 76.
8. KRŪMIŅŠ, EDGARS. Akmens laikmeta apmetne Ičas krastā. LNVM AD. Inv. nr. 219.
9. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie aizsardzības izrakumi Rēzeknes rajona Nagļu ciema Jašubovas neolīta apmetnē 1968. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 915.
10. LOZE, ILZE. Atskaite par zondējuma rakumiem Rēzeknes raj. Gaigalavas pagasta Brikuļu (Lazdukalns) apmetnē 1963. g. LU LVI AMK. Inv. nr. 909.
11. LOZE, ILZE. Par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnē 1976. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 345.
12. LOZE, ILZE. Par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu neolīta un vēlās apmetnes 1974. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 769.
13. LOZE, ILZE. Par arheoloģiskajiem izrakumiem Lagažas apmetnē 1968. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 768.
14. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II apmetnē 1977. gadā. (Rēzeknes raj., Gaigalavas c. p.) LU LVI AMK. Inv. nr. 375.
15. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II neolīta apmetnē 1978. gadā (Rēzeknes rajons, Gaigalavas c.p.). LU LVI AMK. Inv. nr. 385.

16. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Malmutas apmetnē 1964. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 152.
17. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Zvejsalu apmetnē 1968. – 1969. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 210.
18. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem pārbaudes izrakumiem Zvejsalu apmetnē 1963. – 1964. gadam. LU LVI AMK. Inv. nr. 151.
19. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Malmutas grīvā 1963. g. augusts. LU LVI AMK. Inv. nr. 94.
20. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģisko izrakumu darbiem Rēzeknes rajona Kvāpānu II vidējā neolīta apmetnē 1979. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 403.
21. LOZE, ILZE. Pārskats par pārbaudes izrakumiem Asnes apmetnē. LU LVI AMK. Inv. nr. 93.
22. LOZE, ILZE. Pārskats par 1997. gada arheoloģisko apzināšanas darbiem un starpdisciplinārajiem pētījumiem Lubāna ezera ieplakā un tās apkārtnē. LU LVI AMK. Inv. nr. 972.
23. LOZE, ILZE. Pārskats par Aboras apmetnes 2008. gada arheoloģiskajiem izrakumiem. LU LVI AMK. Inv. nr. 1192.
24. LOZE, ILZE. Pārskats par Aboras I vēlā neolīta apmetnes arheoloģiskajiem izrakumiem 1964. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 1340.
25. LOZE, ILZE. Pārskats par Aboras I vēlā neolīta apmetnes arheoloģiskajiem izrakumiem 1965. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 1341.
26. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ičas neolīta apmetnē 1989. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 680.
27. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Īdeņas bronzas laikmeta apmetnē 1974. gadā. LU LVI AMK. 772.
28. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Īdeņu vidējā dzelzs laikmeta kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 770.
29. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Lagažas apmetnē Balvu rajonā 1965. un 1966. gados. LU LVI AMK. Inv. nr. 186.
30. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu apmetnē 1973. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 286.
31. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 781.
32. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Smaudžu kapulaukā 1973.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 285.

33. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Sūļagala mezolīta apmetnē 1980. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 439.
34. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Upesgala līča neolīta apmetnē 1990.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 784.
35. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem pārbaudes izrakumiem Rēzeknes rajona Sūļagala mezolīta apmetnē 1979. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 404.
36. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Aboras apmetnē. LU LVI AMK. Inv. nr. 92.
37. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Lubānas ezera dienvidaustrumu piekrastē (Malmutas upes grīvā u.c.) 1972. gada augustā. LU LVI AMK. Inv. nr. 260.
38. LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģisko izrakumu darbiem Asnes vēlajā neolīta apmetnē Madonas rajonā, Degumnieku c/p 1964. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 184.
39. LOZE, ILZE. Pārskats par Ičas apmetnes 1988. gada arheoloģiskajiem izrakumiem. LU LVI AMK. Inv. nr. 639.
40. NORE, AUGUSTS. Pārskats par izrakumiem Madonas apr. Jaungulbenes pag. Ušuros (Silabričos) 1922. gada 19.V. LNVM AD. Inv. nr. 97.
41. RADIŅŠ, ARNIS. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cakulu senkapos 1983. g. LU LVI AMK. Inv. nr. 500.
42. STEPINŠ, PĒTERIS. Bērzpils Slaveīti. LNVM AD. Inv. nr. 223.
43. ŠNORE, RAULS. Pārskats par izrakumiem Madonas apr. Lubānas pag. Vēverājos 1933. gada 26. un 27. X. LNVM AD. Inv. nr. 231.
44. ŠTURMS, EDUARDS. Pārskats par izrakumiem “Zviedru krastu” apmetnē Ičas kreisajā krastā. LNVM AD. Inv. nr. 219.
45. VASKS, ANDREJS. A. Vaska pārskats par Brikuļiem 1973. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 291.
46. VASKS, ANDREJS. Pārskats par izrakumiem Brikuļu apmetnē 1974. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 312.
47. VASKS, ANDREJS. Pārskats par izrakumiem Brikuļu apmetnē 1978. gadā (I – II) I. LU LVI AMK. Inv. nr. 379.
48. VASKS, ANDREJS. Pārskats par izrakumiem Brikuļu nocietinātajā apmetnē 1979. gadā no 4. jūnija līdz 7. jūlijam. LU LVI AMK. Inv. nr. 402.
49. ZAGORSKIS, FRANCIS. Pārskats par arheoloģiskajiem pārbaudes izrakumiem Ičas apmetnē 1964. g. 18. – 21. augustam. LU LVI AMK. Inv. nr. 139.

LNKMP PDC materiāli

1. Arheoloģijas pieminekļu pase. LNKMP PDC. Inv. nr. 40628 – 6.
2. BOLTANS, JĀNIS. Silenieku mājas savrupatradums. LNKMP PDC. Inv. nr. 176054297 – 4.
3. ČUDARS, D. Arheoloģiska pieminekļa vai priekšmeta apskats. LNKMP PDC. Inv. nr. 174994331 – 2.
4. ČUDARS, D., PODIŅŠ, V., ŠTURMS, EDUARDS. Arheoloģiska pieminekļa vai priekšmeta apskats. LNKMP PDC. Inv. nr. 176864416 – 5.
5. ČUDARS, D., STEPĪŅŠ, PĒTERIS, ZAGORSKIS, FRANCIS. Arheoloģiska pieminekļa vai priekšmeta apskats. LNKMP PDC. Inv. nr. 176034295 – 5.
6. DUNDURE, S. Par savrupatradumu Stradu pag. LNKMP PDC. Inv. nr. 49617 – 2.
7. LOZE, ILZE. Elks ieraudzīja dienas gaismu. In: Skola un ģimene. (01.01.1970.) LNKMP PDC. Inv. nr. 32352 – 1.
8. LOZE, ILZE. Ozolkalna apmetne. In: Lubānas klāni aicina. Rēzekne 1994. LNKMP PDC. Inv. nr. 7895.
9. LOZE, ILZE. Višķuļu apmetne Bērpilzs pag. Arheoloģiskās apzināšanas darbi Lubānas zemienē 1972. gadā. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1972. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1973. 45.lpp. LNKMP PDC. Inv. nr. 9213.
10. Lubāna ezera savrupatradumi. LNKMP PDC. Inv. nr. 14091.
11. MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Barkavas senatne. In: Stars (1978). LNKMP PDC. Inv. nr. 28 – 4.
12. RITUMS, RAITIS. Arheoloģijas pieminekļa apraksts. LNKMP PDC. Inv. nr. 49461 – 2.
13. ROZENVALDS, R. Stradu senkapi (Zviedru kapi). Madonas raj. Ošupes pag. LNKMP PDC. Inv. nr. 50850.
14. STEPĪŅŠ, PĒTERIS. Arheoloģiska pieminekļa vai priekšmeta apskats. Garā sila savrupatradums. LNKMP PDC. Inv. nr. 2083922 – 2.
15. URTĀNS, JURIS. Akmens rīks. LNKMP PDC. Inv. nr. 115834 – 7.
16. VANKINA, LŪCIJA. Savrupatradums. Lubāna ezers, sv. LNKMP PDC. Inv. nr. 10889.
17. ZIEDIŅŠ, A. Arheoloģiska pieminekļa vai priekšmeta apskats. LNKMP PDC. Inv. nr. 214930 – 2.

LVGMC VDA materiāli

1. ĻUĻKO, IRAĪDA (RED.). Pārskats par piesārņojuma līmeni un hidroloģiskajiem rādītājiem Lubānas ezerā un Aiviekstes upē. LVGMC VDA. Inv. nr. 330.

I.II Publicētie avoti

1. ANDREJS, VASKS. Darbu nobeigums Brikuļu nocietinātajā apmetnē. In: APALA, ZIGRĪDA, CIMERMANIS, SAULVEDIS, MUGURĒVIČS, ĒVALDS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1979. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1980.
2. BALODIS, FRANCIS, TENDELIS, AUGUSTS. (red.). Latviešu vēsture. 1. sēj. 1.daļa. Rīga 1938.
3. BALODIS, FRANCIS. Latviešu senvēstures pētīšanas gaitas. In: Senā Latvija II iespriedums. Rīga 1956.
4. BRASTIŅŠ, ERNESTS. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. Rīga 1928.
5. BRASTIŅŠ, ERNESTS. Latvijas pilskalni. 4. sējums Vidzeme. Rīga 1930.
6. EBERHARDS, GUNTIS. Ko glabā Lubānā ezers un klani? In: Zinātne un Tehnika. Nr. 8. (01.08.1988).
7. GRUŠEVA, RITA. Ķemmes keramikas kultūra Upesgala līča un Dzedziekstes apmetnēs. Rīga 2013.
8. LATVIJAS REPUBLIKAS LIKUMS – Par kultūras pieminekļu aizsardzību. Pieejams:<https://likumi.lv/ta/id/72551-par-kultur-as-piemineklu-aizsardzibu> (skat. 07.05.2023.)
9. LEGZDIŅA, DARDEGA, PLANKĀJS, EDUARDS, VIŠOCKA, VANDA, ZARIŅA, GUNITA. Arheoloģiskie izrakumi Aboras I apmetnē 2021. gadā. In: BĒRZIŅŠ, VALDIS, BRŪZIS, RŪDOLFS, URTĀNS, JURIS U.C. (red.). Arheologu pētījumi Latvijā 2020. un 2021. gadā. Rīga 2022.
10. LĢIA Topogrāfiskās 1:10000 ar reljefa ēnojumu karte.
11. LOZE, ILZE. Arheoloģiskā apzināšana un starpdisciplinārie pētījumi Lubāna ezera ieplakā un tās apkārtnē. In: APALA, ZIGRĪDA, CAUNE, ANDRIS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1996. un 1997. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1998.
12. LOZE, ILZE. Arheoloģiskā pētniecība Lubānas klānos. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1971. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1972.
13. LOZE, ILZE. Arheoloģiskā pētniecība Lubānas zemienē 1966. gadā. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1966 gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1967.
14. LOZE, ILZE. Arheoloģiskās apzināšanas darbi Lubānas zemienē 1972. gadā. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1972. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1973.

15. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie izrakumi Ičas neolīta apmetnē. In: APALA, ZIGRĪDA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1988. un 1989. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1990.
16. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie izrakumi Kvāpānu II apmetnē 1977. gadā. In: APALA, ZIGRĪDA, CIMERMANIS, SAULVEDIS, MUGURĒVIČS, ĒVALDS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1977. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1978.
17. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie pētījumi Aboras I apmetnē Lubānas zemienē. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1970. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1971.
18. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie pētījumi Kvāpānos un Īdeņos. In: Izrakumi Brikuļu apmetnē. In: FELDHŪNS, ĀBRAMS (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1974. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1975.
19. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie pētījumi Kvāpānu apmetnēs. In: Materiāli par arheologu un etnogrāfu 1976. gada ekspedīciju darba rezultātiem. Rīga 1977.
20. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie pētījumi Lubānas klānos 1967.gadā. In: Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1967. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1968.
21. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie pētījumi Lubānas zemienē 1964.gadā. In: Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1975. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1965.
22. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie pētījumi Lubānas zemienē. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1969. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1970.
23. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie pētījumi Sūļaga apmetnē. In: APALA, ZIGRĪDA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980. / 1981. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1982.
24. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie pētījumi Sūļagala apmetnē. In: APALA, ZIGRĪDA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980. / 1981. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1982.
25. LOZE, ILZE. Arheoloģiskie pētījumi Upesgala līča neolīta apmetnē. In: APALA, ZIGRĪDA, CAUNE, ANDRIS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1990. un 1991. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1992.
26. LOZE, ILZE. Attēli. In: Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. Rīga 2015.
27. LOZE, ILZE. Jaunie neolīta laikmeta pieminekļi Lubānas zemienē. In: Referātu tēzes zinātniskai atskaites sesijai par 1963. gada arheoloģiskām un etnografiskām ekspedīcijām. Rīga 1964.

28. LOZE, ILZE. Ķemmes bedrīšu keramikas kultūra Latvijā. APALA, ZIGRĪDA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS U.C. (red.). In: Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1984. un 1985. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1986.
29. LOZE, ILZE. Lubānas arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1979. gadā. In: APALA, ZIGRĪDA, CIMERMANIS, SAULVEDIS, MUGURĒVIČS, ĒVALDS, U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1979.
30. LOZE, ILZE. Lubānas arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1979. gadā. In: APALA, ZIGRĪDA, CIMERMANIS, SAULVEDIS, MUGURĒVIČS, ĒVALDS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1979. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1980.
31. LOZE, ILZE. Lubānas līdzenuma akmens laikmeta apmetņu datējumi ar radioaktīvā oglekļa metodi. In: APALA, ZIGRĪDA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980. / 1981. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1982.
32. LOZE, ILZE. Lubānas zemienes arheoloģiskā pētniecība 1965. gadā. In: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu un etnogrāfu 1965. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1966.
33. LOZE, ILZE. Pētījumi 1974. gada Smaudžu arheoloģiskā kompleksā. In: Izrakumi Brikuļu apmetnē. In: FELDHŪNS, ĀBRAMS (red.) Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1974. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1975.
34. LOZE, ILZE. Pētījumi Lubānas zemienē. In: APALA, ZIGRĪDA, CIMERMANIS, SAULVEDIS, MUGURĒVIČS, ĒVALDS, U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1979.
35. Pieminēkļu saraksts. In:
Mantojums.lv. Pieejams: <https://karte.mantojums.lv/#map=8.0/56.950000/24.104000>
(skat. 10.04.2022.)
36. ŠTURMS, EDUARDS. Dvietes un Lubānas kaula senlietas. In: Senatne un Māksla (01.01.1938.).
37. ŠTURMS, EDUARDS. Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20. gados. In: Senatne un Māksla (01.10.1938.).
38. VASKS, ANDREJS. Brikuļu nocietinātā apmetne. In: APALA, ZIGRĪDA, CIMERMANIS, SAULVEDIS, MUGURĒVIČS, ĒVALDS, U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1979.
39. VASKS, ANDREJS. Darbu nobeigums Brikuļu nocietinātajā apmetnē. In: APALA, ZIGRĪDA, CIMERMANIS, SAULVEDIS, MUGURĒVIČS, ĒVALDS, U.C. (red.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1979.

40. VASKS, ANDREJS. Izrakumi Brikuļu apmetnē. In: FELDHŪNS, ĀBRAMS (red.) Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1974. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1975.
41. VASKS, ANDREJS. Brikuļu pilskalns. In: Nacionālā enciklopēdija.
Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/170009-Brikuļu-pilskalns> (skat. 06.05.2023.)
42. ZELČS, VITĀLIJS. Latvijas reljefs. In: Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/26548-Latvijas-reljefs> (skat.20.05.2023.))

II Literatūra

1. Arheoloģisko pieminekļu un atradumu vietu saraksts. In: APALS, JĀNIS, ATGĀZIS, MĀRIS, GRAUDONIS, JĀNIS U.C. Latvijas senākā vēsture 9. g. t. pr. Kr. – 1200. g. Rīga 2001.
2. ATGĀZIS, MĀRIS. Vidējais dzelzs laikmets 400. – 800. g. In: APALS, JĀNIS, ATGĀZIS, MĀRIS, GRAUDONIS, JĀNIS U.C. Latvijas senākā vēsture 9. g. t. pr. Kr. – 1200. g. Rīga 2001.
3. BALODIS, FRANCIS. Senākie laiki latviešu senvēsture. BALODIS, FRANCIS, TENTELIS, AUGUSTS (red.). Latviešu vēsture. 1.sēj. 1.daļa. Rīga 1938.
4. BAUMANE, GUNITA. Pieminekļu valdes darbība 20. gs. 20. – 40. gados. In: Pieminekļu valdei – 90. Pieminekļu valdes mantojums Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājumā. Rīga 2013.
5. CIGLIS, JĀNIS. Ziemeļaustrumu Latvijas senākās dzelzs laikmeta beigas un agrā dzelzs laikmeta sākumā. In: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 61. sēj. 4. Nr. A daļa. Rīga 2007.
6. EBERHARDS, GUNTIS. Jauni ģeomorfoloģiskie dati par Lubāna līdzenuma akmens laikmeta apmetnēm (mezolīts, agrais un vidējais neolīts). In: Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. Rīga 2015.
7. GRUŠEVA, RITA. Ķemmes keramikas kultūra Upesgala līča un Dzedziekstes apmetnēs. Rīga 2013.
8. GUŠČIKA, ELĪNA. Agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņi ar akmeņu riņķi Latgales teritorijā. In: Vēsture: avoti un cilvēki. Vēsture XVI. Daugavpils 2013.
9. GUŠČIKA, ELĪNA. Uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku izveidošanās mūsdienu Latvijas un Lietuvas teritorijā 1. – 2. gs. In: Daugavpils universitātes 53. starptautiskās zinātniskās konference. Daugavpils 2011.
10. KALNIŅA, LAIMDOTA. Lubāna ezers. In: Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/51670-Lubāna-ezers> (skat. 18.05.2022.)
11. LANG, VALTER. *The Bronze and Early Iron Ages in Estonia. Estonian Archaeology 3. Tartu* 2007.

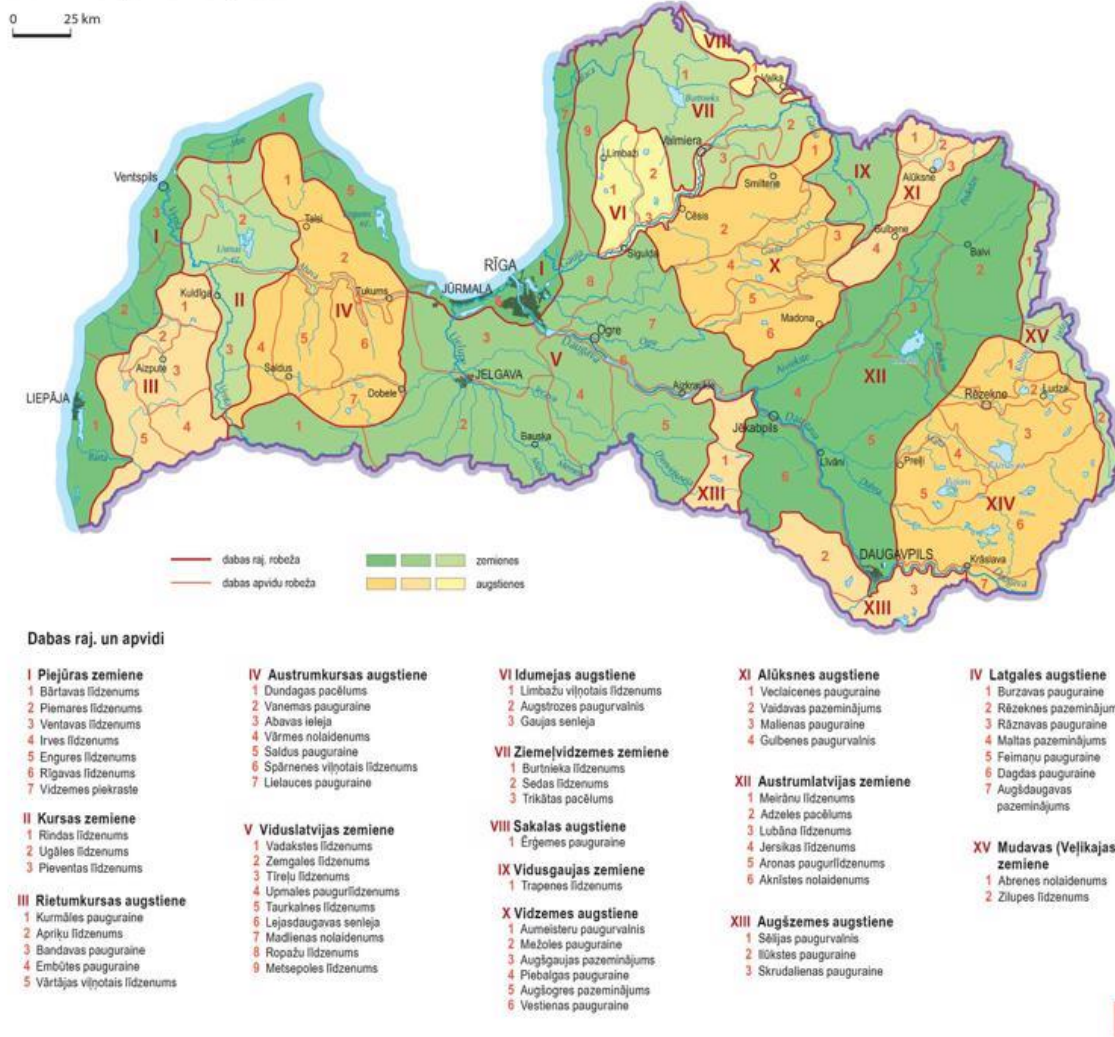
12. Latvijas PSR arheoloģisko pieminekļu un savrupatradumu vietu saraksts. In: APALS, JĀNIS, ATGĀZIS, MĀRIS, DAIGA, JOLANTA u.c. Latvijas PSR arheoloģija. Rīga 1974.
13. LĀCE, ZENTA, BROKA. Arheoloģija Vācu okupācijas laikā (1941 – 1944). In: VASKS, ANDREJS, ZARIŅA, GUNITA (red.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021.
14. LOZE, ILZE, EBERHARDS, GUNTIS. Vēlā neolīta Aboras I apmetnes apdzīvotība. Jauni radioaktīvā oglekļa datējumi. In: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 66.sēj. 5 un 6. nr. Rīga 2012.
15. LOZE, ILZE. Ičas I un II apmetnes. In: VASKS, ANDREJS, ZARIŅA, GUNITA (red.) Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021.
16. LOZE, ILZE. Lubāna ezera mitrāja neolīta dzintars un tā apstrādes darbnīcas. Rīga 2008.
17. LOZE, ILZE. Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. Rīga 2015.
18. MACĀNE, AIJA. *More Than Just Zvejnieki: An Overview of Latvian Stone Age Burials. In: European Journal of Archaeology 24 (3). Cambridge 2021.*
19. MARKOTS, AIVARS. Lubāna līdzenums. In: KAVACS, GUNTIS (red.). Enciklopēdija Latvija un latvieši. Latvijas daba 3.sēj. Rīga 1995.
20. Mūsu mērķi. In: Latvijas Arheoloģu biedrība.
Pieejams: https://www.arheologubiedriba.lv/par_biedribu (skat.07.05.2023.)
21. RADIŅŠ, ARNIS. 10. – 13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. Rīga 1999.
22. RADIŅŠ, ARNIS. Arheoloģija Padomju okupācijas laikā (1940 – 1941, 1944 – 1991). In: VASKS, ANDREJS, ZARIŅA, GUNITA (red.). Latvijas Arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021.
23. RADIŅŠ, ARNIS. Arheoloģija pēc valstiskās neatkarības atgūšanas (1991 – 2021). In: VASKS, ANDREJS, ZARIŅA, GUNITA (red.). Latvijas Arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021.
24. RADIŅŠ, ARNIS. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. Rīga 2012.
25. RIEKSTS, IMANTS. Klimats. tā izmaiņas un varbūtējie ūdens līmeņi Lubānas ezerā. In: BIELIS, V. (sast.) Lubānas zemienu problēma un tās risinājums. Rīga 1974.
26. URTĀNS, JURIS. Sakrālas vietas. In: VASKS, ANDREJS, ZARIŅA, GUNITA (red.). Latvijas Arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021.
27. VASKS, ANDREJS. Arheoloģija Latvijas Republikas (1918 – 1940) laikā. In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr.4 (94). Rīga 2015.
28. VASKS, ANDREJS. Arheoloģija Latvijas Republikas laikā (1918 – 1940). In: VASKS, ANDREJS, ZARIŅA, GUNITA (red.). Latvijas Arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021.
29. VASKS, ANDREJS. Arheoloģija Latvijā pēc Otrā pasaules kara (līdz 1990. gadam) In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr.3 (100). Rīga 2016.

30. VASKS, ANDREJS. Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr.– 1000. g. pēc Kr.). Rīga 1994.
31. VASKS, ANDREJS. Brikuļu pilskalns. In: VASKS, ANDREJS, ZARIŅA, GUNITA (red.). Latvijas Arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021.
32. VASKS, ANDREJS. Bronzas laikmets Latvijas teritorijā. In: Nacionālā enciklopēdija. Pieejams:<https://enciklopedija.lv/skirklis/4626-bronzas-laikmets-Latvijasteritorija>(skat.23.04.2023)
33. VASKS, ANDREJS. Daži agrā un vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauku sociālās interpretācijas jautājumi. In: Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti. Nr. 7. Cauri gadsimtiem: Rakstu krājums, veltīts Valdemāram Ģinteram (1899 – 1979) Rīga 2000.
34. VASKS, ANDREJS. Dzintars bronzas un senākajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr.1 (94). Rīga 2015.
35. VASKS, ANDREJS. Dzīvesvietas. In: VASKS, ANDREJS, ZARIŅA, GUNITA (red.). Latvijas Arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021.
36. VASKS, ANDREJS. No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem. Rīga 2015.
37. VILCĀNE, ANTONIJA. Latgaļi. In: VASKS, ANDREJS, ZARIŅA, GUNITA (red.). Latvijas Arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021.
38. VILCĀNE, ANTONIJA. Zinātniskie lasījumi “Viskrievijas arheoloģijas kongress Rīgā un tā ieguldījums Latvijas arheoloģijas attīstībā. 10. Viskrievijas arheoloģijas kongresam Rīgā – 120”. In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. Nr.4 (101). Rīga 2016.
39. ZAGORSKA, ILGA. Senie ziemeļbriežu mednieki Latvijā. Rīga 2012.
40. ZARIŅA, GUNITA. Latvijas iedzīvotāju paleodemogrāfija, 7. g. t. pr. Kr. – 1800. g. Rīga 2009.
41. ZEMĪTIS, GUNTIS. Arheoloģija Krievijas Impērijas periodā (1918). In: VASKS, ANDREJS, ZARIŅA, GUNITA (red.). Latvijas Arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021.

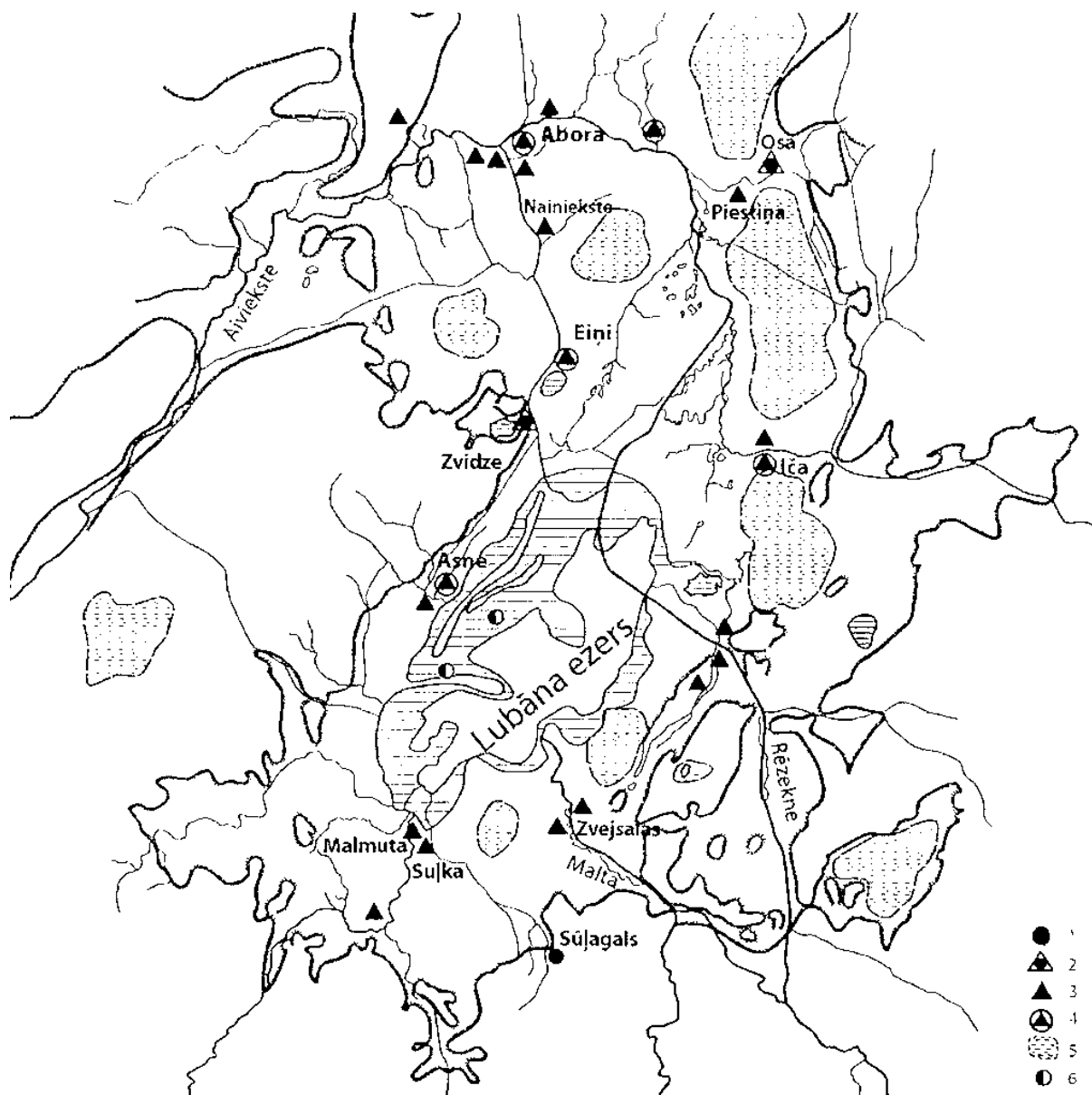
PIELIKUMS

1. PIELIKUMS. ATTĒLI

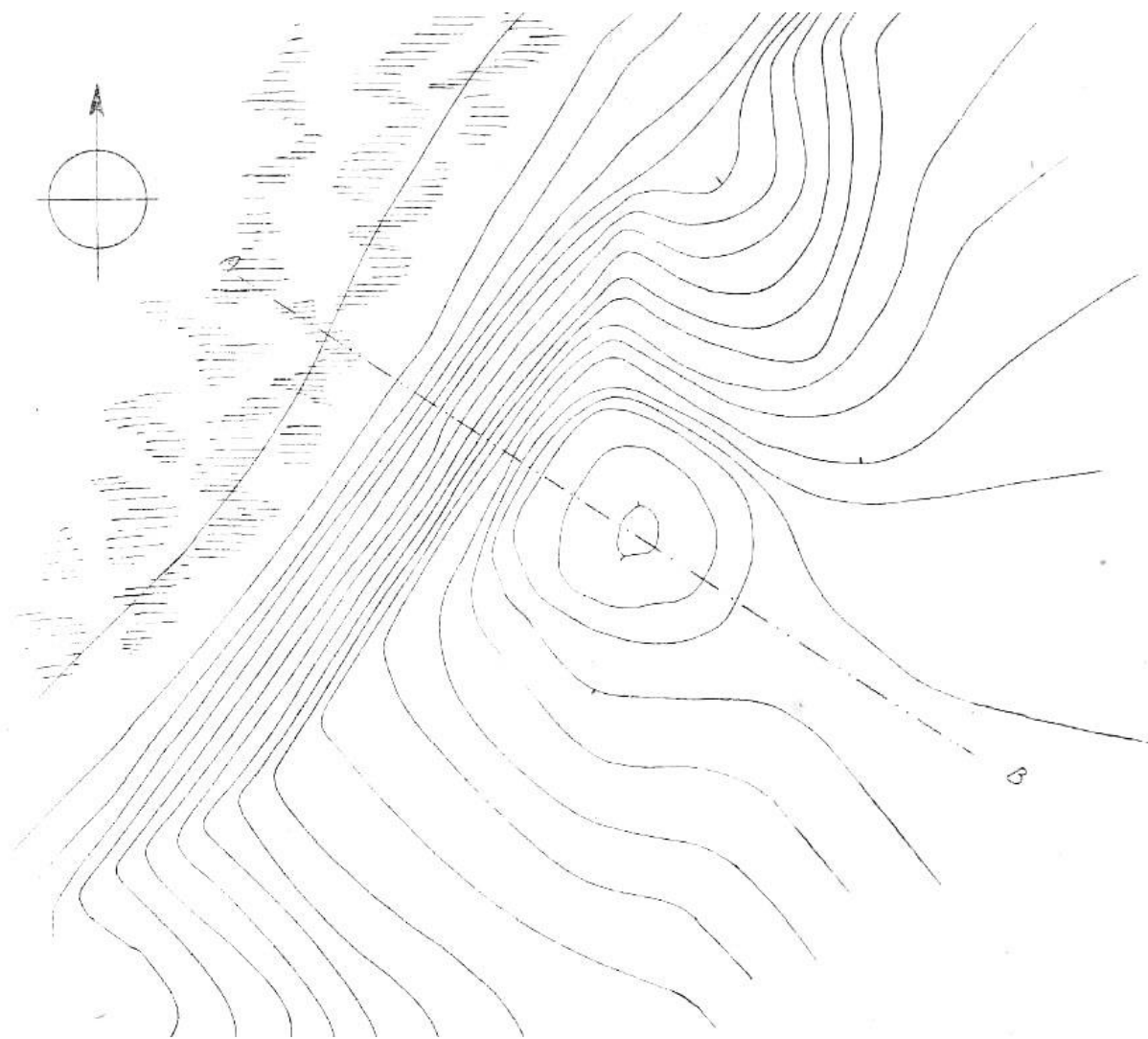
Dabas rajoni un apvidi

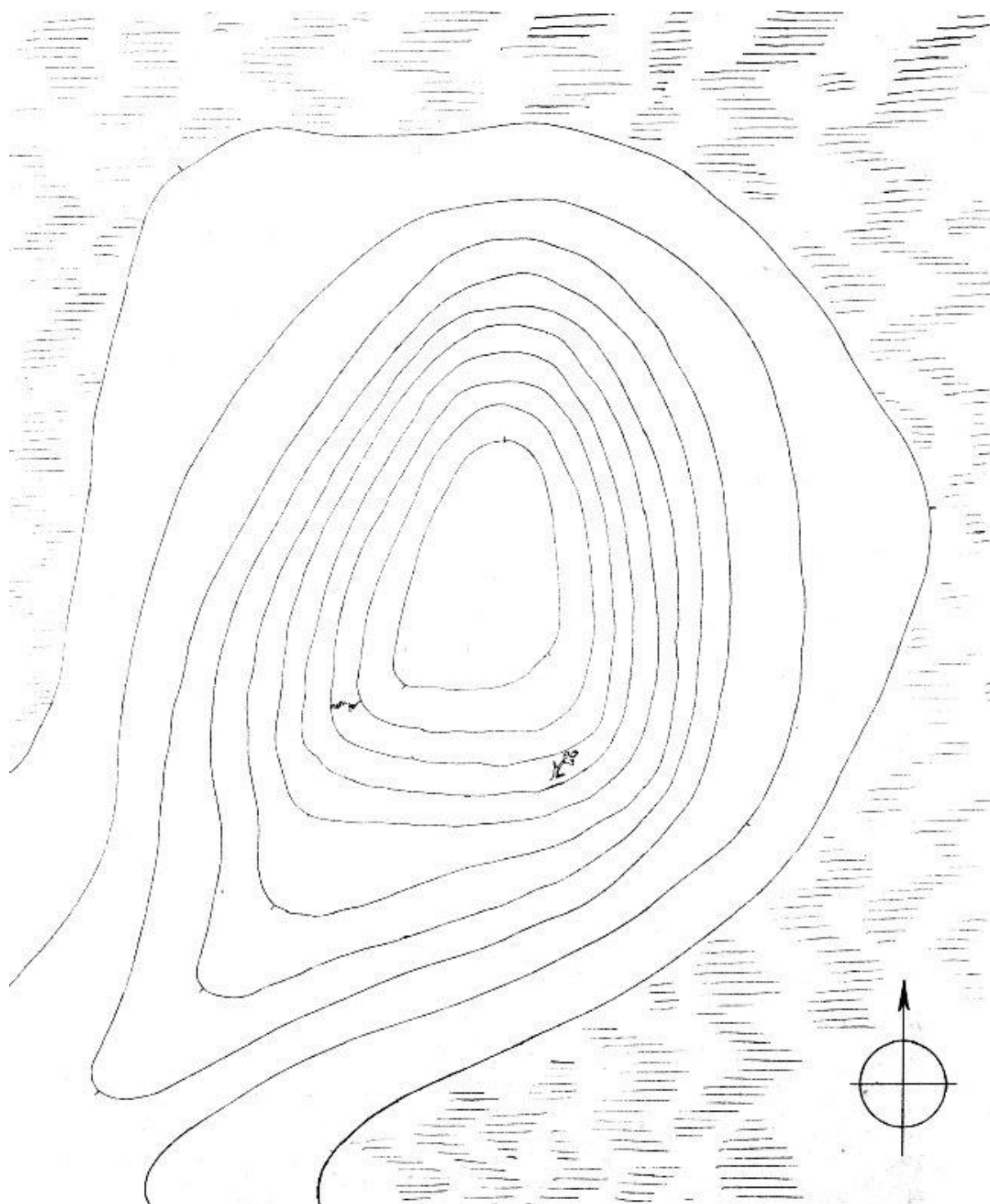
1.att. Dabas rajoni un apvidi. (ZELČS, VITĀLIJS. Latvijas reljefs. In: Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/26548-Latvijas-reljefs> (skat. 20.05.2023.))

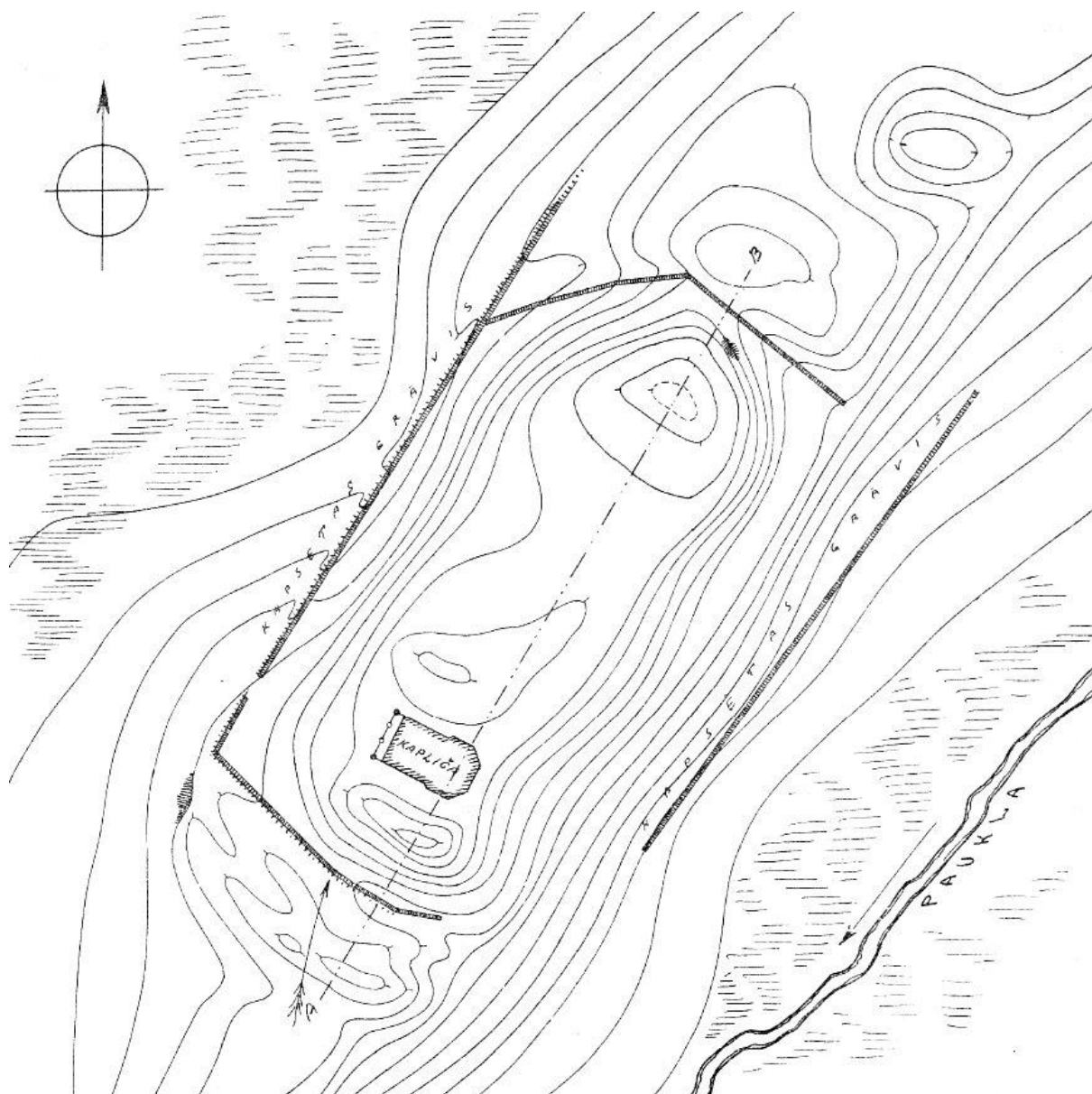
2.att. Lubāna mitrāja mezolīta un neolīta apmetņu karte. (LOZE, ILZE. Attēli. In: Lubāna mitrāja apdzīvotība akmens laikmetā. Rīga 2015. 23.lpp.)

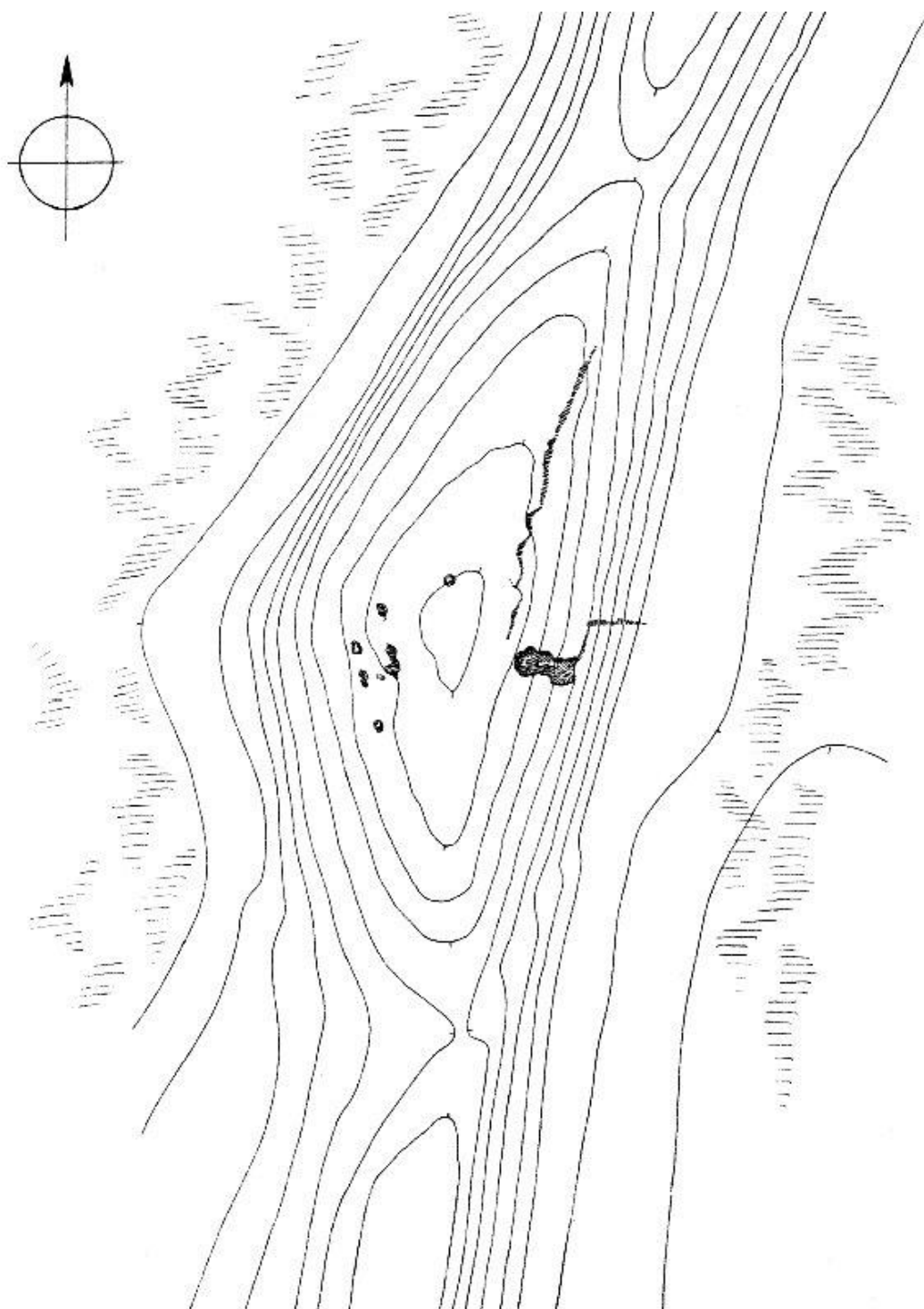
*1.2.1.att. Īdeņas pilskalna uzmērījums. (pēc BRASTIŅŠ, ERNESTS. Latvijas pilskalni. 3. sējums
Latgale. Rīga 1928. 152.lpp.)*

1.2.2.att. Lisiņas pilskalna uzmērījums. (pēc BRASTIŅŠ, ERNESTS. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. Rīga 1928. 152.lpp.)

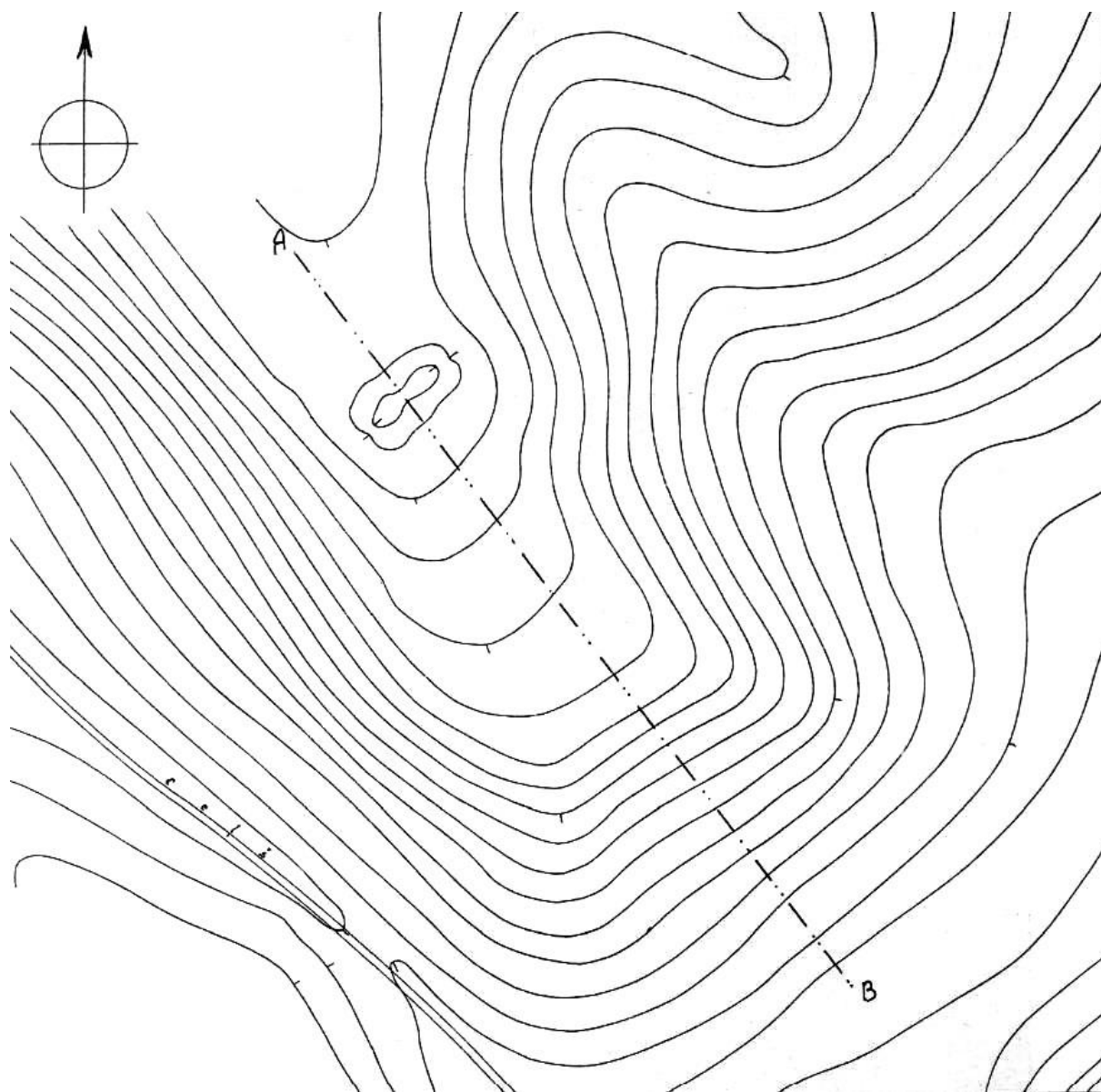
1.2.3.att. **Berzīnes pilskalna uzmērījums.** (pēc BRASTIŅŠ, ERNESTS. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. Rīga 1928. 154.lpp.)

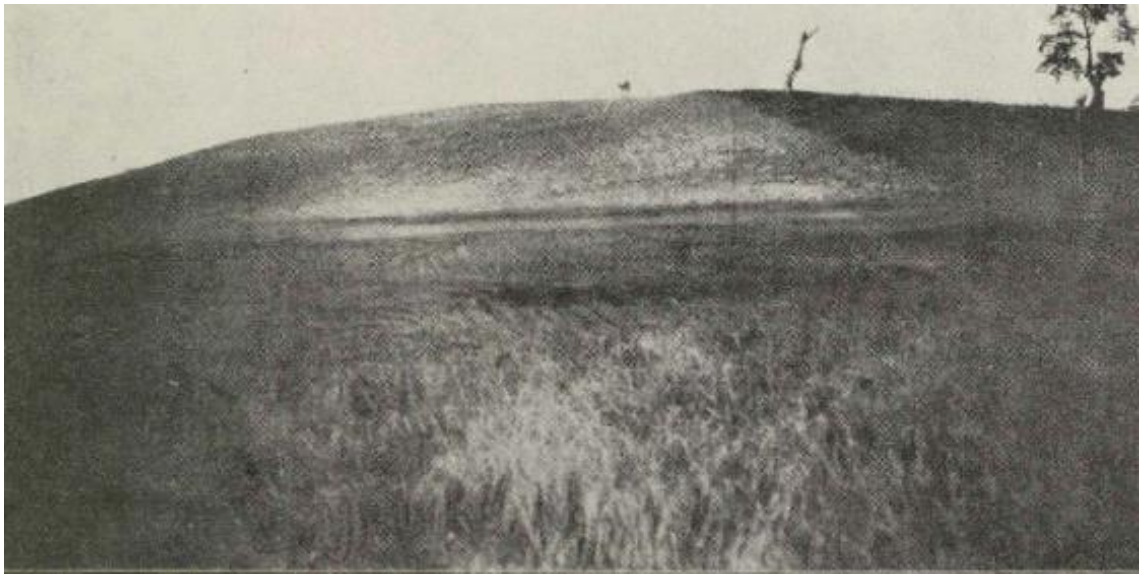
1.2.4.att. Pilskalna pie Pilskalniem uzmērījums. (pēc BRASTIŅŠ, ERNESTS. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. Rīga 1928. 156.lpp.)

1.2.5.att. **Krapas pilskalna uzmērījums.** (pēc BRASTIŅŠ, ERNESTS. Latvijas pilskalni. 4. sējums Vidzeme. Rīga 1930. 162.lpp.)

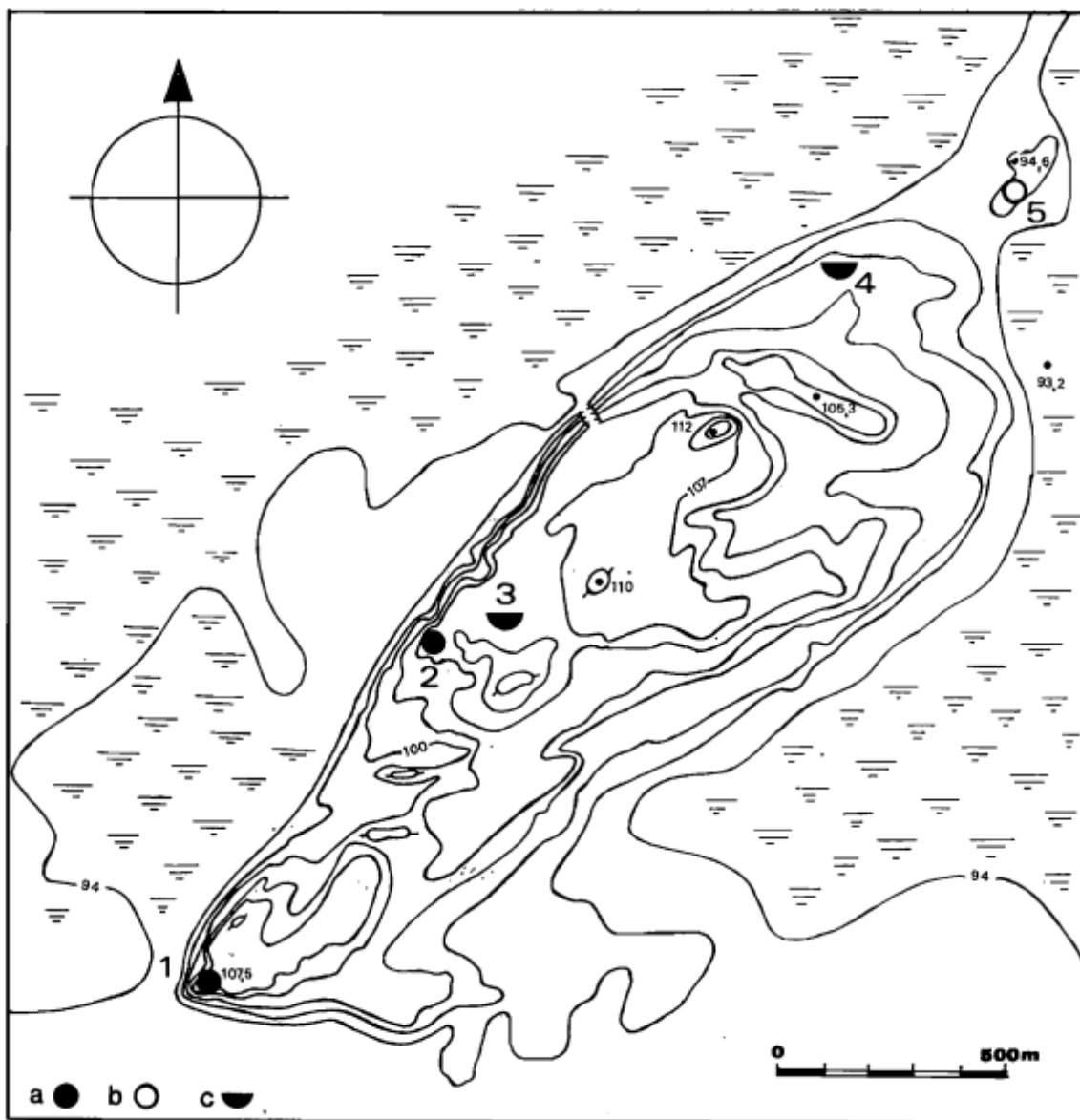
1.2.6.att. **Visagala pilskalna uzmērījums.** (pēc BRASTIŅŠ, ERNESTS. Latvijas pilskalni. 4. sējums Vidzeme. Rīga 1930. 132. lpp.)

1.2.7.att. **Lisiņas pilskalns.** (pēc BRASTIŅŠ, ERNESTS. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. Rīga 1928. 151.lpp.)

1.2.8.att. **Īdeņas pilskalns.** (pēc BRASTIŅŠ, ERNESTS. Latvijas pilskalni. 3. sējums Latgale. Rīga 1928. 153.lpp.)

1. att. Arheoloģisko pieminekļu izvietojums Ideņu paugurā.

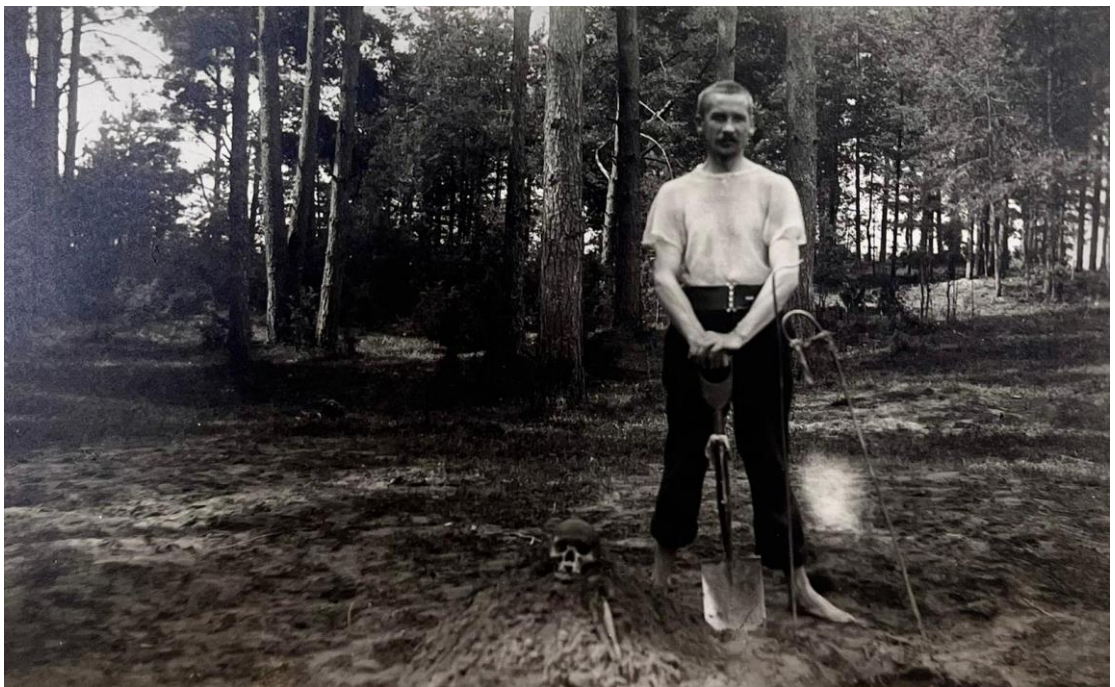
a — pilskalns, *b* — apmetne, *c* — līdzenais kapulauks. 1 — Brikuļu nocietinātā apmetne, 2 — Ideņu pilskalns, 3 — Ideņu kapulauks, 4 — Ideņu lernas kapulauks, 5 — Ideņu apmetne.

The location of archaeological monuments on the Ideņi ridge. *a* — hill-fort, *b* — open settlement, *c* — flat burial field.

1.2.9.att. Arheoloģisko pieminekļu izvietojums Īdeņu paugurā. (pēc VASKS, ANDREJS. Ievads. In: Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr. – 1000. g. pēc Kr. Rīga 1993. 4.lp.)

1.2.10.att. Skats uz Līčagala kapulauku. (pēc ŠTURMA, EDUARDA. Pārskats par izrakumiem Madonas apr. Lubānas pag. Līčugalā 1927. gada 1. – 5. IX. LNVM AD Inv. nr. 102. 12.lp.)

1.2.11.att. J. Tomaševičs Bonifacova kapulauka arheoloģiskajos izrakumos.(pēc Bonifacovas senkapi (Priežu saliņa). LNVM AD. Inv. nr. 693. 5.lp.)

1.3.1.att. Noraktā Cakulu kapulauka daļa. (pēc CIMERMANE, IEVA. Ziņojums par pārbaudes izrakumiem VIĻĀNU rajona Cakulu s. “KARA KAPOS”. LU LVI AMK. Inv. nr. 37. 4.lp.)

1.3.2.att. Cakulu kapulauka 88. uzkalniņš. (RADIŅŠ, ARNIS. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cakulu senkapos 1983. g. LU LVI AMK. Inv. nr. 500. Attēli.)

1.3.3.att. Cakulu kapulauka 7. uzkalniņš. (RADIŅŠ, ARNIS. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cakulu senkapos 1983. g. LU LVI AMK. Inv. nr. 500. Attēli.)

1.3.4.att. Priednieku akmeņu krāvēju kapu uzkalniņu kapulauks. (GRAUDONIS, JĀNIS, LAULA, SILVIJA. Pārskats par 1962. gada arheoloģiskajiem izrakumiem Gulbenes raj. Priedkalnos. LU LVI AMK. Inv. nr. 76. I.)

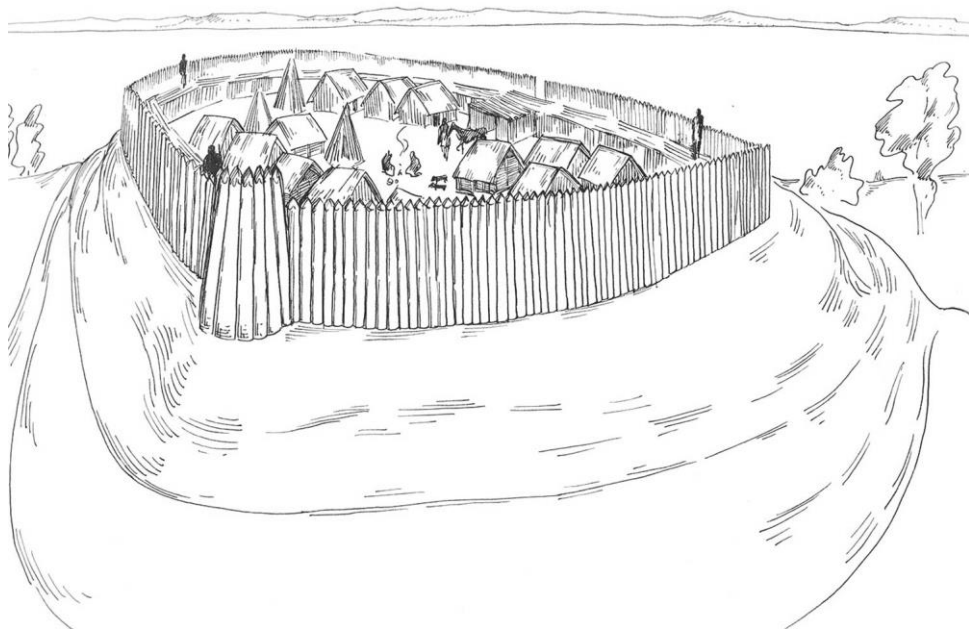
1.3.5.att. Arheoloģiskie izrakumi Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnēs 1976. gadā. (pēc LOZE, ILZE. Par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II un Kvāpānu III apmetnē 1976. gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 345. 17.lp.)

1.3.6.att. Brikuļu pilskalna celtnes vieta. (pēc VASKS, ANDREJS Pārskats par izrakumiem Brikuļu apmetnē 1978. gadā (I – II) II. LU LVI AD. Inv. nr. 379. Attēli.)

1.3.7.att. **Brikuļu pilskalna pavadra vieta.** (pēc VASKS, ANDREJS Pārskats par izrakumiem Brikuļu apmetnē 1978. gadā (I – II) II. LU LVI AD. Inv. nr. 379. Attēli)

1.3.8.att. **Brikuļu pilskalna (9. gs. p. m. ē. – 1. gs. m. ē.) rekonstrukcija.** (pēc VASKA, ANDREJA. Brikuļu pilskalns. In: Nacionālā enciklopēdija.

Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/170009-Brikuļu-pilskalns> (skat. 06.05.2023.))

1.3.9.att. Atsegtās celtnes pamati Lagažas apmetnē. (pēc LOZE, ILZE. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Lagažas apmetnē Balvu rajonā 1965. un 1966. gados. LU LVI AMK. Inv. nr. 186. 61.lp.)

3.2.1.att. Īdeņas kapulauks. (pēc LOZE, ILZE Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Īdeņu vidējā dzelzs laikmeta kapulaukā 1974.gadā. LU LVI AMK. Inv. nr. 770. 9.lp.)

3.3.1.att. Karātavu kalns - soda vieta. (pēc 1712 - Karātavu kalns - soda vieta. In: Mantojums.lv. Pieejams: <https://mantojums.lv/cultural-objects/1712> (skat. 06.05.2023.))

2. PIELIKUMS. TABULAS

SAĪSINĀJUMI	
Apmetne	apm
Ciems	c
Depozīts	dpz
Kapsēta	kps
Kapulauks	kpl
Kulta vieta	kulta v.
Muiža	mž
Mūra pils	m. pils
Pilskalns	plsk
Savrupatraduma vieta	sa

LAIKMETA NOSAUKUMU SAĪSINĀJUMI	
LAIKMETA NOSAUKUMS	SAĪSINĀJUMS
Akmens laikmets	A
Bronzas laikmets	B
Agrais bronzas laikmets	B1
Vēlais bronzas laikmets	B2
Dzelzs laikmets	D
Senākais dzelzs laikmets	D1
Agrais dzelzs laikmets	D2
Vidējais dzelzs laikmets	D3
Vēlais dzelzs laikmets	D4

Apzīmējumu saīsinājumi. (Zaķe 2023)

LUBĀNA LĪDZENUMA BRONZAS UN DZELZS LAIKMETA ARHEOLOĢISKO PIEMINEKĻU PĒTNIECĪBA (19. GS. – 1918. GADS)						
Nr.	PIEMINEKĻA NOSAUKUMS	ATRAŠANĀS VIETA	PIEMINEKĻA VEIDS	DATĒJUMS	KAS PĒTĪJA	GADS
1.	Berzīnes pilskalns (Starij Zamok)	Bērziņš pagasts	plsk	D3, D4	Augusts Johans Gotfrīds Bīlenšteins, Ernests Brastiņš	1922 – 1927
2.	Bonifacova kapulauks	Bērziņš pagasts	kpl	D3, D4	Gustavs Manteufēils; Pāvils Rīkova; J. Tomaševičs	1897, 1915, 1932
3.	Ciruļu kapulauks	Ošupes pagasts	kpl	D2	Makss Eberts	1913
4.	Līčagals	Indrānu pagasts	kpl, apm	A, D4	Makss Eberts, Eduards Šturms	1913, 1927, 1936
5.	Saikavas kapulauks	Barkavas pagasts	kpl	D3, V	Makss Eberts; Kārlis Voldemārs fon Lēviss of Menārs	1913
6.	Slaveitu kapulauks (Domopole)	Lazdukalna pagasts	kpl	D3, D4	Jevdokims Romanovs; Pēteris Stepiņš	1892, 1938
7.	Visagala (Brakaļu) pilskalns	Indrānu pagasts	plsk	D3, D4	Makss Eberts; Ernests Brastiņš	1913; 1922 – 1927

Tab. 1. (Zaķe 2023)

LUBĀNA LĪDZENUMA BRONZAS UN DZELZS LAIKMETA ARHEOLOĢISKO PIEMINEKĻU PĒTNIECĪBA (1918 – 1940)						
Nr.	PIEMINEKĻA NOSAUKUMS	ATRAŠANĀS VIETA	PIEMINEKĻA VEIDS	DATĒJUMS	KAS PĒTĪJA	GADS
1.	Berzīnes pilskalns (Starij Zamok)	Bērziņš pagasts	plsk	D3, D4	Augusts Johans Gotfrīds Bīlenšteins, Ernests Brastiņš	1922 – 1927
2.	Bonifacova kapulauks	Bērziņš pagasts	kpl	D3, D4	Gustavs Manteufēils; Pāvils Rīkova; J. Tomaševičs	1897; 1915; 1932
3.	Ieas apmetne	Bērziņš pagasts	apm	A, B1, B2	Eduards Šturms, Francis Zagorskis, Ilze Loze	1938 – 1939; 1964; 1988 – 1989
4.	Īdeņas pilskalns	Nagļu pagasts	plsk	D4	Ernests Brastiņš	1922 – 1927
5.	Krapas pilskalns	Dauktu pagasts	plsk	D3, D4	Ernests Brastiņš	1922 – 1927
6.	Lisiņas (Aizkārķles) pilskalns	Barkavas pagasts	plsk	B2, D1, D3, D4	Ernests Brastiņš	1922 – 1927
7.	Lubāna ezera apkārtnes savrupatradumi	Lubāna ezera apkārtnē	sa	A, B, D	Eduards Šturms	1937 – 1940
8.	Pilskalns pie Pilskalniem	Bērziņš pagasts	plsk	D3, D4	Ernests Brastiņš	1922 – 1927
9.	Slaveitu kapulauks (Domopole)	Lazdukalna pagasts	kpl	D2, D3, D4	Jevdokims Romanovs; Pēteris Stepiņš	1892; 1938
10.	Ušuru kapulauks	Līgo pagasts	kpl	D2, D3, D4, V	Augusts Nore; Jānis Apals	1922; 1965
11.	Vēverāju kapulauks	Indrānu pagasts	kpl	D4	Rauls Šnore	1933
12.	Visagala (Brakaļu) pilskalns	Indrānu pagasts	plsk	D3, D4	Makss Eberts; Ernests Brastiņš	1913; 1922 – 1927

Tab. 2. (Zaķe 2023)

LUBĀNA LĪDZENUMA BRONZAS UN DZELZS LAIKMETA ARHEOLOĢISKO PIEMINEKĻU PĒTNIECĪBA (1940 – 1991)						
Nr.	PIEMINEKĻA NOSAUKUMS	ATRAŠANĀS VIETA	PIEMINEKĻA VEIDS	DATĒJUMS	KAS PĒTĪJA	GADS
1.	Aboras I apmetne	Indrāņu pagasts	apm, kpl	A, B1, B2, D1, D2, D3	Ilze Loze; Dardega Legzdīna	1964 – 1965; 1970 – 1971; 2008; 2021
2.	Asnes I apmetne	Ošupes pagasts	apm	A, B1, B2, D1	Ilze Loze	1964
3.	Brikuļu pilskalns	Nagļu pagasts	plsk	B2, D1, D2, D3, D4	Ilze Loze; Andrejs Vasks	1962 – 1963; 1967; 1973 – 1974; 1977 – 1978
4.	Cakulu senkapi	Dekšāres pagasts	kpl	D3, D4	Ieva Cimernane; Arnis Radiņš	1958; 1983
5.	Ičas apmetne	Bērziņš pagasts	apm	A, B1, B2	Eduards Šturms; Francis Zagorskis; Ilze Loze	1938 – 1939; 1964; 1988 – 1989
6.	Ideņas apmetne	Nagļu pagasts	apm, c	A, B, D1, D2, D3	Ilze Loze	1974
7.	Ideņas kapulauks	Nagļu pagasts	kpl	D3, D4	Ilze Loze	1974
8.	Jašubova apmetne	Nagļu pagasts	apm	A, B2, D1	Ilze Loze	1968
9.	Kvāpānu II apmetne	Gaigalavas pagasts	apm, kpl	A, B1, B2, D2, D3, D4	Ilze Loze	1974; 1976; 1979
10.	Kvāpānu III apmetne	Gaigalavas pagasts	apm	A, B2, D1, D2, D4	Ilze Loze	1974; 1976
11.	Lagažas apmetne	Lazdūkalna pagastā	apm	A, B1, B2	Ilze Loze	1965 – 1966; 1968
12.	Malmutas I apmetne	Barkavas pagasts	apm	A, D	Ilze Loze	1964
13.	Malmutes upes grīvas apmetne	Barkavas pagasts	apm	A, B1, B2, D	Ilze Loze	1963; 1972
14.	Priedkalni (Silabrīci) kapulauks	Daukstu pagasts	kpl, dpz	D1, D2	Silvija Lauša; Jānis Graudonis	1962
15.	Smaudžu apmetne	Ošupes pagasts	apm, c	B2, D1, D2, D3, D4	Ilze Loze	1973
16.	Smaudžu kapulauks	Ošupes pagasts	kpl, kps	D2, D4, V	Ilze Loze	1973; 1974
17.	Sūlagala apmetne	Nagļu pagasts	apm	A, B2, D4	Ilze Loze	1964 – 1965
18.	Upesgala apmetne (Upesgala līcis)	Bērziņš pagasts	apm, kpl	A, D2, D3	Ilze Loze	1964; 1990
19.	Ušuru kapulauks	Līgo pagasts	kpl	D3, D4, V	Augusts Norc; Jānis Apals	1922; 1965
20.	Zvejsalas apmetne	Nagļu pagasts	apm	A, B1, B2, D1, D2, D3, D4	Ilze Loze	1963 – 1964; 1968 – 1969

Tab. 3. (Zaķe 2023)

LUBĀNA LĪDZENUMA BRONZAS UN DZELZS LAIKMETA ARHEOLOĢISKO PIEMINEKĻU PĒTNIECĪBA (1991 – 2023)						
Nr.	PIEMINEKĻA NOSAUKUMS	ATRAŠANĀS VIETA	PIEMINEKĻA VEIDS	DATĒJUMS	KAS PĒTĪJA	GADS
1.	Aboras I apmetne	Indrāņu pagasts	apm, kpl	A, B, D1, D2, D3	Ilze Loze; Dardega Legzdīna	1964 – 1965; 1970 – 1971; 2008; 2021
2.	Karītavu kalns – soda vieta	Indrāņu pagasts	apm, kpl	D3, D4	Ilze Loze	1997
3.	Lisīņas (Aizkārkles) pilskalns	Barkavas pagasts	plsk	B2, D1, D3, D4	Ernests Brastiņš; Ilze Loze	1922 – 1927; 1997
4.	Visagala (Brakaļu) pilskalns	Indrāņu pagasts	plsk	D3, D4	Makss Eberts; Ernests Brastiņš; Ilze Loze	1913; 1922 – 1927; 1997

Tab. 4. (Zaķe 2023)

LUBĀNA LĪDZENUMA BRONZAS LAIKMETA ARHEOLOĢISKIE PIEMINEKĻI						
Nr.	PIEMINEKĻA NOSAUKUMS	ATRAŠANĀS VIETA	PIEMINEKĻA VEIDS	DATĒJUMS	KAS PĒTĪJA	GADS
1.	Aboras I apmetne	Indrāņu pagasts	apm, kpl	A, B1, B2, D1, D2, D3	Ilze Loze; Dardega Legzdīna	1964 – 1965; 1970 – 1971; 2008; 2021
2.	Asnes I apmetne	Ošupes pagasts	apm	A, B1, B2, D1	Ilze Loze	1964
3.	Brikuļu pilskalns	Nagļu pagasts	plsk	B2, D1, D2, D3, D4	Ilze Loze; Andrejs Vasks	1962 – 1963; 1967; 1973 – 1974; 1977 – 1978
4.	Ičas apmetne	Bērziņš pagasts	apm, c	A, B1, B2	Eduards Šturms; Francis Zagorskis; Ilze Loze	1938 – 1939; 1964; 1988 – 1989
5.	Ideņas apmetne	Nagļu pagasts	apm	A, B, D1, D2, D3	Ilze Loze	1974
6.	Jašubova apmetne	Nagļu pagasts	apm	A, B2, D1	Ilze Loze	1964; 1968
7.	Kvāpānu II apmetne	Gaigalavas pagasts	apm, kpl	A, B1, B2, D2, D3, D4, V	Ilze Loze	1974; 1976; 1979
8.	Kvāpānu III apmetne	Gaigalavas pagasts	apm	A, B2, D1, D2, D3, D4	Ilze Loze	1974; 1976
9.	Lagažas apmetne	Lazdūkalna pagastā	apm	A, B1, B2	Ilze Loze	1965 – 1966; 1968
10.	Lisīņas (Aizkārkles) pilskalns	Barkavas pagasts	plsk	B2, D1, D3, D4	Ernests Brastiņš; Ilze Loze	1922 – 1927; 1997
11.	Malmutas upes grīvas apmetne	Barkavas pagasts	apm	A, B1, B2, D2, D3	Ilze Loze	1963; 1972
12.	Smaudžu apmetne	Ošupes pagasts	apm, c	B2, D1, D2, D3, D4	Ilze Loze	1973
13.	Sūlagala apmetne	Nagļu pagasts	apm, c	A, B2, D4, V	Ilze Loze	1964 – 1965
14.	Zvejsalas apmetne	Nagļu pagasts	apm	A, B1, B2, D1, D2, D3, D4, V	Ilze Loze	1963 – 1964; 1968 – 1969

Tab. 5. (Zaķe 2023)

LUBĀNA LĪDZENUMA DZELZS LAIKMETA ARHEOLOĢISKIE PIEMINEKĻI						
Nr.	PIEMINEKĻA NOSAUKUMS	ATRAŠANĀS VIETA	PIEMINEKĻA VEIDS	DATĒJUMS	KAS PĒTĪJA	GADS
1.	Ahoras I apmetne	Indrānu pagasts	apm, kpl	A, B1, B2, D1, D2, D3	Ilze Loze; Dardega Legzdīņa	1964 – 1965; 1970 – 1971; 2008; 2021
2.	Aizkārklis senkapi	Barkavas pagasts	kpl	D4		
3.	Aizsīrnes senkapi (Vecie kapi)	Rugāju pagasts	kpl	D4		
4.	Antanu senkapi (Zviedru kapi)	Stradu pagasts	kpl	D3, D4		
5.	Antanu senkapi II	Stradu pagasts	kpl	D4		
6.	Asnes I apmetne	Ošupes pagasts	apm	A, B1, B2, D1	Ilze Loze	1964
7.	Ašu sila apmetne	Nagļu pagasts	apm	D3		
8.	Beļausku senkapi	Bērzpils pagasts	kpl	D4		
9.	Berzīnes pilskalns (Starij Zamok)	Bērzpils pagasts	plsk	D3, D4	Augusts Johans Gotfrīds Bīlenšteins, Ernests Brastiņš	1922 – 1927
10.	Bonifacova kapulauks	Bērzpils pagasts	kpl	D3, D4	Gustavs Manteufelis; Pāvels Rikovs; J.Tomaševičs	1897; 1915; 1932
11.	Brikuļu pilskalns	Nagļu pagasts	plsk	B2, D1, D2, D3, D4	Ilze Loze; Andrejs Vasks	1962 – 1963; 1967; 1973 – 1974; 1977 – 1978
12.	Cakulu senkapi	Dekšāres pagasts	kpl	D3, D4	Ieva Cimermane; Arnis Rādīņš	1958; 1983
13.	Ciruļu kapulauks	Ošupes pagasts	kpl	D2	Makss Eberts	1913
14.	Čušļu senkapi (Kara kapi)	Rugāju pagasts	kpl	D4		
15.	Dervānienis senkapi	Gaigalavas pagasts	kpl	D4		
16.	Domopoles senkapi (Kara kapi)	Bērzpils pagastā	kpl	D4		
17.	Garanču apmetne	Degšāres pagasts	apm	A, D3		
18.	Īdeņas apmetne	Nagļu pagasts	apm, c	A, B, D1, D2, D3, 15. gs.	Ilze Loze	1974
19.	Īdeņas kapulauks	Nagļu pagasts	kpl	D3, D4	Ilze Loze	1974
20.	Īdeņas pilskalns	Nagļu pagasts	plsk	D4	Ernests Brastiņš	1922 – 1927
21.	Jašubova apmetne	Nagļu pagasts	apm	A, B2, D1	Ilze Loze	1964; 1968
22.	Jaunpommeru senkapi (Zviedru kapi)	Stradu pagasts	kpl	D4		
23.	Kapīnes senkapi	Lazdukalna pagasts	kpl	D4		
24.	Karātavu kalns – soda vieta	Indrānu pagasts	kulta v.	D3, D4	Ilze Loze	1997
25.	Karitonu senkapi	Gaigalavas pagasts	kpl	D4		
26.	Krapus pilskalns	Daukstu pagasts	plsk	D3, D4	Ernests Brastiņš	1922 – 1927
27.	Kreķu purva senkapi	Indrānu pagasts	kpl	D2		
28.	Kūderu senkapi	Gaigalavas pagasts	kpl	D4		
29.	Kvāpānu II apmetne	Gaigalavas pagasts	apm, kpl	A, B1, B2, D2, D3, D4	Ilze Loze	1974; 1976; 1979
30.	Kvāpānu III apmetne	Gaigalavas pagasts	apm	A, B2, D1, D2, D4	Ilze Loze	1974; 1976
31.	Keibenieku senkapi (Kara kapi)	Rugāju pagastā	kpl	D4		
32.	Lazdavnieku senkapi (Kundziņkalns)	Nagļu pagastā	kpl	D2		
33.	Lieparu senkapi	Lazdukalna pagasts	kpl	D4		
34.	Lisīpas (Aizkārkle) pilskalns	Barkavas pagasts	plsk	B2, D1, D3, D4	Ernests Brastiņš; Ilze Loze	1922 – 1927; 1997
35.	Ličagals	Indrānu pagasts	apm, kpl	A, D4	Makss Eberts; Eduards Šturms	1913; 1927; 1936
36.	Mālmūtas I apmetne	Barkavas pagasts	apm	A, D	Ilze Loze	1964
37.	Mālmūtas upes grīvas apmetne	Barkavas pagasts	apm	A, B2, D2, D3	Ilze Loze	1963; 1972
38.	Mastarīgu senkapi (Kara kapi)	Lazdukalns pagasts	kpl	D4, V		
39.	Masķu senkapi (Kara kapi)	Rugāju pagasts	kpl	D4		
40.	Medņu senkapi	Rugāju pagasts	kpl	D4, V		
41.	Meirānu senkapi (Kara kapi)	Indrānu pagasts	kpl	D4		
42.	Pilskalns pie Pilskalniem	Bērzpils pagasts	plsk	D3, D4		
43.	Priedkalns (Silābricu) kapulauks	Daukstu pagasts	kpl, dpz	D1, D2	Silvija Laula; Jānis Graudonis	1962
44.	Rāviju senkapi (Zviedru kapi)	Daukstu pagasts	kpl	D2, D3		
45.	Saikavas kapulauks	Barkavas pagasts	kpl	D3, V	Makss Eberts; Kārlis Voldemārs fon Lēviss of Menārs	1913
46.	Slavētu kapulauks (Domopole)	Lazdukalna pagasts	kpl	D3, D4	Jevdokims Romanovs; Pēteris Stepiņš	1892; 1938
47.	Smaudžu apmetne	Ošupes pagasts	apm, c	B2, D1, D2, D3, D4	Ilze Loze	1973
48.	Smaudžu kapulauks	Ošupes pagasts	kpl, kps	D2, D4, V	Ilze Loze	1973; 1974
49.	Sūlagala apmetne	Nagļu pagasts	apm	A, B2, D4	Ilze Loze	1964 – 1965
50.	Upesgala apmetne (Upesgala līcis)	Bērzpils pagasts	apm	A, D3	Ilze Loze	1964; 1990
51.	Ušuru kapulauks	Līgo pagasts	kpl	D3, D4, V	Augusts Nore; Jānis Apals	1922; 1965
52.	Vēverāju kapulauks	Indrānu pagasts	kpl	D3, D4	Rauls Šnore	1933
53.	Visagala (Brakāļu) pilskalns	Indrānu pagasts	plsk	D3, D4	Makss Eberts; Ernests Brastiņš; Ilze Loze	1913; 1922 – 1927; 1997
54.	Zaļumu senkapi (Krapes Kapu kalns)	Daukstu pagasts	kpl	D4		
55.	Zvejsalas apmetne	Nagļu pagasts	apm	A, B1, B2, D1, D2, D3, D4	Ilze Loze	1963 – 1964; 1968 – 1969

Tab. 6. (Zaķe 2023)

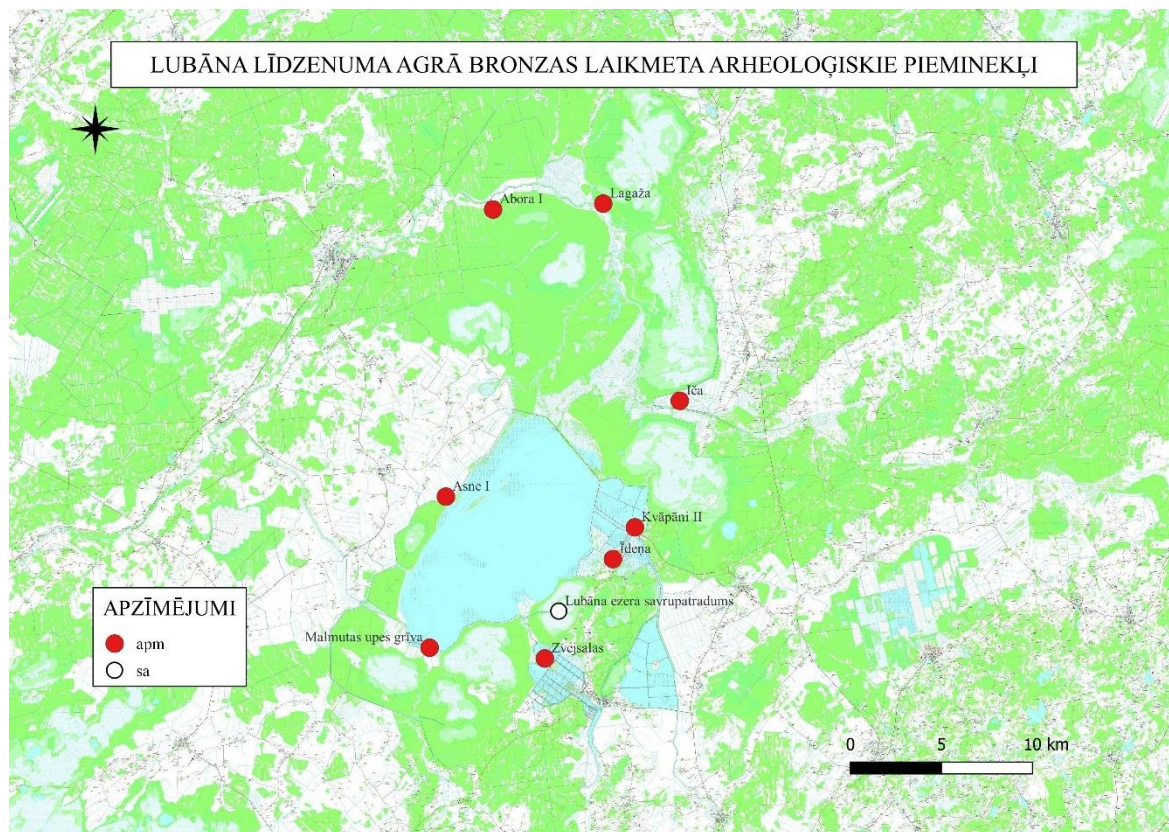
BRONZAS LAIKMETA SAVRUPATRADUMI				
Nr.	NOSAUKUMS	ATRAŠANĀS VIETA	SENLIETA	DATĒJUMS
1.	Akmens lejamās formiņas savrupatradums	Barkavas pagasts	Akmens lejamā formiņa (1)	B, D
2.	Lubāna ezera krasta savrupatradumi	Ošupes pagasts	Bronzas iemalu cirvis (1)	B
			Bronzas maksķerāķi (2)	
			Akmens kātscauruma cirvis (7)	
3.	Lubāna ezera savrupatradums	Nagļu pagasts	Bronzas iemalu cirvis (1)	B1

Tab. 7. (Zaķe 2023)

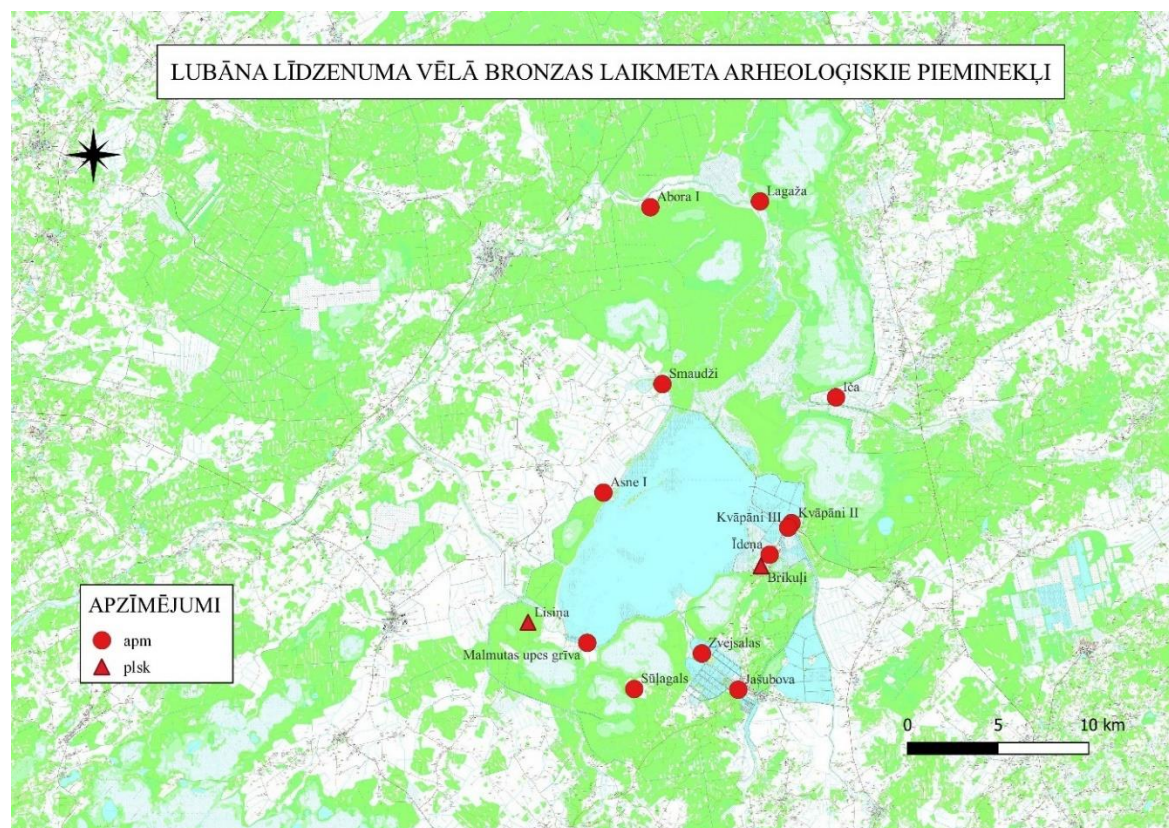
DZELZS LAIKMETA SAVRUPATRADUMI				
Nr.	NOSAUKUMS	ATRAŠANĀS VIETA	SENLIETA	DATEJUMS
1.	Aizkārķles savrupatradums	Barkavas pagasts	bronzas kaklariņķis (3)	D4
			karavīru aproce (2)	
			dzelzs šķēps (1)	
2.	Akmens lejamās formiņas savrupatradums	Barkavas pagasts	Akmens lejamā formiņa (1)	D
3.	Akmens rīka savrupatradums	Ošupes pagasts	šķīlakmens (1)	D
4.	Ābeļu savrupatradums	Stradu pagasts	bronzas spirālgredzens (1)	D
5.	Cepelnieku savrupatradums	Ošupes pagasts	dzelzs cirvis (1)	D
			bronzas adata (1)	D
			dzelzs šaurasmens cirvis (1)	D
			dzelzs bultas gals (1)	D
6.	Garā sila savrupatradums	Lazdukalna pagasts	dzelzs zobens (1)	D
7.	Ičas upes labā krasta savrupatradums	Bērzpils pagasts	ripas keramika	D
			bezripas keramika	D
8.	Kļaviņu mājas savrupatradums	Indrānu pagasts	bronzas aproce (1)	D
			šķēpa gals (1)	
9.	Lubāna ezera R krasta savrupatradumi	Barkavas pagasts	dzelzs šaurasmens uzmavas cirvis	D1, D2
			kātscauruma cirvis	
			kopā – 7	
10.	Lubāna ezera nosusinātoto krastu savrupatradums	Barkavas pagasts	dzelzs cirvis (2)	D3, D4
			ovāls šķīlakmens (3)	
			šķēps (1)	
			kaklariņķis (1)	
			aproce (1)	
11.	Lubāna ezera savrupatradumi	Ošupes pagasts	dzelzs kātscauruma cirvis (7)	D2, D3, D4
			uzmavas cirvis (2)	
			uzmavas šķēpu gals (2)	
			ovāls šķīlamakmens (2)	
12.	Malmutas krasta savrupatradums	Barkavas pagasts	vīts bronzas kaklariņķis ar cilpu galiem (1)	B, D2
13.	Rugāja ciema savrupatradums	Rugāju pagasts	bez ripas keramika	D
			kapara monēta (3)	
14.	Savrupatradums pie Skostēm	Daukstu pagasts	vilnas josta ar bronzas apdari	D
15.	Savrupatradums pie Služu mājām	Barkavas pagasts	plata smens cirvis (1)	D
16.	Silenieku mājas savrupatradums	Indrānu pagasts	dzelzs kaplis (2)	D4
			bronzas sakta (1)	
			akmens cirvis(1)	
17.	Stradu I	Ošupes pagasts	monētas	D
			akmens cirvis (1)	
			gredzens (1)	
18.	Stradu II	Ošupes pagasts	krelles no zobiem	D
			pērle	
19.	Stūrmeža (kazaku kalniņa) savrupatradums	Barkavas pagasts	dzelzs cirvis (1)	D
			duncis	
20.	Tropupītes ietekas savrupatradums	Barkavas pagasts	dzelzs šķīlakmens (2)	D3, D4
			aproce (2)	
			pakavsakta (2)	
21.	Upmaļu mājas savrupatradums	Indrānu pagasts	bronzas spirālaproce (1)	D
			bronzas zvārgulīši (1)	
			bronzas sakta (1)	

Tab. 8. (Zaķe 2023)

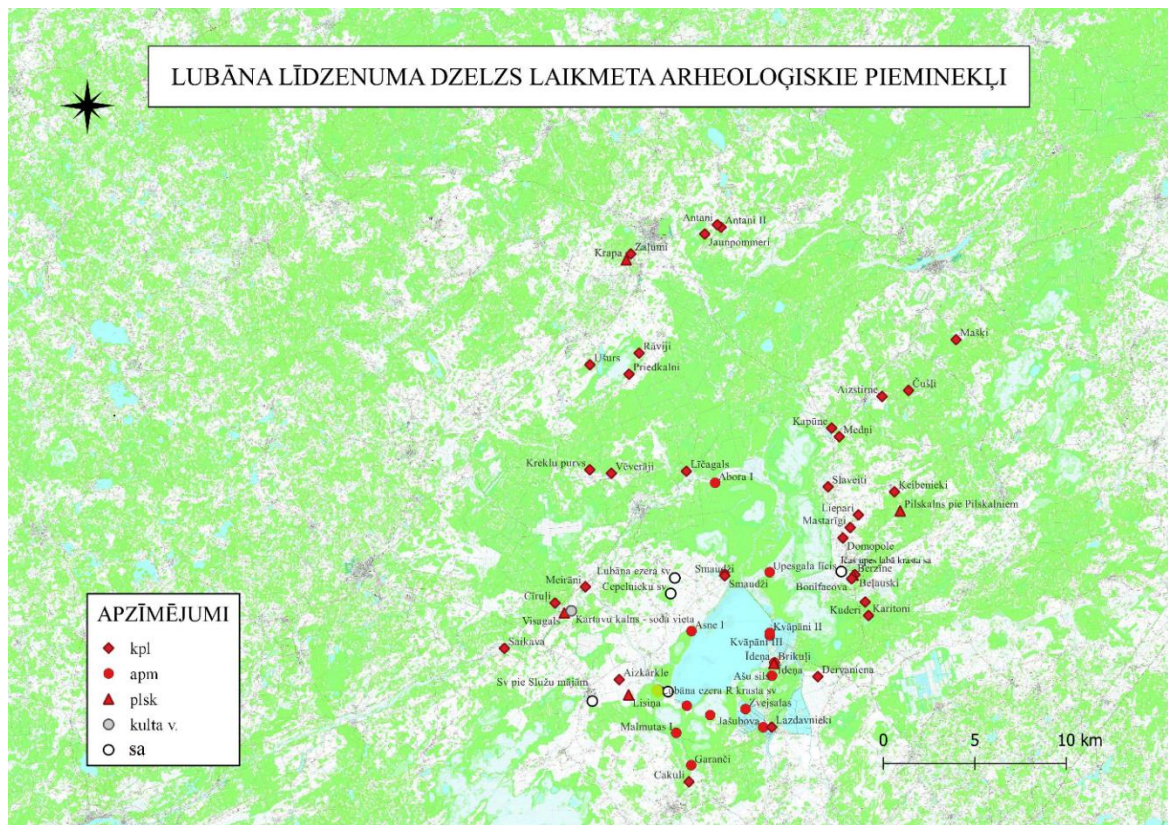
3. PIELIKUMS. KARTES

1. karte (Zaķe 2023)

2. karte (Zaķe 2023)

3.karte (Zaķe 2023)

Bakalaura darbs “Lubāna līdzenuma apdzīvotība bronzas un dzelzs laikmetā (1800. g.p.m.ē. - 1200.g.)” izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē Vēstures un arheoloģijas nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst **ar elektronisko parakstu** parakstītajai darba versijai.

Autors: Enija Zaķe / / 25.05.2023.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Mg. hist., lektore: Elīna Guščika / / 25.05.2023

Recenzents: Mg. I. Iveta Berga – Muižniece

Darbs iesniegts Vēstures un filozofijas fakultātē:

Studiju metodiķe _____ Sigita Šnē

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretārs _____ lekt. E.Guččika